

N^o A

11-295

V. for. natur-

~~26.0.17~~
~~13~~

DE LA LIBRERIA
DEL REAL COLEGIO MAYOR
Reunido de Santa Cruz, y
Santa Catalina.
E. J. C. 16 N. 8.
295

~~17-16-17~~

Nº

12-1295

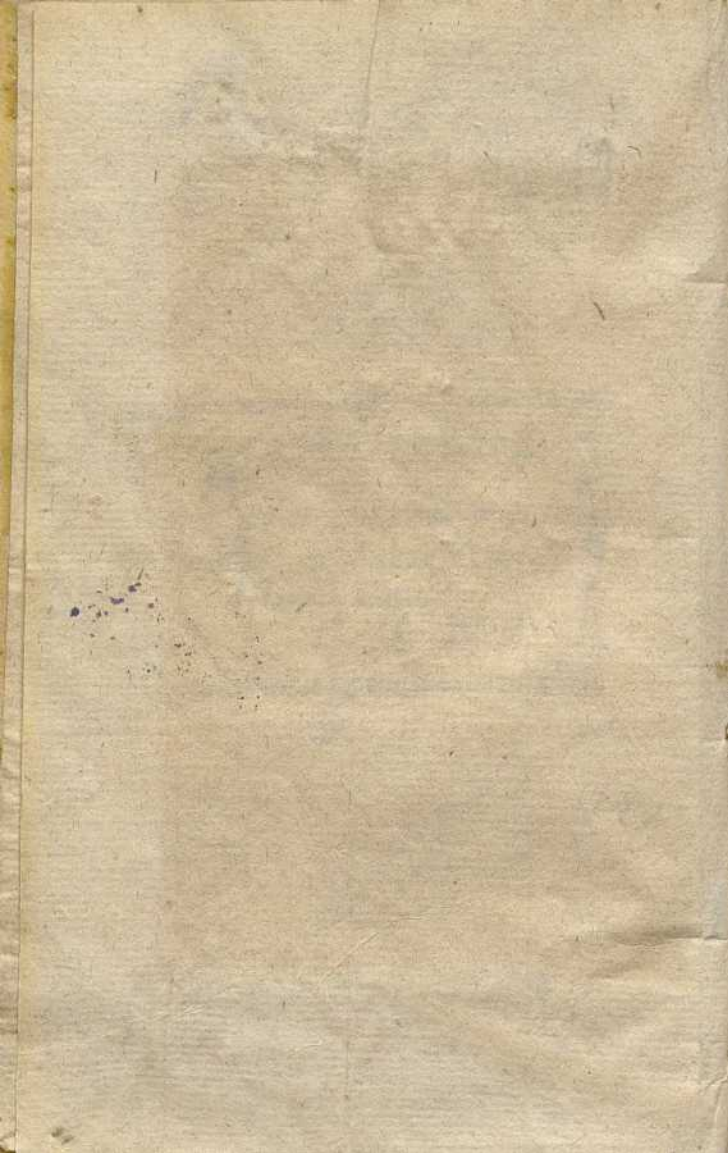
0
1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12

~~26.0.8~~
~~13~~

DE LA LIBRERIA
DEL REAL COLEGIO MAYOR
Reunido de Santa Cruz, y
Santa Catalina.
E. J. C. 16 N. 8.
295

~~7a 6-17~~

R. 3342

(1)

PALLADII

RUTILII TAVRI

AEMILIANI, VIRI

ILLVSTRIS,

DE

RE RVSTICA

LIBRI XIII.

VIRTUTE DVCE,

COMITE FORTVNA.

APVD SEB. GRYPHIUM

LVGVVNI,

1541.

23.71

11 2182203x A

REVILLI TAVRI

REVILLI TAVRI

REVILLI TAVRI

DE

OR R V S T I C A

REVILLI TAVRI

REVILLI TAVRI

PALLADI

RUTILII TAVRI AEMILIANI

uiri illustris, de re rustica.

LIBER I.

De præceptis rei rusticæ.

TIT. I.

ARS est prima prudentiæ ipsam, cui præcepturus sis, æstimare personam. Neq; enim formator agricolæ debet artibus, et eloquentia rhetores æmulari: quod a plerisq; factum est: qui dum disertè loquuntur rusticis, assecuti sunt, ut eorum do-

ctrina nec a disertissimis possit intelligi. Sed nos recidamus præfationis moram, ne, quos reprehendimus, imitemur. Dicendum autem nobis est (si diuina fauerint) de omni agricultura, & pascuis, & ædificijs rusticis, secundum fabricandi magistros, eorumq; inuentionibus, & omni genere eorum, quæ uel facere, uel nutrire oportet agricolam ratione uoluptatis, & ususfructus, suis tamen temporibus per uniuersa distinctis. sanè in primis hoc seruare constitui, ut eo mense, quo ponenda sunt singula, cum sua omni exequar disciplina.

De quatuor rebus, quibus agricultura consistit.

TIT. II.

PRIMO igitur eligendi, & bene colendi agri ratio quatuor rebus constat, ære, aqua, terra, industria. Ex his tria naturalia, unum facultatis, & uoluntatis. Naturæ est, quod in primis spectare oportet, ut eis locis, quæ

Ad 2

colere

colere destinabis, aër sit salutaris, & clemens, aqua salu-
bris, & facilis, uel ibi nascens, uel adducta, uel imbre colle-
cta, terra uerò fecunda, & situ commoda.

De aëris probatione.

TIT. III.

AERIS igitur salubritatem declarant loca ab infi-
mis uallibus libera, & nebulærum noctibus absoluta, &
habitorum consyderata corpuscula, si eis color sanus, ca-
pitis firma sinceritas, inoffensum lumē oculorum, purus
auditus, & si fauces commeatum liquidæ uocis exercent.
Hoc genere benignitas aëris approbatur. His autem con-
traria noxium cœli illius spiritum confitentur.

De aqua probanda.

TIT. IIII.

AQVAE uerò salubritas sic agnoscitur. Primum ne
à lacunis, aut à palude ducatur, ne de metallis originem su-
mat, sed sit perspicui coloris, neq; ullo aut sapore, aut odo-
re uicietur, nullus illi limus insidat, frigus tepore suo mul-
ceat, æstatis incēdia frigore moderetur. Sed quia solet his
omnibus ad speciem custoditis occultiorē noxam tectior ser-
uare natura, ipsam quoq; ex incolarum salubritate nosca-
mus, si fauces bibentium puræ sunt, si saluo capite, in pul-
monibus, ac thorace aut nulla est, aut rara causatio. Nam
plerūq; has noxas corporis ad inferiorē partē, quæ suprā
sunt corrupta demittit ut uitiato capite ad pulmones, uel
stomachū morbi causa decurrat, tūc culpandus aër potius
inuenitur. Deinde si uēter, aut uiscera, uel latera, uel renes
nullo dolore, aut inflatione uexentur, si uitia nulla uesticæ
sūt. Hæc, atq; his similia si apud incolas pro maiori parte
cōstare uideris, nec de aëre aliqd, nec de fōtibz suspiceris

De qualitate terrarum.

TIT. V.

IN terris uerò quærenda fecunditas. Ne alba, et nu-
da sit gleba, ne macer sabulo sine admisione terreni, ne

creta

creta sola, ne arenæ squallentes, ne iciuna glareæ, ne au-
 rosi pulueris lapidosa macies, ne salsa, uel amara, ne uli-
 ginosa terra, ne tofus arenosus, atq; iciunus, ne uallis ni-
 mis opaca, & solida. Sed gleba putris, & ferè nigra, &
 ad tegendam se gramini sui crate sufficiens, aut musti co-
 loris, quæ etsi rara sit, tamen pinguis soli adiunctione glu-
 tinetur. Quæ protulerit nec scabra sint, nec retorrida,
 nec succi naturalis egentia ferat. Quod frumentis dandis
 utile signum est, ebulum, iuncum, calamum, gramen, trifolium
 non macrum, rubos pingues, pruna syluestria. Color
 nãq; nõ magnopere querendus est, sed pinguedo, atq; dul-
 cedo. Pinguẽ sic agnoscis: Glebam paruulã dulci aqua cõ-
spergis, & subigis si glutinosa est, & adheret, constat illi
inesse pinguedinem. Item scrobe effossa, & repleta, si su-
 perauerit terra, pinguis est: si defuerit, exilis: si cõuenerit
 æquata, mediocris. Dulcedo autẽ cognoscitur, si ex ea par-
te agri, quæ magis displicet, glebã fictili uase dulci aqua
madefactã iudicio saporis explores. Vineis quoq; utilem
 per hæc signa cognoscet. Si coloris, & corporis rari ali-
 quatenus, atq; resoluti est. Si uirgulta, quæ protulit, leuia,
 nitida, procera, fœcunda sunt, ut pyros syluestres, pru-
 nos, rubos, cæterãq; huiusmodi, neq; intorta, neq; sterilia,
 neq; macra exilitate languentia. Situs uerò terrarũ neq;
planus, ut stagnet: neq; præruptus, ut defluat: neq; obru-
tus, ut in imũ deiecta ualle subsidat: neq; arduus ut tẽpesta-
tes immodicè sentiat et calores. Sed ex his omnibus utilis,
 semper est æquata mediocritas, & uel cãpus apertior, &
 humorẽ pluuiũ cliuo fallẽte subducens, uel collis molliter
 per latera inclinata deductus, uel uallis cum quadam mo-
 deratione, & aëris laxitate submissa, uel mons alterius cul-
 minis defensus obiectu, & à molestioribus uentis aliquo

liber auxilio, uel sublimis asper, sed nemorosus, & herbidus. Sed cum sint genera terrarum plurima, ut pinguis, aut macra, spissa, uel rara, sicca, uel humida, & ex his pleraq; uitiosa, tamen propter seminum differentiam saepe necessariam maxime, sicut supra dixi, eligendus est pinguis, ac resolutus ager, qui minimum laborem poscit, & fructum maximum reddit. Secundi meriti est spissus, qui labore quidem maximo, tamen ad uota respondet. Illud uero deterrimum genus est, quod erit siccum simul, & spissum, & macrum, uel frigidum: qui ager pestiferi more susciendus est.

De industria, & necessarijs ad rura

sententijs.

TIT. VI.

SE D ubi haec, quae naturalia sunt, neque humana ope curari possunt, diligentius aestimaueris, exequi te conuenit partem, quae restat industria: cuius haec erit cura uel maxima, ut has, quas subieci, ex omni opere rustico in primis debeas tenere sententias. Praesentia domini prouectus est agri. Color terrae non magnopere desyderatur, quia bonitatis incertus est autor. Genera omnium fructuorum, uel frugum praecleara, sed terris tuis experta committe. In nouo enim genere seminum, ante experimentum non est spes tota ponenda. Locis humidis semina citius, quam siccis degenerant, quare subinde succurrat electio. Ferrarij, lignarij, doliorum, cuparumq; factores necessario habendi sunt, ne a labore solenni rusticos causa desyderandae urbis auertat. Locis frigidis a meridie uineta ponantur, calidis a septentrione, temperatis ab oriente, uel (si necesse sit) occidente. Operarum ratio unum modum tenere non potest in tanta diuersitate terrarum, & ideo soli & prouinciae consuetudo facile ostendit, qui numerus

unamquamq; rem faciat, siue in surculis, siue in omni ge-
 nere satorum. Quae florent, constat non esse tangēda. Bene
 eligi serenda non possunt, nisi hoc officium prius eli-
 gens assumat, in rebus agrestibus maximè officia iuueni-
 cōgruunt, imperia seniorum. In uitibus putandis tria cō-
 sideranda sunt, fructuum spes, successura materies, locus
qui seruet, ac reuocet. Vitem si maturius putes, plura sar-
 menta, si serius, fructus plurimos consequeris. De locis de-
 terrimis sicut arbores, ita uites cōuenit ad meliora trans-
 ferre. Post bonam uindemiam strictius, post exiguam la-
 tius puta. In omni opere inserendi, putandi, ac recidendi,
duris, & acutis utere ferramentis. In uite, uel arbore quae
facienda sunt, perage ante apertionem floris, & gemmae.
 In uineis aratro praetermissa fossor emendet. Locis cali-
 dis, siccis, apricis, pampinandum non est, cum magis uitis
 optet operiri. Et ubi uineas uulturnus exurit, aut flatus
 aliquis regionis inimicus, uitem tegamus straminibus uel
 aliunde quæsitis. Ramus letus, uiridis, & sterilis in media
olca abscindendus est, uelut totius arboris inimicus. Steri-
 litas, & pestilentia æquo modo fugienda sunt. In pastina-
 to solo inter nouellas uites omnino nihil est conferendū.
 Græci iubent exceptis caulibus, tertio anno quae libebit,
 iniungere. Omnia legumina Græcis autoribus, seri iubē-
 tur in sicca terra, faba tantummodo in humida debet spar-
 gi. Domino, uel colono confinia possidenti, qui fundū, uel
agrū suū locat, damnis suis, ac litibus studet. In agro peri-
 clitantur interiora, nisi colantur extrema. Omne triticum
 in solo uliginoso post tertiam sationem in genus siliginis
 commutatur. Triamala æquè nocent, sterilitas, morbus,
uicinus. Qui terrā sterilem uineis occupat, & laboribus
 suis, & sumptibus est inimicus. Campi largius uinum, col-

les nobilius ferunt. Aquilo uites sibi obiectas fecundat,
 auster nobilitat. Ita in arbitrio nostro est, utrum plus ha-
 beamus, an melius. Neceſſitas ferijs caret. Quamuis tem-
 peratis agris ferendum ſit, tamen ſi ſiccitas longa eſt, ſemi-
 na locata tutius in agris, quam in horreis ſeruabuntur.
Via malitia aequè & uoluptati, & utilitati aduerſa eſt.
 Qui agrū colit, grauem tributis creditorem patitur, cui
 ſine ſpe abſolutionis aſtrictus eſt. Qui arando crudum ſo-
 lum inter ſulcos reſequit, ſuis fructibus derogat, terræ
 ubertatē infamat. Fecundior eſt culta exiguitas, quam ma-
 gnitudo neglecta. Nigras uites omnino repudies, niſi in
 prouincijs, in quibus eius generis quo acinaticium fieri cō-
 ſueuit. Longius adminiculum uitis incrementa producit.
 Teneram, & uiridem uitem ferri acie ne recidas. Omnis
 inciſura ſarmenti auertatur à gemma, ne eā ſtilla, quæ flue-
 re cōſueuit extinguat. Pro macie, uel ſoliditate uitium nu-
 trienda ſarmenta putator iniungat. Terra profunda (quod
 Graeci aſſerūt) oleæ grādes arbores efficit, fructus mino-
 res, & aquatos, ac ſeros, magisq; amurcæ proximos. Aer
 oleas tepidus iuuat, & uentus mediocris ſine ui, & hor-
 rore perſtabilis. Vitis, quæ ad iugum colitur, per ætatē
 ad hoc perducenda eſt, ut locis moleſtioribus quatuor pe-
 dibus à terra, placidioribus uerò ſeptem ſummitas eius
 inſurgat. Hortus, qui cælo clementi ſubiacet, & fontano
 humore percurritur, propè eſt, ut liber ſit, & nullam
 ſerendi diſciplinam requirat. Subligatio acerbis uuis ſa-
 cienda eſt, quando excutiendi, aut rumpendi acini nulla
 formido eſt. Ligatura in uitibus locum debet mutare, ne
 unum ſemper aſiduitas conterat uinculorum. Foſſorem
 ſi apertus uitis oculus uiderit, cæcabitur ſpes magna uin-
 demie, & ideo, dum eſt clauſus, foliatur. Terræ altitudi-
 nem

nem cum fecunditate, si ad frumenta, duobus pedibus explora: quatuor uero, si ad arbuta, uel uites. Vitis nouella ut facile incrementum culta consequitur, ita interitum celerem, si negligatur, incurrit. Modum tene aestimatis facultatibus tuis in assumptione culturae, ne superatis uiribus, excedente mensura, turpiter deseras, quod arroganter assumis. Semina plusquam annicula esse non debent, ne uetustate corrupta non prodeant. Frumentum collis quidem grano robustius, sed mensurae minus refundet. Omnia, quae seruntur, crescente luna, et diebus tepidis sunt serenda: nam tepor euocat, frigus includit. Si tibi ager est syluis inutilibus tectus, ita cum diuide, ut loca pinguia puras reddas nouales, loca sterilia syluis tecta esse patiaris, quia illa naturali ubertate respondet, haec beneficio letantur incendij. Sed sic urenda distingues, ut ad incensum agrum post quinquennium reuertaris: ita efficies, ut aequaliter uel sterilis gleba cum fecunda contendat. Graeci iubent oliuam, cum plantatur, et legitur, a mundis pueris, atque uirginibus operandum. credo recordati arbori huic esse praesulem Castitatem. Nomina frumentorum superfluum est praecipere, quae aut loco subinde, aut aetate mutantur. Hoc satis est, ut eligamus praecipua in ea regione, quam colimus, uel exploremus aduecta. Lupinus, et uicia pabularis, si uirides succidantur, et statim supra sectas eorum radices aretur, stercoris similitudine agros fecundant, quae si exaruerint antea, quam proscindas, in his terra succus aufertur. Ager aquosus plus stercoris querit, siccus minus. Calidis, maritimis, siccis, apricis, campestribus locis omne opus uinearum maturius inchoetur, frigidis, mediterraneis, humidis, opacis, montanis locis tardius, quod non solum de mensibus, aut diebus dixerim, sed etiam de horis operandi. Omne

di. Omne opus rusticū, cūm fieri præcipitur, neq; cito est,
si ante quindecim dies, neq; tardè, si post quindecim fiat.
 Frumenta omnia maximè letantur patenti campo, & solu-
 to, & ad solè recliui. Spissa, & cretosa, & humida terra
 bene far, & triticū nutrit: ordeū agro soluto delectatur,
 & sicco, nam in lutofo sparsum moritur. Trimestris satio
 locis frigidis & niuosis conuenit, ubi qualitas æstatis hu-
 mecta est, cæteris raro respōdet cūctū. Semen trimestre lo-
 cis tepidis melius respondebit, si seratur autūno. Si neces-
 sitas coget in salsa terra aliquid operari, extremo autum-
 no plantanda est uel conserenda, ut malitia eius hybernis
 imbribus eluatur. Aliquid etiam terræ dulcis, uel arenæ
 subiiciendum est, si illi uirgulta committimus. Seminarium
 mediocri terra instituere debemus, ut ad meliorem quæ sata
 fuerint, transferantur. Lapidēs, qui insuper sunt, hyeme
 rigent, æstate feruescunt, idcirco satis, arbutis, & uitibus
 nocent. Terra, quæ circa arbores mouetur, ita est uicibus
 permutanda, ut ei, quæ in summo fuerat, ima succedat. In
 letandis arboribus crates faciemus, terram prius trunco
 admouentes, & mox letamen, ut sic opus naturæ benefi-
 cio alternante cumuletur. Agri præsulem non ex dilectis,
 & tenerè educatis seruulis ponas, quia fiducia præteriti
 amoris impunitatem culpæ præsentis expectat.

De agri electione, uel situ.

TIT. VII.

IN eligendo agro, uel emēdo consyderare debebis,
 ne bonum naturalis fœcūditatis colentium deprauauerit
 inertia, & in degeneres surculos uber soli stracis expen-
 derit, quod quamuis emendari possit insitione meliorum,
 tamen harum rerum sine culpa melior usus est, quàm cum
 spe corrigendi serus euentus. In seminibus ergo frumētō-
 rum præsens emendatio poterit esse. In uineis maximè
 consyde

considerandum, atq; uitandum est, quod pleriq; fecerunt
 studendo sãmæ tantum, & latitudini partinorum, semina
 uitium statuentes, uel sterilia, uel saporis indigni, quod
 grandi tibi labore constabit, ut corrigas, si agrum com-
 pares uitijis talibus occupatũ. Positio ipsius agris, qui eli-
 gendus est, ea sit. In frigidis prouincijs orienti, aut meri-
diano lateri ager esse debet oppositus, ne alicuius magni
montis obiectu, his duabus partibus exclusis algore rige-
scat, aut per partẽ septentrionis remoto, aut per occiden-
tis in uesterã sole dilato. In calidis uero prouincijs, pars
 potius septentrionis optanda est, quæ & utilitati, & uo-
 luptati, & saluti æqua bonitate respondeat. Si uicinus est
 fluuius, ubi statuimus fabricæ sedem parare, eius debemus
 explorare naturam, quia plerunq; quod exhalat, ini-
 micum est, à quo (si talis sit) cõueniet refugere conditorẽ.
Palus tamen omni modo uitanda est, præcipuè quæ ab au-
stro est, uel occidente, & siccare consueuit, æstate propter
pestilentiam, uel animalia inimica, quæ generat.

De ædificio.

TIT. VIII.

AEDIFICIUM pro agri merito, & pro fortu-
 na domini oportet institui: quod plerunq; immodicè sum-
 ptũ difficilius est sustinere, quàm cõdere. Ita igitur æstimã-
 da est eius magnitudo, ut si aliquis casus incurrerit, ex a-
 gro, in quo est, unius anni, aut ut multũ biënij pẽsione re-
 paretur. Ipsius autem prætorij situs sit loco aliquatenus
 erectiore, & sicciore, quàm cætera, & propter iniuriam
 fundamentũ, & ut lato fruatur aspectu. Fundamẽta autẽ
 hoc modo ponẽda sunt, ut latiora sint ex utraq; parte se-
 mipedis spatio, quàm parietes insup struẽdi corpus incre-
 scet. Si lapis, uel tofus occurrat, fãcilis causa est collocã-
 di, in quo sculpi tantũ fundamẽti forma debeat, unius pe-
 dis alti

dis altitudine, uel duorum. Et si solida, uel cōstructa inuenietur argilla quinta, uel sexta pars altitudinis eius, quæ supra terram futura est, fundamentis deputetur: quòd si terra laxior fuerit, modo maioris altitudinis obruantur, donec munda sine rudenum suspicione occurrat argilla, quæ si omnino desit, quartam mersisse sufficiet. Studendum præterea ut hortis, & pomarijs cingi possit, aut pratis. Sed totus fabricæ tractus unius lateris longitudine, in quo frons erit, meridianam partem respiciat, in primo angulo excipiens ortum solis hyberni, & paululum ab occidente auertatur hyemali. Ita proueniet, ut per hyemem sole illustretur, & calores eius æstate non sentiat.

De hybernis, & æstiuis mansionibus,
& pauimentis.

TIT. IX.

FORMA tamen debet esse eiusmodi, ut ad habitationem breuiter collectas & æstati, & hyemi præbeat mansiones. Quæ hyemi parantur ita sint constitutæ, ut possit eas hyberni solis totus propemodum cursus hilarare. In his pauimenta opportuna esse debebunt. Primum in fabricis planis earum obseruandum est, ut æqualis, & solida cōtignatio fiat, ne gradus ambulantium tremorem fabricæ titubantis excutiat. Deinde ut axes quernæ cum æsculeis non misceantur. Nam quercus humore cōcepto, cū se cœperit siccare, torquebitur, & rimas in pauimento faciet: æsculus autem sine uicio durat. Sed si quercu suppetente æsculus desit, subtiliter quercus siccetur, & transuersus, atque directus duplex ponatur ordo tabularum, clauis frequentibus fixus. De cerro, aut fāgo, aut farno diutissime tabulata durabunt, si stratis super paleis, uel filice, humor calcis nusquam ad tabulati corpus accedat. Tunc super statumina bis rudus, id est saxi cōtusi duas partes, & cum una calcis tempera

temperata cōstitues. Hoc cū ad sex digitorum crassitudinem feceris, & regula exploraueris æquale, si loca hyemalia sunt, tale pauimentū debebis imponere, in quo uel nudis pedibus stantes ministri hyeme non rigescant. Inducto itaq; rudere uel testaceo pauimēto, cōgestos, & calcatos spisse carbones cum sabulone, & fāuilla, & calce permisces, & huius impensæ crassitudinem sex uncijis iubebis imponi: quod exæquatum nigra pauimenta formabit, & si qua fundentur ex poculis, uelociter rapta desugent. Sed si æstiuæ mansiones sunt, orientem solstitialem, & partem septentrionis aspiciant, & uel testaceum (sicut supra diximus) accipiant pauimentum, uel marmora, uel tesseras, uel scutulas, quibus æquale reddatur angulis, lateribusq; coniunctis. Si hæc deerūt, supra marmor tusum cernatur, aut arena cum calce inducta leuigetur.

De calce, & arena.

TIT. X.

PRAETERE A scire est necessariū construenti, quæ calcis, & arenæ natura sit utilis. Arenæ ergo fossiciæ genera sunt tria, nigra, caua, rufa: omnium præcipue rufa melior: meriti sequentis est cana: tertium locum nigra possidet. Ex ijs, quæ compressa manu edit stridores, erit utilis fabricanti. Item si panno, uel linteo candidæ uestis inspersa, & excussa nihil macule reliquerit, aut sordis, egregia est. Sed si fossilis arena non fuerit, de fluminibus, aut glareis, aut littore colligetur. Marina arena tardius siccatur, & ideo non continuè, sed intermissis temporibus construenda est, ne opus onerata corrumpat, camerarum quoq; tectoria falso humore dissoluit. Nam fossiles arenæ cementitijs parietibus, & cameris celeri siccitate utiles sunt melioresq; si statim, cū effossæ sūt, calci misceantur. nam diuino sole, aut pruina, aut imbre uanescent. Fluui-

ales tecto

ales tectorijs magis poterunt conuenire. Sed si uti necesse sit maris arena, erit commodum prius eā lacuna humoris dulcis immergi, ut uitium salis aquis suauibus elota deponat. Calcem quoq; ex albo saxo duro, uel tiburtino, aut columbino fluuiali coquemus, aut rubro, aut spongia, aut marmore. Postremo quæ erit ex spisso, & duro saxo, struēturis cōuenit: ex fistuloso uero, aut molliori lapide, tectorijs adhibetur utilius. In duabus arenæ partibus calcis uana miscenda est. In fluuiali uerò arena si tertiam partem testæ cretæ addideris, operum soliditas mira præstabitur.

De lateritijs parietibus.

TIT. XI.

QVOD SI lateritios parietes in prætorio facere uolueris, illud seruare debebis, ut perfectis parietibus, in summitate quæ trabibus subiacebit, structura testacea cū coronis prominentibus fiat sesquipedali altitudine, ut si corruptæ tegulæ, aut imbrices fuerint, parietem non possint stillicidia penetrare per pluuiam. Deinde prouidendum est, ut siccis, & asperatis parietibus lateritijs inducatur tectorium, quod humidus, ac leuibus adherere non poterit, & ideo tertio eos prius debebis obducere ut tectorium sine corruptione suscipiant.

De lumine & altitudine.

TIT. XII.

IN PRIMIS studendum est in agresti fabrica, ut multa luce clarescat: deinde ut partes temporibus diuisas, sicut supra dixi, cōgruis partibus offeramus, id est æstiuas septentrioni, hybernas meridiano, urnas, & autumnales orienti. Mensura uerò hæc seruanda est in triclinijs, atque cubiculis, ut quanta latitudo, & longitudo fuerit, in unum computetur, & eius mediæ in altitudinem confratur.

De ca

De cameris cannicis. TIT. XIII.

CAMERAS in agrestibus ædificijs ex ea materia utilius erit formare, quæ facile inuenietur in uilla. Itaque aut tabulis faciemus, aut canis, hoc genere. Asseres ligni Gallici, uel cupressi directos, & æquales constituemus in eo loco, ubi camera facienda est, ita ordinatos, ut inter se sesquipedalis mensura sit uacua. Tunc eos catenis ligneis ex iunipero, aut oliua, aut buxo, aut cupresso factis ad contignationem suspendemus, & binas inter eos perticas dirigemus tomicibus alligatas. Postea palustrem cannam, uel hanc crassiore, quæ in usu est, contusam facta, & strictim iuncta crate subnectimus, & per omne spatium cum ipsis asserebus, & perticis alligamus. Dehinc primò impesa pumicea induemus, & trulla æquabimus, ut inter se cannarum membra constringat. Post arena, & calce cœquabimus. Tertio tusi marmoris puluerem mistum cum calce ducemus, & poliemus ad summum nitorem.

De opere albario. TIT. XIII.

OPVS quoq; albarium sæpe delectat, cui calcem debemus adhibere, cum multo tempore fuerit macerata: ergo ut utile probes, ascia calcem quasi lignum dolabis. Si nusquam acies eius offenderit, & si quod ascie adhæret, fuerit molle, atq; uiscosum, constat albarijs operibus conuenire.

De tectorijs. TIT. XV.

PARIETVM uerò tectura sic fiet fortis, & nitida. Prima trullis frequenter inductio. Cùm sicari cœperit, iterum inducatur, ac tertio. Post hæc tria coria ex marmoreo grano cooperiatur ad trullam. Quæ inductio antè tandem subigenda est, ut rutrum, quo calx subigitur, mundum leuemus. Hæc quoq; marmoris grani inductio cùm sicari cœperit, aliud corium subtilius oportet imponi: sic
& solidi

et soliditatem custodiet, et nitorem.

De uitanda ualle.

TIT. XVI.

VITANDVM est autem, quod pleriq; fecerunt aquæ causa, uillas in infimis uallibus mergere, et paucorum dierum uoluptatem præferre habitatorum saluti: quod etiam magis metuemus, si prouincia, quam colimus, de morbis æstate suspecta est. Cui si fons desit, aut puteus, ci sternas construere conueniet, quibus omnium conduci possit aqua tectorum. Fiunt autem hoc modo.

De cisternis, & maltha frigida.

TIT. XVII.

SIGNINIS parietibus magnitudo ea, cui delentaris, et sufficis, construatur, longior magis, quam latior. Huius solum alto rudere solidatum relicto fusoris loco testacei pauimenti superfusione leuigetur. Hoc pauimentum omni cura cedendum est ad nitorem, et lardo pingui decocto assidue perfricandum. Quod ubi deducto humore siccatum est, ne rimis in aliqua parte findatur, etiam parietes simili corio uelentur obducti, et ita post diurnam, et solidam siccitatem, aqua præbeatur hospitium. Anguillas sanè, piscesq; fluuiales mitti in his, pisciisq; conueniet, ut horum natatu aqua stans agilitatem currentis imitetur. Sed si aliquando in quocunque loco pauimenti, uel parietis tectura succumbat, hoc genus malthæ adhibebimus, ut humor in exitum nitens possit includi. Rimas, et lacunas cisternarum, et piscinas, uel puteos sarciamus hoc genere, et si humor per saxa manabit, picis liquidæ quantum uolueris, et tantundem sumes unguinis, quod uocamus axungiam, uel seuum. Tunc in olla utrunq; miscebis, et coques donec spumet, deinde ab igne remouebis. Cum fuerit eadem refrigerata permistio, calcem minutim superadici-

cies,

cies, & ad unum corpus omnia mista reuocabis. Cumq; uelut strigmentum feceris, inferes locis corruptis, ac manantibus, & pressum summa densitate calcabis. Salutare erit aquas illuc per tubos fictiles duci, & opertis immeare cisternis. Nam coelestis aqua ad bibendum omnibus anteferitur, ut & si fluens adhiberi possit, quæ salubris non est, lauacris debeat, & hortorum uacare cultura.

De cella uinaria.

TIT. XVIII.

CELLAM uinariam septentrioni debemus habere oppositam frigidam, uel obscuræ proximam longè a balneis, stabulis, furno, sierquilijs, cisternis, aquis, & ceteris odoris horrendi: ita instructam necessarijs, ut non uincatur à fructu: sic autem dispositam, ut basilicæ ipsius forma calcatorium loco habeat altiore constructum. Ad quod inter duos lacus, qui ad excipienda uina hinc inde depressi sint, gradibus tribus firè, aut quatuor ascendatur. Ex his lacubus canales structi, uel tubi fictiles circa extremos parietes currant, & subiectis lateri suo dolijs per uicinos meatus manantia uina defundant. Si copia maior est, medium spatium cupis deputabitur, quas ne ambulacra prohibeant, basellis altioribus impositas, uel supra obruta dolijs possumus collocare spatium inter se largiore distantes, ut (si res exigat) curantis transitus possit admitti. Quod si cupis locum suum deputabimus, is locus ad calcatorij similitudinem podijs breuibus, & testaceo pauimento solidetur, ut etiam si ignorata se cupa diffuderit, lacu subdito excipiantur non peritura uina, quæ fluxerint.

De horreis.

TIT. XIX.

SITVS horreorum quamuis ipsam septentrionis desideret partem, & superior, & longè ab omni humore, & letamine, & stabulis ponendus est, frigidus, uentosus, &

B b

siccus

ficus, cui prouidendum structurae diligentia, ne rimis possit abrumpi. Solum igitur omne bipedis sternatur, uel minoribus laterculis, quos suffuso testaceo pavimento debemus imprimere. Tunc diuisas cellas (si magnus sperabitur seminum modus) grano cuique tribuemus, & si terrae paueries minora pronuttit, uel craticijs podijs erunt discernenda granaria, uel uimineis uasculis reditus tenues colligemus. Sed factis granarijs, amurca luto mista parietes linuntur, cui aridi oleasiri, uel oliuae folia pro paleis adiuciantur: quo tectorio siccato, rursus amurca respergitur, quae ubi siccata fuerit, frumenta condentur. Haec res gurgulionibus, & ceteris noxijs animalibus inimica est. Aliqui coriandri folia frumentis miscent ad seruandum profutura. Nihil tamen diu custodiendis frumentis commodius erit, quam si ex arcis in alterum locum uicinum transfusa refrigerentur aliquantis diebus, atque ita horreis inferantur. Negat Columella uentilanda esse frumenta, quia magis miscentur animalia totis aceruis. quae si non moueantur, in summitate intra mensuram palmi subsistent, & hoc uelut corrupto corio cetera illaesa durabunt. Afferit idem, noxia animalia ultra praedictam mensuram non posse generari. Herba coniza sicca (ut Graeci asserunt) substrata frumentis addit aetati. Ab horreis tamen auster debet esse auersus.

De olei factorio.

TIT. XX.

OLEARIIS cella meridianis sit obiecta partibus, & contra frigus ruuuta, ut illi per specularia debeat lumē admitti. Ita et operas, quae hyeme futurae sunt, nullus algor impedit: & oleū cum premetur, adiutū teporibus, frigore non ualebit astringi. Trapetis, & rotulis, & praelo nata est forma, quam consuetudo dictauit. Receptacula olei semper munda sint, ne novos saporis infecta ueteri rancore corrumpant.

pant. At si quis maiori diligētia studet, subiectis hinc inde cuniculis pauimēta suspendat, & ignem suggerat fornace succensa. Ita purus calor olei cellam sine fumi nidore uaporabit, quo sepe infectum, colore corrumpitur, & sapore.

De stabulis equorum, uel bouum. TIT. XXI.

STABVLA equorum, uel bouum meridianas quidem plagas respiciant, non tamen egeant septentrionis luminibus, quæ per hyemem clausa nihil noceant, per æstatem patefacta refrigerent. Ipsa stabula propter ungulas animalium, ab omni humore suspensa sint. Boues nitidiores fient, si focum proximè habeant, & ignis lumen intendant. Octo pedes ad spatium standi singulis bouum paribus abundant, & in porrectione x v. Plancæ roboreæ supponantur stationibus equorum cum stramine, ut iacentibus molle sit, stantibus durum.

De corte. TIT. XXII.

CORS ad meridiem pateat, & obiecta sit soli, quò facilius hyeme aliquem teporem concipiat, propter ea, quæ insunt animalia, quibus etiam ad æstatis temperandū calorem porticus furcis, asseribus, et fronde formari debet, quæ uel scādulis, uel (si copia suppetit) tegulis, uel (si facilius & sine impensa placuerit) tegentur caricibus, aut genistis.

De auarijs. TIT. XXIII.

CIRCA parietes cortis extremos auitaria faciendæ sunt, quia stercus auium maximè necessarium est agriculturæ, excepto anserum letamine, quod satis omnibus inimicum est. Sed habitacula cæterarum auium maximè necessaria sunt.

De columbarijs. TIT. XXIIII.

COLVMBARIVM uerò potest accipere sublimis una turricula in prætorio constituta, leuigatis, ac de-

albatis parietibus, in quibus à quatuor partibus (sicut mos est) fenestellæ breuissimæ fient, ut columbas solas ad introitum, exitumq; permittant. Nidi figurētur interius. À mustellis tutæ fiēt, si inter eas frutex uirgosus sine folijs asper, uel uetus spartea proijciatur, qua animalia calciātur, ut eā secretò non uidentibus alijs unus attulerit, non pereunt. Et neq; locum deserunt, si per omnes fenestras aliquid de strā gulati hominis loro, aut uinculo, aut fune suspendas. Inducunt alias, si cumino pascantur assiduè, uel setosi hirci alarum balsami liquore tangantur. Foetus frequentant, si ordeum torrefactum, uel fabam, uel herbū saepe consumant. Triginta autem columbis uolātibus diurni tres sextarij tritici sufficient, aut creturæ, ita ut herbū foetus gratia mensibus prebeamus hybernis. Rutæ ramulos pluribus locis oportet contra animalia inimica suspendere.

De Turturibus.

TIT. XXV.

SED columbarij cellæ duo subiecta cubicula fiant. Vnum breue, & propè obscurū, quo turtures claudi possint, quos nutrire facillimum est. Nam nihil expetunt, nisi ut æstate, qua sola maximè pinguescunt, triticum, uel milium mulsæ maceratum semper accipiant. Semodius unus diurnus centū uiginti turturibus sufficit. Aqua sanè eis frequenter mundior debet offerri.

De Turdis.

TIT. XXVI.

ALIVD uerò cubiculum turdos nutriat, qui si alieno tempore saginentur, & uoluptatem cibi, & reditum maximum præstant, parcitati beneficium ministrante luxuria. Sit autem locus mundus, & lucidus, & undiq; leuigatus. Transuersæ in hoc perticæ figuntur, quibus possint post inclusum uolatum sedere. Ramī etiam uirides saepe mutantur. Caricæ tunsæ mistis pollinibus largissimè præbent

beantur. Myrti etiam, si facultas est, lentisci, oleastri, ederae, arbuti semina interdum ad excludenda fastidia, & maxime aqua munda præbeatur. Claudantur illæ si, & recenter capti nustus aliquibus antè nutritis, quorum societate ad capiendos cibos pauidam nouæ captiuitatis moestitudinem consolentur.

De Gallinis.

TIT. XXVII.

GALLINAS educare nulla mulier nescit, quæ modò uideatur industria. Hoc de his præcepisse sufficiat, ut fumo, puluere utatur, & cinere. Sint præcipuè nigrae, aut flauæ coloris, sed albæ uidentur. Vinaceæ cibo sterilesunt. Ordeo semicocto & parere sæpe coguntur, & reddunt oua maiora. Duobus cyathis ordeci bene pascitur una gallina, quæ sit uaga. Supponenda sunt his semper qua numero impari, luna crescente, à decima usq; in quintamdecimam. Pituita his nasci solet, quæ alba pellicula linguam uestit extremam. Hæc leuiter unguibus uellitur, & locus cinere tangitur, & allio trito plaga mundata conspergitur. Item allij nucæ trita cum oleo faucibus inferitur: staphisagria etiam prodest, si cibus misceatur assiduè. Si amarum lupinum comedant, sub oculis illis grana ipsa procedunt, quæ nisi acu leuiter apertis pelliculis auferantur, extinguunt. Oculos portulacæ succo forinsecus, & mulieris lacte curemus, uel hammoniaco sale, cui mel, et ciminū æquale miscentur. Pediculos earū perimit staphisagria, & torrefactū ciminū pari pondere, & pariter tinsa cum uino, & amari lupini aqua, si penetret secreta pennarum.

De Pauonibus.

TIT. XXVIII.

PAVONES nutrire facilimum est, nisi fures, aut animalia inimica formides, qui plerunq; per agros uagantes sponte se pascunt, pullosq; educunt, & altissimas uespere

arbores petunt. Vna uerò his cura debetur, ut incubantes per agrum foeminas, quæ hoc passim faciunt, à uulpe custodias. Ideo in insulis breuibus meliori sorte nutriuntur. Vni masculino foeminae quinque sufficiunt. Masculi oua, & pullos suos persequuntur uelut alienigenas, prius quàm illis cristarum nascatur insigne. Ab Idibus Februarijs caleare incipiunt. Faba leuiter torrefacta in libidinem prouocantur, si eis quinto quoq; die tepida præbeatur. Sex cyathi uni sufficiunt. Cupidinem coeundi masculus confitetur, quoties circa se amictum caudæ gemmantis incuruat, & singularum capita occulta pennarum locis suis exerit cum stridore procurrens. Si oua pauonum gallinis supponantur, excusatae matres ab incubatione tribus uicibus per annum foetus edunt. Primus partus quinque ouorum, secundus quatuor, tertius trium, uel duorum esse consuevit. Sed electæ (si hoc placuerit) nutrices gallinae sint, quæ à primo incremento lunæ nouè diebus habeant nouè oua supposita, quinque pauonina, & cætera sui generis. Decima die oua omnia gallinacea subtrahantur, & alia item gallinacea totidem recentia supponantur, quot ablata sunt, ut trigesima luna, hoc est expletis triginta diebus, possint cum pauoninis ouis aperiri. Oua autè pauonū, quæ gallinae subiecta sunt, saepe manu conuertantur, quia hoc ipsa facere uix ualebit. Vnam partem ouis notabis, ut te subinde conuertisse cognoscas. Maiores tamen gallinas oportet eligere, nam minoribus pauciora suppones. Natos autem pullos si ad unam transferre à pluribus uelis, dicit Columella uni nutrici uiginti quinque sufficere. Mihi uerò, ut bene educi possint, uidetur quindecim satis esse. Primis diebus far ordei conspersum uino, pullis dabitur, uel undecunque cocta pullicula, & refrigerata. Postea adijcietur porrum concisum,

sum, uel caseus recens, sed expressus, nam serum pullis nocet. Locustæ etiam pedibus ablatis præbentur. Ita pascendi sunt usq; ad sextum mensem. Deinde ordeum poteris præbere solenniter. Trigesimo quinto tamen die postquam nati sunt, etiam in agrum tuto eici possunt comitante nutrice, pascendi, cuius singultu reuocantur ad uillam. Pituitas uero, & cruditates ijs remedijs submouebis, quibus gallina curatur. Maximum illis periculum est, cum incipit crista produci, nam patiuntur langores infantum similitudine, cum illis tumentes gingiuas denticuli aperire nituntur.

De phasianis.

TIT. XXXIX.

IN phasianis nutriendis hoc seruandum est, ut nouelli ad creandos foetus parerentur, id est qui anno superiore sunt editi: ueteres enim fecundi esse non possunt. Ineunt foeminas mense Martio, uel Aprili. Duabus unus masculus sufficit, quia ceteras aues salacitate non æquat. Semel in anno foetus creant. Viginti fere ovis pariendi ordo concluditur. Gallinæ his melius incubabunt, ita ut quindecim phasianina ora nutrix una cooperiat, & cætera sui generis supponantur. In supponendo, de luna, & diebus quæ sunt in alijs dicta seruentur. Trigesimus dies maturos pullos in lumen emittet. Sed per quindecim dies discocto, ac refrigerato leuiter ordeï farre pascentur, cui uini imber aspergitur. Post triticum fractum præbebis, & locustas, & oua formicæ. Sane ab aquæ prohibeantur accessu, ne eos pituita concludat. Quod si pituitam patientur phasiani, allio cum pice liquida trito rostra eorum debebis assiduus perfricare, uel uitium, sicut gallinis fieri consueuit, auferre. Saginæ di hæc ratio est, ut unius modij triticea farina in breuissimas offulas redacta clauso phasiano per xxx. dies ministrata sufficiat: uel, si ordeaceam farinam præbere uolueris, unius,

Et semis modij farina per predictos dies saginam replebit. Obseruandum sane est, ut ossula ipsa oleo leuigentur asperso, & ita inserantur faucibus, ne sub infima lingue parte mergantur: quod si euenerit, statim pereunt. Illud quoque magnopere curemus, ne prabeantur noua alimenta, nisi digestis alijs, quia eos facillime onus cibi heretis extinguit.

De Anseribus.

TIT. XXXI.

ANSER sane nec sine herba, nec sine aqua facile sustinetur: locus consitus inimicus est, quia sata & morsulae dit, & stercore: pullos praestat, & plumas, quas & auino uellamus, & uere. Vni masculo tres foeminae sufficiant. Si desit fluuius, lacuna formetur. Si herba non suppetit, trifolium, foenum graecum, agrestia intyba, lactuculas serilas seremus alimento. Albi foecundiores sunt: uarij, uel fisci minus, quia de agresti genere ad domesticum transierunt. Incubant a calendis Martij usque ad aestiuum solstitium. Plus parient, si gallinis oua illarum supponantur. Extremi partum matribus iam uacaturis educare permittimus: parturae ad haram perducantur. Cum semel hoc feceris, consuetudinem sponte retinebunt. Gallinis sicut pauonina, etiam anseris oua supponas. Sed anserina oua ne noceat suppositis, subijciatur urtica. Parui primis decem diebus intus piscendi sunt, postea sereno eos poterimus educere, ubi urtica non fuerit, cuius aculeos reformidat. Quatuor mensibus bene saginantur, nam melius pinguescunt in tenera etate. Polenta dabitur in die ter. Large uagandi licentia prohibetur, loco obscuro claudetur, & calido, sic maiores etiam secundo mense pinguescunt. Nam paruuli saepe die trigesimo moriuntur. Saginantur uero melius, si ad satietatem mulium praebeamus infusum. Inter anserum cibaria legumen omne porrigi potest, exce

pto eruo. Cauendum est etiam, ne pulli eorum setas glutiant. Græci saginandis anseribus polentæ duas partes, et fœnfuris quatuor aqua calida temperant, & ingerunt pro appetentis uoluptate sumenda: tribus per diem uicibus potu adiuant: media quoq; nocte aquam ministrant: peractis uerò x x. diebus, si ut iecur his tenerescat, optabis, tunfas caricas, & aqua maceratas in offas uolutabis exiguas, & per dies uiginti cōtinuos ministrabis anseribus.

De piscinis.

TIT. XXXI.

HIS ordinatis, cætera exequenda sunt. Nam piscinæ duæ uel solo impressæ, uel cæso lapide circa uillam esse debebunt, quas facile est, aut fonte, aut imbre suppleri, ut una ex his usui sit pecoribus, uel auibus aquaticis: alia madefaciat uirgas, & coria, & lupinos, et si qua rusticitas consuevit infundere.

De fœnili, pæleario, lignario. TIT. XXXII.

FŒNILI, pælearum, ligni, cannarum repositiones nil refert, in qua parte fiant, dumodo siccæ sint, atq; perflabiles, & longe remoueantur à uilla propter casum surripientis incendij.

De sterquilinio.

TIT. XXXIII.

STERCORVM congestio locum suum tenere debet, qui abundet humore, & propter fœtoris horrenda à prætorij conuertatur aspectu. Humor abundans hoc præstabit stercore, ut si qua insunt spinarum semina, putrefiant. Stercus asinorum primum est maxime hortis, deinde ouillum, & caprinum, & iumentorum: porcinum uerò pessimum, cineres optimi. Sed columbinum feruidissimum, cæterarumq; auium satis utile est, excepto palustriū. Stercus, quod anno requieuerit, segetibus utile est, nec herbas creat: si uetustius sit, minus proderit. Pratis uerò recen-

tia stercora proficiunt ad uber herbarum. Et matris purgamenta, si aquis dulcibus eluantur, mista reliquis uicem stercoris exhibebunt, & limus, quem scaturiens aqua, uel fluij incrementa respuerint.

De locis horti, & pomarij, & sepibus, & serendi tempore.

TIT. XXXIII.

HORTI, & pomaria domui proxima esse debent. Hortus sit sterquiliano maxime subiectus, cuius succo sponte fecundet. Ab area longe situs sit, nam puluerem pallearum patitur inimicum. Felix positio est, cui beniter inclinata planities cursus aque fluentis per spatia discreta deriuat. Si fons desit, aut imprimeudus est puteus: aut, si nequeas hoc, piscina superius construenda est, ut illinc aquas pluuia conferente, hortus per assiuos rigetur ardoribus. Si hac omni facultate carueris, semper altius tribus, uel quatuor pedibus ad passim similitudinem fudies hortulorum, qui sic cultus negligat siccitates. Sed huic quamuis contra necessitatem mista stercore qualibet terra conueniat, tamen haec genera sunt in electione nitanda, creta, quam argillam dicimus, atq; rubrica. Illud quoq; custodies in hortis, quos humoris natura non adiuuat, ut diuidas per partes, & hyeme ad meridiem, aestate ad septentrionem spatia colenda conuertas. Debent etiam horti esse clausi: sed munitiones multa sunt genera. Alij luto inter formas clauso, parietes figuratos ex lateribus imitantur. Quibus copia suppetit, macerias luto, & lapide excitant. Pleriq; sine luto congesta in ordinem saxa componunt. Nonnulli fossis spatia colenda praecingunt, quod nitanda est, quia hortus subducit humores, nisi forte locus palustris colatur. Alij spinarum plantas, & semina in munitione disponunt. Sed melius erit rubi semina, & spine, quae rubus caninus uoca-

tur, matura colligere, & cum farina erui ex aqua macerata miscere, funes dehinc sparteos ueteres hoc genere mitionis sic inducere, ut intra funes semina recepta seruentur usq; ad uerni temporis initia. Tunc ubi sepes futura est, duos sulcos tribus à se pedibus separatos sesquipedis altitudine faciemus, & per utrosq; funes cū seminibus obruemus leui terra. Ita trigesima die procedunt sentes, quos teneros adminiculis opus est adiuuare, quibus inter se sentes per spatia uacua relicta iungentur. Partes sanè horti sic diuidenda sunt, ut ea, in quibus autumno seminabitur, uerno tempore pastinentur: quas seminibus uere cōplebimus, autumnni tempore debemus effodere. Ita utraq; pastinatio decoquetur beneficio algoris, aut solis. Areae faciendae sunt angustiiores, & longae, id est duodecim pedum longitudine, & sex latitudine, ut sint propter spatia utriusque purganda diuisae. Margines uero earum locis humidis, uel irriguis duobus pedibus erigantur, siccis uno extulisse sufficiet. Inter areas (si humor consueuit effluere) spatia altiora ipsis areis esse debent, ut facilius ingrediantur area de superiore parte humor admissus, & ubi sitientem saturauerit, in alias possit exclusus auerti. Serendi tempora licet per menses certa signemus, tamē secundū loci, & coeli naturā unusquisq; custodiat. Frigidis locis autumnalis satio celerior fiat, uerna uero tardior. Calidis autē regionibus, & autumnalis serior fieri potest, & uerna maturior. Quaecunq; serenda sunt, cum luna crescit, seminentur: quae secanda sunt, uel legenda, cum minuitur.

De remedijs horti, uel agri. TIT. XXXV.

CONTRA nebulas, & rubiginem, paleas, & purgamenta pluribus locis per hortum disposita simul omnia, cum nebulas uideris instare, combures. Cōtra grandinem

multa

multa dicuntur. Panno roseo mola cooperitur. Item cruen-
 tæ secures contra cœlum minaciter leuantur. Item om-
 nne horti spatium alba uite præcingitur: uel noctua pen-
 nis patentibus extensa suffigitur: uel ferramenta, quibus
 operandum est, sepo unguuntur ursino. Aliqui urfi adipem
 cum oleo tusum reseruant, & falces hoc, cū putaturi sunt,
 unguunt. Sed hoc in occulto debet esse remedium, ut nul-
 lus putator intelligat: cuius ius tanta esse perhibetur, ut
 neque gelu, neq; nebula, neq; alio malo possit noceri. In-
 terest etiã ut res profanata non ualeat. Contra culices, &
limaces uel amurcam recentem, uel ex cameris fuliginem
spargimus. Contra formicas, si in horto habent foramen,
 cor noctuæ admoueamus: si foris ueniunt, omne horti spa-
 tium cinere, aut cretæ candore signemus. Contra erucas
semina, quæ spargenda sunt, semper uiuæ succo madefiãt,
uel crucarum sanguine. Cicer intra olera propter mul-
ta portenta serẽdum est. Aliqui cinerem de fico super eru-
 cas spargunt. Item squillam uel in horto serunt, uel certè
 suspendunt. Aliqui mulierem mēstruantem, nusquam cin-
 ctam, solutis capillis, nudis pedibus contra erucas, & cæ-
 tera, hortum faciunt circumire. Aliqui fluuiales caneros
 pluribus locis intra hortum clauis figunt. Contra anima-
lia, quæ uitibus nocent, cantharides, quas in rosis inueni-
re consueuimus, oleo mersas resolui patieris in tabem: &
cum putandæ sunt uites, hoc oleo falces putatorias perun-
ges. Extinguntur cimices amurca, & felle bubulo lectis,
aut locis perunctis, uel folijs ederæ tritu ex oleo, uel incen-
sis sanguisugis. Vt olera animalia infesta nõ generent, in
corio testudinis omnia semina, quæ sparsurus es, sicca:
uel mentam locis pluribus, maxime inter caules, sere: hoc
prestare fertur eruũ aliquatulum satum, præcipuè ubi ra-
dices,

diées, & rapa nascuntur, Vel acre acetum succo iusquia ^{veleno}
 mi mustum, fertur olerū pulices necare, si spargas. Campas ^{pulices L. R.}
 fertur euincere, qui susticulos aliij sine capitibus per horti ^{en la mor}
 omne spatium comburens, nidorem locis pluribus excita-
 rit. Si contra easdē uitibus uoluerimus consulere, alio tri-
 to falces putatoriae feruntur unguenda. Nasci quoq; pro-
 hibentur, si circa arborum, uel uitium crura bitumen, &
 sulfur incendas. Vel si ablatas de horto uicino capas exco-
 quas aqua, & per horti tui spatia uniuersa diffundas. Ne
 cantharides uitibus noceant, in cote, qua falces acuuntur,
 ipsae sunt conterendae. Democritus asserit, neq; arboribus,
 neq; satis quibuslibet noceri posse a quibuscunq; bestijs,
 si fluuiales caneros plurimos, uel marinos, quos Graeci
 κάρκινος nominant, non minus quam decem fictili uascu-
 lo in aqua missos tegas, et sub dio statuas, ut decem diebus
 sole uaporentur. Postea quaecunq; illaesa uolueris esse, ea
 aqua perfundas, & octonis diebus paractis hoc repetas,
 donec solidē, quae optaueris adolescant. Formucas abiges,
si origano, & sulfure tritis foramē asperges. Hoc & api-
 bus nocet. Item coclearum uacuas testas si uiseris, & eo
 cinere foramen inculces. Culices galbano infuso fugatur,
aut sulfure. Pulices amurca per pauimentum frequenter
asperisa, uel cinino agrestis cum aqua trito, uel si cucume-
ris agrestis semen aqua resolutū saepe infundes, uel aquam
lupinorū psilotri austeritatibus iunctam. Mures si amur-
cam spissam patinae infuderis, & in domo nocte posueris,
adhærebunt. Item necabuntur, si helleboro nigro caseum,
 uel panem, uel adipem, uel polentam permisceas, & offe-
 ras. Et agrestis cucumeris, & coloquintidis suffusio sic
 nocebit. Aduersus mures agrestes Apuleius asserit semi-
na bubulo felle maceranda antē, quā spargas. Nonnulli
 rhodo

rhododaphnis folijs aditus eorum claudunt, qui rosis his, dum in exitu nitantur, intereunt. Talpas Græci hoc genere persequuntur. Nucem perforari iubent, uel aliquod pomi genus soliditatis eiusdem. Ibi paleas, & ceram cum sulfure sufficienter includi. Tunc omnes paruulos aditus, & reliqua spiramenta talparum diligenter obstrui, unum foramen, quod amplius sit reseruari, in cuius aditu nucem intus incensam, sic poni, ut ab una parte flatus possit accipere, quos ab alia parte diffundat: sic impletis fumo cuniculis talpas uel fugere protinus, uel necari. Mures rusticos, si quærneo cinere aditus eorum satures, attractu frequenti scabies occupabit, ac perimet. Serpentes propè omni austeritate fugantur, & nocentes spiritus innocentia fumi graueolentis exagitat. Vramus galbanum, uel cerui cornua, radices lilij, capræ ungulas. Hoc genere monstra noxia prohibentur. Opinio Græcorum est, si nubes locustarum repente surrexerint, latentibus intra tecta cunctis hominibus eam posse transire: quòd si inobseruantes homines sub aère deprehendant, nulli fructuum noceri, si continuo omnes ad tecta confugiant. Pelli etiam dicuntur amari lupini, uel agrestis cucumeris aqua decocta, si murie mista fundatur. Existimant aliqui locustas, uel scorprios fugari posse, si aliqui ex eis urantur in medio. Campas nonnulli ficulneo cinere persequuntur: si permanserint, urina bubula, & amurca equaliter mista conserueant, & ubi refrixerint, olera omnia hoc imbre conserge. ἄσσοκοίτας Græci uocant animalia, quæ solent hortis nocere: ergo uentriculum ueruecis statim occisi plenum sordibus suis spatium, quo abundant, leuiter debebis operire. Post biduum reperies ibi animalia ipsa congesta. Hoc cum bis, uel tertio feceris, genus omne, quod nocebit, extinguēs. Gradini creditur obuiare,

obuiare, si quis crocodili pellem, uel hyenæ, uel marini uitiuli per spatia possessionis circumferat, & in uilla, aut cortis suspendat ingressu, cum malum uiderit imminere. Item si palustrem testudinem dextra manu supinam ferens uineas perambulet, & reuersus eodem modo sic illam ponat in terra, & glebas dorsi eius obijciat curuaturæ, ne possit inuerti, sed supina permaneat. Hoc factò fertur spatium sic defensum nubes inimica transcurrere. Nonnulli ubi instare malum uiderint, oblato speculo imaginem nubis accipiunt, & hoc remedio nubem (seu ut sibi objecta displiceat, seu tanquam geminata alteri cedat) auertunt. Item uitiuli marini pellis in medio uinearum loco uni superiecta uiticulæ creditur cõtra imminens malum totius uinæ mēbra uestisse. Omnia semina horti, uel agri feruntur ab omnibus malis, ac monstris tuta seruari, si agrestis cucumeris tritis radicibus antè macerentur. Item equæ caluaria, sed non uirginis, intra hortum ponenda est, uel etiam asinæ. Creduntur enim sua præsentia fecundare, quæ spectant.

De area.

TIT.

XXXVI.

AREA longè à uilla esse non debet, & propter exportandi facilitatē, & ut fraus minor timeatur domini, uel procuratoris uicinitate suspecta. Sit autem uel strata siliice, uel saxo montis excisa, uel sub ipso triturae tempore unguis pecorum, & aquæ admistione solidata, clausa deinde, & robustis munita cancellis propter armēta, quæ cum teritur, inducimur. Sit circa hanc locus alter planus, & purus, in quem frumenta transfusa refrigerentur, & horreis inferantur, quæ res in eorum durabilitate proficiet. Fiat deinde undecunq; proximum tectum, maxime in humidis regionibus: sub quo propter imbres subitos frumenta (si necessitas coegerit) raptim uel munda, uel semutrita ponantur.

vulgo
brillo am

nantur. Sit autem area loco sublimi, & undecunq; perflabili, longe tamen ab hortis, uineis, atq; pometis. Nam sicut radicibus uirgultorum profunt latamen, & palea, ita insidentes frondibus eas perforant, atq; arere compellunt.

De apium castris.

TIT. XXXVII.

APIBVS Stationem non longè à domini aedibus in horti parte secreta, & aprica, & à uētis remota, & calidiore locare debemus: quæ in quadratam constituta mensuram fures, et accessus hominum, pecudumq; submoueat. Sit abundans floribus, quos in herbis, uel in fruticibus, uel in arboribus procuret industria. Herbas nutriat, origanum, thymum, serpyllum, satureiam, melisphyllum, uiolas agrestes, asphodillum, citraginem, amaracum, hyacinthum, qui iris, uel gladiolus dicitur similitudine foliorum, narcissum, crocum, ceterasq; herbas suauissimi odoris, & floris. In fruticibus uerò sint rosæ, lilia, sabæ, rosmarinus, hederæ. In arboribus ziziphus, amygdalus, persicus, pyrus, pomiferaq; arbores, quibus nulla amaritudo respondet flore, uel succo. Syluestria uerò glandifera robora, terebinthus, lentiscus, cædrus, tilia, ilex minor, & cinus, sed taxi remoueantur inimicæ. Primi saporis mella thymi succus effundit. Secundi meriti timbra, serpyllum, uel origanum. Tertij meriti rosmarinus, & satureia. Cætera, ut arbutus, & olera, saporem rustici mellis efficiunt. Sint autem arbores à septentrionali parte dispositæ. Frutices, atque uirgulta ordines suos sub macerijsexequantur. Herbas deinde in plano post frutices cõseremus. Fons, uel riuus huc cõueniat otiosus, qui humiles transeundo formet lacunas, quas operiat rara, et trãuersa uirgulta, sedes tutas apibus præbitura, cum sitiēt. Sed ab his apium castris lōge sint oīa odoris borredī, balneæ, stabula, cognæ fisoria. Fugabimus præter

præterea animalia, quæ sunt apibus inimica, lacertos, blattas, & his similia. Aues etiã panis, & crepitaculis terreamus. Purus custos, freques, & castus accedat, habens noua aluearia præparata, quibus excipiatur examinũ rudis iuuetus. Vitetur odor cœni, & cancer adustus, & locus, qui ad humanã uocẽ falsa imitatione respõdet. Absint & herbæ, titimallus, helleborũ, tapfia, absinthiũ, cucumis ægrestis, et omnis amaritudo cõficiendæ aduersa dulcedini.

De uasculis apiũ formandis. TIT. XXXVIII.

ALVEARIA meliora sunt, quæ cortex formabit raptus ex subere, quia nõ transmittunt uim frigoris, aut caloris, possunt tamen & ex serulis fieri: si hæ desint, salignis uiminibus fabricentur, uel ligno cauatae arboris, aut tabulis, more cuparũ. Fictilia deterrima sunt, quæ & hyme gelantur, & æstate seruescunt. Sed inter ea loca, quæ muniri debere præcepimus, podia ternis alta pedibus fabricentur inducta testaceo, & albario ope leuigata propter lacertarũ, cæterorumq; animalium noxã, quibus est moris irreperere: & supra hæc podia aluearia collocentur, ita ut nõ possint imbre penetrari, spatiolis inter se patetibus segregata. Angustus tamen aditus admittat examina propter frigoris, & caloris iniuriã. Sanè uentis frigidioribus altus paries resistat, qui locum possit defensis sedibus apri care. Aditus omnes soli opponantur hyberno, qui in uno corpore duo, uel tres esse debebunt ea magnitudine, quæ apis formam non possit excedere. Sic enim noxijs animalibus ingressu resistetur angusto: uel si apes obsidere uoluerint exeuntes, alio, ubi non fuerint, utentur egressu.

De apibus emendis. TIT. XXXIX.

APEs si emendæ sunt, provideamus ut plena aluearia comparentur: quam rem uel inspectio, uel murmuris

C c magnitu

magnitudo, uel frequentia monstrat comedantis, ac re-
meantis examinis, & ex uicina potius, quam ex longin-
qua regione, ne aëris nouitate tententur. Si uerò longius
aduehenda sunt, collo nocte portentur: nec collocare, nec
aperire aluearia nisi uespere instante debemus. Specule-
mur deinde per triduum, ne omne ianuas suas egrediatur
examen. Hoc enim signo fugam meditantur assumere. Cō-
tra hæc, & cætera suo unumquodq; mense reuidebimus.
Tamen creduntur non fugere, si sterCUS primogeniti ui-
tuli adlinamus oribus uasculorum.

De balneis.

TIT. XL.

NON alienum est, si aquæ copia potiatur, patrē fa-
miliās de structura balnei cogitare: quæ res & uoluptati
plurimum confert, & saluti. Itaq; balneum constituemus
in ea parte, qua calor futurus est, loco ab humore suspen-
so, ne id uligo fornacibus uicina refrigeret. Lumina ei da-
binus à parte meridiana, & occidentis hyberni, ut tota
die solis inuetur, & illustretur aspectu. Suspensuras uerò
cellarum sic facies. Aream primo bipedis sternis, inclinata
sit tamen stratura ad fornacem, ut si pilam miseris, intrò
stare non possit, sed ad fornacem recurrat. Sic eueniet, ut
flamma altū petendo, cellas faciat plus calere. Supra hanc
straturā pilæ laterculis argilla subacta, & capillo cōstru-
ctæ fiant distantes à se spatio pedis unius, & semissis, altæ
pedibus binis semis. Super has pilas bipedæ constituantur
binæ in altum, atq; his supersundantur testacea pauimēta,
& tunc si copia est, marmora collocentur. Miliariū uerò
plumbeum, cui ærea patina subest, inter solicrum spatia
forinsecus statuemus fornace subiecta, ad quod miliarium
fistula frigidaria dirigatur, & ab hoc ad solium similis
magnitudinis fistula procedat, quæ tantum calidæ ducat
interius

interius, quantū fistula illi frigidi liquoris intulerit. Cellæ autem sic disponantur, ut quadræ non sint, sed (uerbi gratia) si x v. pedibus longæ fuerint, x. latæ sint: fortius enim uapor inter angustâ luctabitur. Soliorum forma pro uniuscuiusque uoluntate fundetur. Piscinales cellæ in aestiuis balneis à septentrione lumen accipiant, in hyemalibus à meridie. Si fieri potest, ita constituantur balneæ, ut omnis earū per hortos decurrat eluuius. Cameræ in balneis si signinæ fiant, fortiores sunt. Quæ uerò de tabulis fiunt, uirgis ferreis trāsuersis, & ferreis arcibus sustinētur. Sed si tabulas nolis imponere, super arcus, ac uirgas, bipedas constitues ferreis anchoris colligatas, capillo inter se, atq; argilla subactâ coherentes, et ita impensâ testacæ subter iducis: deinde albarij opis nitore decorabis. Possumus etiā, si cōpēdio studemus, hyberna ædificia balneis iponere: hinc et habitationi teporē submittimus, et fundamēta lucramur

De malthis, calidaria, &
frigidaria.

TIT. XL I.

SCIRE conuenit, quoniā de balneis loquimur, quæ sunt malthæ calidariæ, uel frigidariæ, ut si quando in solijs scissa sunt opera, possit repente succurri. Calidariæ cōpositio talis est. Picem duram, ceram albam pōderibus æquis, stupam, picis liquidæ totius ponderis dimidiam partem, testam minutam, florē calcis, omnia simul mista in pila contundes, et iuncturis curabis inferere. Aliter. Ammoniacum remissum, sicum, stupam, picem liquidam tundis pilo, & iuncturas oblinis. Aliter. Ammoniacum, & sulfur utrunq; resolutum line, uel infunde iuncturis. Item picem duram, ceram albam, & ammoniacum super remissum, simul iuncturis adline, & cautere cūcta percurrere. Itē florem calcis cum oleo mistum iuncturis illine, & caue ne

mox aqua mittatur. Aliter. Sanguini taurino, & oleo florem calcis admisce, & rimas coniunctionis obducito. Item ficum & picem duram, & ostrei testas siccas simul tundes. His omnibus iuncturas diligenter adlines. Itē malathe frigidaria, sanguinem bubulum, florem calcis, scoriā ferri, pileo uniuersa contudes, & ceroti instar efficies, & curabis adlinire. Itē seuū liquefactū cribellato cineri admistū frigida aqua inter rimas labēti, si allinatur obfistet.

De pistrino.

TIT. XLII.

SI AQVAE copia est, susura balnearum debent pistrina suscipere, ut ibi formatis aquarijs molis sine animalium, uel hominum labore frumenta frangantur.

De instrumentis agrestium.

TIT. XLIII.

INSTRUMENTA uerò hæc, quæ ruri necessaria sunt, præparemus. Aratra simplicia, uel si plana regio permittit, aurita, quibus possint contra stationes humoris hyberni, sata celsiore sulco attolli. Bidentes, dolabras, falces putatorias, quibus in arbore utamur, & uite. Itē messorias, uel foenarias, ligones, lupos, id est serrulas manubriatas minores, maioresq; ad mensurā cubiti, quibus facile est, quod per serram fieri non potest, ressecando trunco arboris, aut uitis interseri: acus per quas in pastinis sarmenta merguntur, falces à tergo acutas, atq; lunatas, cultellos item curuos minores, per quos nouellis arboribus surculi aridi, aut extantes facilius amputentur. Item falciculas breuissimas tribulatas, quibus falicē solemus abscindere, serrulas minores, uangas, runcones, quibus uereta persequimur, secures simplices, uel dolabras, sarculos, uel simplices, uel bicornes, uel ascias in auersa parte referentes rastros. Item cauterēs, castratoria ferramenta, atq; tonsoria, uel quæ ad animalium solent pertinere medicinā

dicinam. Tunicas uerò pelliceas, cum cucullis, & ocreas, manicasq; de pellibus, quæ uel in syluis, uel in uepribus, rustico operi, & uenatorio possint esse communes. Exple tis ijs, quæ pertinet ad generale præceptum, nunc operas suas singulis mensibus explicabimus, & à mense Ianuario faciemus initium.

PALLADII DE RE
RVSTICA LIBER
SECUNDVS.

De ablaqueandis uitibus. TIT. I.

IANUARIO mense locis temperatis ablaqueandæ sunt uites, quod Itali excodicare appellant, id est circa uitis radicem dolabra terram diligenter aperire, & purgatis omnibus uelut lacus efficere, ut solis teporibus, & imbribus prouocentur.

De pratis abstinendis, in locis
macris. TIT. II.

APRICIS, aut macris, aut aridis locis prata iam purganda sunt, & à pecore uindicanda.

De proscindendis agris, & iungendis bobus,
uel arandi disciplina. TIT. III.

PINGUES, & sicci agri proscindi, & apparari iam possunt. Sed boues melius collo, quàm capite iunguntur, quos, ubi ad uersuram uenerint, arator retineat, & iugum propellat, ut eorum colla refrigerentur. Sulcus autem in arationibus longior, quàm centum uiginti pedum esse nõ debet. Seruandũ uerò est, ne inter sulcos non mota terra relinquatur. Glebæ omnes dolabris dissipandæ sunt.

CC. ANADA Sed

Sed equaliter terram motam esse cognoscis, si trāsuersam per sulcos perticā mittas. Quæ res sæpius facta, bubulcos ab hac negligentia submouebit. Obseruandū est, ne lutosus ager aretur, aut (quod sæpe fit) post longas siccitates leui inbre persusus. Nam terra, quæ lutosa tractatur in primordio, fertur toto anno non posse tractari. Quæ autem suprā leuiter infusa est, & subter sicca, si tunc aretur, asseritur per trienniū sterilis fieri. Et ideo medio citius infusus ager, ut nec lutosus, nec aridus sit, proscindi debet. Si collis est, trāsuersus per latera sulcetur. Quæ forma tunc seruanda est, cum semen accipiet.

De ordeo gallatico serendo.

TIT. IIII.

SI clemens fuerit hyems, ordeum gallaticū, quod graue, & candidum est, circa Idus Ianuarias seramus locis temperatis. Octo modijs iugerum complebitur.

De cicerula serenda.

TIT. V.

CICERCULA hoc mense seritur loco lato, coelo humido. Tres modij iugerum complent. Sed hoc genus seminis raro respondet, quia decipitur austro, uel siccitate dum floret, quod tunc propè necesse est euenire.

De uicia serenda, cum disciplina sua, TIT. VI.

HOC mense ultimo colligendi seminis causa non pabuli secandi uicia seritur. Iugerum sex modij occupāt. Serenda est in terra proscissa post horā secundā, uel tertiā, cum ros esse desierit, quæ ferre non potest. Sed statim cooperienda est ante noctem. Nam si nuda manserit, noctis humore corrumpitur. Obseruandū est ne ante uigesimā quintam lunā seratur, quia sic satā limaces persequuntur.

De foeno græco serendo.

TIT. VII.

FOENVM græcū in Italia colligendi seminis causa, mense Ianuario ultimo, circa Februarias Calend. serimus

mus. Sex modij iugero sufficiunt. Arandum est spisse, sed non altè. Nā si plus quā quatuor digitis obruatur, difficile nascitur. Idcirco quidam minimis aratris proficissa prius terra seminant, & sarculis statim sata cooperiunt.

De eruo serendo.

TIT. VIII.

ERVVM seri & hoc mense nouissimo potest, loco sicco, & macro. In iugero quinq; modij seruntur.

De sarriendis frumentis, &

leguminibus.

TIT. IX.

HOC mense serenis, & siccis diebus, dum gelicidii nō est, sunt sarculāda frumēta. Quod opus pleriq; negant fieri debere, quia radices eorum detegantur, aut incidantur, & necentur frigore subsecuto. Mihi autē uidetur herboſis locis tantum esse faciendum. Sed triticum, & far sarritur quatuor foliorum, ordeum quinq; faba, & legumina, cum supra terram quatuor digitis fuerint. Lupinus uerò, qui unam radicem habet, si sarculetur, extinguitur, quod nec desyderat, quia herbas præter auxilium cultoris affligit. Faba autem si bis sarculetur, proficiet, & multum fructum, & maximum afferet, ut ad mensurā modij complendi fresa propemodum sicut integra respondeat. Si siccas segetes sarculaueris, aliquid contra rubiginem præstitisti, maximè si ordeum siccum sarrietur.

De pastinandi generibus, & scrobibus uitium.

bus uitium.

TIT. X.

PASTINVM fieri nūc tempus est: quod fit tribus generibus, aut terra in totū fossa, aut sulcis, aut scrobibus. Terra tota debet effodi, ubi ager immundus est, ut syluestribus truncis, & radicibus filicis, uel herbarum noxiarum spatia liberetur. Vbi autem munda sunt nouales, scrobibus pastinemus, aut sulcis: sed sulcis melius erit, quia

Cc 4 humo

humorem in tota spatia pastinata transmittunt. Fiūt ergo sulci tanta longitudine, quantum destinaueris tabule, latitudine pedum duorū & semis, uel trium, ita ut iuncti duo fossores designatū linea spatium bidētibus persequatur altitudine triū, uel duorū, & semis pedū. Deinde si per homines uinea colenda est, tantū crudi soli relinquimus, & sic alter sulcus imprimitur. Si uerò arāde sunt uineæ, quinque, uel sex pedum spatia, quæ non sunt fodienda, in medio relinquemus. Quod si scrobes fieri placeat, faciemus tribus pedibus altas, duobus semis latas, tribus longas: siue fossoribus colantur uincta, seu bubus, eadē spatia, quæ inter sulcos sunt dicta, seruare debemus. Ultra uerò tres pedes altius fodiente scrobes non sunt, ne laborēt frigore sarmēta, quæ pangimus. Latera scrobibus æqualiter incisa sint, ne obliqua uitis saucietur altē nitentibus ferramētis cūm fossor incumbet. Pastini uerò, quod omne uersabitur, triū, uel duorum semis pedum altitudine terra uniuersa fodietur, in quo erit diligentia, ne crudum solum fraude occulta fossor includat. Quam rem subinde custos uirga, in qua prædictæ altitudinis modus designatus est, per spatia, quæ fodiuntur, exploret. Radices omnes, & purgamenta, maxime rubi, & filicis in summum regeri faciat. Quæ cura in omni positionis genere, & ubiq; seruanda est.

De tabulis uinearum.

TIT. XI.

TABVLAS autem pro domini uoluntate, uel loci ratione faciemus, siue integrum iugerum continentes, seu medium, seu quartanariam tabulam, quæ quartam iugeri partem quadrata conficiet.

Demensura pastini.

TIT. XII.

MENSURA uerò pastini hæc est, ut in tabula quadrata iugerali, cētēni octogeni pedes per singula latera

tera dirigatur, q̄ in se multiplicati trecentas uiginti quatuor decēpedas quadratas per spatium omne cōplebunt: secundum hunc numerum omnia, quæ uolueris pastinare, discuties. Decem & octo enim decēpedæ, decies & octies supputatæ, trecentas uiginti quatuor explebunt. Quo exemplo doceberis in maiore agro, uel minore mensuram.

De solo, & cœlo, & loco pangendis uineis congruenti, & ea, quæ illuc pertinet, disciplina.

TIT. XIII.

SED solū uineis ponēdis nec spissum sit nimis, nec resolutum, propius tamen resoluto, nec exile, nec latissimū, tamē leto proximū: nec cāpestre, nec præceps, sed potius edito campo, nec siccū, nec uliginosum, modicè tamē rosidū, nec salsum, nec amarū, qđ uitium sapore corrupto uina cōtristat. Cœlū mediocris qualitatis, tepidū tamē magis q̄ frigidū, siccum potius, quam nimis imbridū. Sed ante omnia uitis procellas, uētosq; formidat. Ad pastinandū rudes agros potius eligamus, uel maximè syluestres. Vltima cōditio est eius loci, in quo fuerunt uetusta uineta. Quòd si necessitas cōgerit, prius multis arationibus exerceatur, ut abolitis radicibus prioris uineæ, et omni earū carie, & squallore depulso, nouella uitis tutius possit induci. Tossus, & alia duriora, ubi gelu relaxantur, & solibus, pulcherrimas uineas ferunt refrigeratis æstate radicibus, & humore detēto. Sed & soluta glareæ, & calculosus ager, & mobiles lapides (si tamē hæc omnia glebis se pinguis miscuerint) & silex, cui terra superposita est, quia frigidus est & humoris tenax, radices æstate sitire nō patitur. Item loca, ad quæ de cacuminibus terra decurrit, uel ualles, quas fluminū saturabit aggestio: sed hoc in ijs locis, quæ gelu, & nebulis infecta esse nō possunt. Argillosa

terra comoda est, argilla autē sola grauitē inimica, & eē
 tera, quae in generalibus dixi. Nā locus, qui misera uirgul
 ta produxerit, uel uliginosus, uel salsus, uel amarus, uel si-
 ticulosus, & aridus, reprobatur. Niger sabulo, & rubens
 utilis est, sed cui fortis terra permista est. Carbunculus, nisi
 stercoretur, macras uineas reddit. In rubrica difficilius
 cōprehēdunt, quāuis postea nutriātur. Sed hoc genus ter-
 ra opibus inimicū est, quia paruo humore nimis madescit,
 & paruo sole nimis durefcit. At maximē utile solum est,
 quod inter omnes nimietates tēperamentū tenebit, & ra-
 ro proximū, quā densō fuerit. Plagā cœli uinea spectā-
 re debet locis frigidis meridianā, calidis septētrionalē, te-
 pidis orientē, si tamen austros, uel euros regio nō habeat
 inimicos. Quod si hoc est uitū, melius in aquilonē, uel fa-
 uoniū uincta dirigimus. Sed locus qui pastinādus est, prius
 impedimentis, & omnibus elisis liberetur arboribus, ne
 post calcatu asiduo terra effossa solidetur. Si campus est,
 duobus semis pedibus pastinetur: si cliuus, tribus: collis
 prærptus quatuor, ne citius terra decurrat: uallis uerō
 duobus pedibus. Sed ager uliginosus, qui humores altius
 fossus eructat, sicut Rauennatis soli, non amplius quā in
 pedē semis effodiatur. Illud experimētis asiduis cōprehē-
 di, uites melius prouenire, si uel statim fossae terrae, uel non
 longē antē pangantur, cum tumor pastini nondū repetita
 soliditate subsedit. Hæc quoq; in faciendis sulcis, & scro-
 bibus approbauī, maximē ubi mediocris est terra.

De lactuca, nasturtio, eruca, caulibus, allio,

& ulpico serendis.

TIT. XIII.

MENSE Ianuario lactuca serēda est, uel decem-
 bri, ut planta eius Februario transferatur. Itemq; Februa-
 rio seritur, ut possit Aprili mense trāsferri. Sed certū est
 eam toto anno bene seri, si locus sit latus, stercoratus, ir-

riguus. Antequã pangatur, radices eius refecemus æqua-
liter, & liquido fimo linamus, uel quæ iã partæ sunt, nu-
date letamen accipiant. Amant solum subactũ, pingue, hu-
midũ, stercoratũ. Inter has herba manu euellenda est, non
sarculo. Latior fit, si rara ponatur, uel cũ producere inci-
piet caulẽ, eo leuiter inciso gleba prematur, aut testa. Can-
didæ fieri putantur, si fluminis arena, uel litoris frequẽter
spargatur in medias, & collectis ipsæ folijs alligentur. Si
initio loci uel tẽporis, uel seminis cito lactuca durefcit, plã-
ta eius auulsa, et denuo posita teneritudinẽ consequetur.
Item multis seminibus cõdita nascetur, si caprini stercoris
baccã subula subtiliter excauaueris, et in ea semẽ lactucæ,
nasturcij, ocymĩ, erucæ, radices immiseris, & tunc inuolu-
tam fimo baccã, terra optime culta, breui scrobe demerse-
ris. Raphanus nititur in radicẽ. Cætera semina in summo.
lactuca pariter mergente, prosiliunt, singulorũ sapore ser-
uato. Alij hoc ita assequuntur: Auulsa lactucæ folia carpũt,
quæ radicibus iuncta sunt, et in eisdẽ gradibus surculo pũ-
ctis, præter raphanũ, semina suprãdicta deponũt, ac fimo
adlinũt. Sic obruta iterũ lactuca prædictorũ seminũ cauli-
bus ambietur. Lactuca dicta est, quòd abundantia lactis
exuberet. Hoc mense nasturcium constat, & omni tempo-
re esse ponendum, loco quali placebit, & celo: fimum nõ
desyderat: humorem, quamuis diligit, tamen deesse non
curat. Si cum lactuca seratur, nasci fertur egregiẽ. Et nũc,
& mensibus quibus uolueris, & locis, erucam serere nil
moreris. Hoc etiam mense caules, & toto anno seri pos-
sunt, sed melius alijs, quibus adscriptũ est. Hoc etiã mense
alliu, & ulpicũ bene seritur, sed allio alba terra proficiet.
De pomis, sorbo, amygdalo, nuce, iuglande,
& cæteris pomis.

MENSE Ianuario, Februario, & Martio, locis frigidis, calidis uerò Octobri, & Nouembri sorba seruntur egregiè, ita ut matura in seminario ipsa poma pangantur. Ego expertus sum multas arbores ex pomis sponte progenitas, & in crescendo, & in ferendo extitisse felices. Plantas etià si quis ponere uoluerit, habebit arbitriū, dummodo calidis locis mense Nouembri, temperatis Ianuario, uel Februario, frigidis Martio inclinante disponat. Amat loca humida, montana, et frigidis proxima, & solū pinguis simū, cuius indicium certissimū facit, si frequens ubicūq; nascatur. Planta est transferenda robustior, scrobem desiderat altiorem, & spatia longiora, ut (quod illi maximè prodest) à uentis frequentibus agitata grandescat. Si uermes patietur infestos, qui in ea rufi, ac pilosi solent medullæ interna sectari, aliquos ex his sine arboris iniuria detractos, uicino crememus incendio. Creditur hoc genere uel fugere, uel perire. Si minus ferre coeperit, tedæ cuneus eius radicibus inseratur, uel circa partē ultimā fossa facta, cumulo ingesti cineris adequetur. Mense Aprili sorba inseruntur in se, in cydoneo, in spina alba, uel trūco, uel cortice. Sorba seruatur hoc genere. Lecta duriora, ac posita, ubi mutescere coeperint, fictilibus usq; ad plenum claudantur urceolis, gypso desuper tectis, & bipedanea scrobe loco sicco sub sole merguntur ore peruerso, & desuper spissius terra calcatur. Item secta per partes siccantur in sole, & seruatur in uasculis in hybernū. Cū uoluerimus uti, aqua seruēti macerata reuiescunt sapore iucundo. Aliqui cū pediculis suis uiridia lecta suspendunt locis opacis, & siccis. Itē ex sorbis maturis, sicut ex pyris uinum fieri traditur, et acetū. Alij sorba in sapa asserunt diu posse seruari.

De amygdalo.

Amyg

A M Y G D A L V S seritur Ianuario, & Februario,
 item locis calidis Octobri, & Nouēbri, semine, et plantis,
 quæ de maiori radice tollūtur. Sed in hoc genere arboris
 nihil utilius est quā seminariū facere. Fodiemus ergo altā
 pede uno semis areā, in qua obruemus amygdala, non am-
 plius quatuor digitis, ita ut acumina figamus in terra spa-
 tio inter se binorū pedū separata. Amant agrum durum,
 siccum, calculosum, cœlū calidissimū: et quia mature flore-
 re consueuerunt, ita statuēdæ sunt, ut arbores ad meridiē
 spectēt. Cum in seminario adoleuerint, relictis ibi quæ spa-
 tio sufficiāt plātis, alias trāsferemus mense Februario. Sed
 ipsa amygdala ad ponendū & noua legamus, et grandia,
 quæ antequam ponamus pridie mulsa aqua, ita ut ne ni-
 mis maceremus, ne germen extinguat ex multo melle mor-
 dacitas. Alij prius fimo liquido per tridū nuces eas mace-
 rant: deinde die, & nocte esse patiuntur in mulsa, sed quæ
 suspiciōnē tantū possit habere dulcedinis. Cum in semina-
 rio amygdala disponimus, si siccitas intercesserit, ter in
 mense rigemus, & herbis nascētibus circumfodiendo sæpe
 purgemus. Terra seminarij letamē debet habere admissū.
 Spatia inter arbores uiginti, aut uiginti quinq; pedum
 dedisse sufficiat. Putandæ sunt Nouembri Mense, ut super-
 flua, & arida, et densa tollamus. Seruandæ sunt à pecore,
 quia si rodantur, amarescunt. Circumfodi nō debent quo-
 ties florēt, quia inde flos eius excutitur. In uetustate plus
 affert. Si ferax nō est, tedæ cuncū terebrata radice merga-
 mus, uel silicem sic inseramus, ut libro tegente claudatur.
 Locis frigidis, ubi metus est de pruina, Martialis dicit hoc
 remedio subueniri. Antè quàm floreāt radices nudātur, et
 albi lapides minutissimi misti arenis congeruntur, & ubi
 iam tempus uidebitur, ut debeant germinare, effossi iterū
 lapi

lapides submouētur. Teneras nuces amygdalus creabit (ut dicit) si ante florē radicibus ablaqueatis per dies aliquot calida aqua ingeratur. Ex amaris dulces fiunt, si circūfisso stipite tribus digitis à radice fiat cauerna, per quā noxiū defudet humorem, uel medius truncus terebretur, et cuneus ligni melle oblitus imprimatur, uel si circa radices suillum stercus affundas. Amygdala ad legendum maturitatē fatentur, cum fuerint spoliata corticibus. Hæc sine cura hominis seruantur in longū. Si difficulter coriū dimittent, paleis obruta continuo relaxabunt. Itē decoriata, si aqua marina lauemus, aut salsa, & candida fiunt, & plurimū durāt. Mēse Decēbri, uel Ianuario circa Idus amygdalus inseritur, locis uerò frigidis, & Febuario. Si tamē surculos condias antē, quā germinēt, utiles sunt, qui de summitate sumūtur. Inscrūtur & sub cortice, & in trūco. Inscrūtur in se, et in persico. Græci asserūt nasci amygdala scripta, si apta testa nucleū sanū tollas, et ī eo quod libet scribas, et iterū luto, et porcino stercore iuolutū reponas.

De nuce iuglande.

TIT. XVI.

NUCEM iuglandem seremus extremo Ianuario, uel Febuario. Amat loca montana humida, & frigida, plerunq; lapidosa. Potest tamen, & locis temperatis iuuāte humore nutriri. Serenda est nucibus suis eo more, quo & amygdala seruntur, & iisdē mēsibus. Sed quas Nouēbri mense disponis, aliquatenus in sole siccabis, ut exsicce tur noxiū uirus humoris. Quas uerò mense Ianuario, uel Febuario positurus es, aqua simplici pridie macerabis. Ponemus autē transuersas, ut latus, id est carina ipsa, figatur in terra. Cacumen ipsum, cum ponimus nucem, in aquilonis partem dirigemus. Lapis subter, uel testa ponenda est, ut radicem, nō simplicet, sed, repercursa respargat. Læ
tior

tior fiet, si sepius trāseratur. In frigidis locis bima, in calidis trima trāserri debet. Radices plantarū (sicut in alijs arboribus solemus) in hoc genere refecare nō debes. Fimo bubulo ima planta tingēda est, sed melius cinis aspergatur in scrobibus, ne calore stercoris aduratur: nā cinis creditur uel corticis tencritudinē procurare, uel fructuū densitatem asferre. Altis scrobibus delectatur pro arboris magnitudine, & desyderat interualla maiora, quia stillicidijs foliorū suorū proximis, uel sui generis nocet arboribus. Debet aliquādo circūfodi, ne caua fiat uitio senectutis, quæ si uitietur, canalis lōgus à summo trunco ad imū debet excudi: sic beneficio solis, & uenti durefcunt, quæ in putredinē transibāt. Si dura nux erit, uel nodosa, cortex circūcidendus erit, ut uitū mali deducat humoris. Alij radicū summa præciāt. Alij terebrate radici palū de buxo imprimūt, uel cuprinū clauum, uel ferreū. Si tarentinā facere uolueris, solā nucis carnem lana propter formicas obuolutam in seminario debebis obruere. Si ferentē iam in hoc genus uelis mutare, lixiuo per annū continuū ter rigabis in mense. Cortex in nuce dimissus, maturitatis indicium est, qualis debet & poni. Noces seruātur uel paleis obrutæ, uel arena, uel folijs suis aridis, uel arca ex ligno suo facta inclusæ, uel cœpis mistæ, quibus hęc uicissitudinem reddūt, ut eis acredinem tollant. Martialis asserit, & expertū se ait, uirides noces tantum liberis putaminibus suis melle demergi, & post annū uirides esse, & ipsū mel ita medicabile fieri, ut ex eo facta potio arterias curet, & fauces. Inseritur, ut pleriq; asserūt, mēse Februario in arbuto, sed melius in trunco, ut alijs, & in pruno, & in se.

De alijs pomis, quæ maxime per alios
menles seruntur,

H O C mense tuberes inseruntur cydoneo. Nunc locis temperatis persicorum ossa ponuntur. Et inseritur eadem persicus in se, in amygdalo, & in pruno, sed pruno armenia inseremus, & præcoqua. Nunc etiam prunus inserenda est antè, quàm gumminet, in se, & in persico. Et cerasus opportune inseretur agrestis.

De signandis animalibus, & lardi, & pernarum confectione, & echini, & rapis. TIT. XVII.

H O C mense (sicut Columella dicit) maturi agni, & animalia omnia minora, atq; maiora caractere signentur. Hoc tempore lardi, echini falsi, raporum condiendorum, & pernarum iusta confectio est.

De oleo myrtino. TIT. XVIII.

H O C mense ex baccis myrti oleū conficies hoc modo. Vnciam foliorum per olei libram unam mittes, & per uncias. x. uini ueteris stiptici heminam, & cum oleo bullire facies. Iccirco autem uino respargentur folia, ne frīgantur antè, quàm decoquantur.

De uino myrtite. TIT. XIX.

I T E M eisdem baccis uinū myrtite sic facies. In uini ueteris sextarijs urbicis x. mittis grana myrti cōfracta sextarios urbicos III. quæ sint decem & nouē diebus infusa. Postea expressis myrti granis colabis, & in eo uino medium croci scrupulum, & folij unū scrupulum mittis, & ex mellis optimi decem libris omnia temperabis.

De oleo laurino. TIT. XX.

I T E M ex lauri baccis oleum cōficietur hoc modo. Lauri baccas quamplurimas, & maturitate turgentes in aqua calida bullire facies, et ubi diu ferbuerint, olei, quod ex se dimiserint, supernatantis undam pennis leuiter cogentibus in uasa transfundes.

De oleo

De oleo lentiscino.

TIT. XXI.

LENTISCINI etiam olei matura confectio est, quæ fit taliter. Grana matura lētisci quā plurima colligis, & una die, ac nocte supra se aceruata esse patieris. Deinde sportam granis eisdem plenā cuicunq; uasculo superponis, & calida adiecta calcabis, & exprimes. Tunc ex eo humore, qui defluxerit, supernatans oleum lentiscinū sicut laurinum colligetur. Memento autem (ne rigore possit astringi) aquam calidam sæpe suffundere.

De gallinarum partu.

TIT. XXII.

GALLINARVM partus fœcunditatem repetit hoc mense post brumalem quietem, & incipiunt ad educandos pullos oua supponi.

De cædenda materie.

TIT. XXIII.

HOC etiam mense cædenda materia est ad fabricam, cum luna decrescit, & ridicæ, uel pali faciendi.

De horis.

TIT. XXIII.

HIC mensis in horarum spatio cum Decembri mense conuenit, quarum sic mensura colligitur.

Hora	I.	pedes	XXIX.
Hora	II.	pedes	XIX.
Hora	III.	pedes	XV.
Hora	IIII.	pedes	XII.
Hora	V.	pedes	X.
Hora	VI.	pedes	IX.
Hora	VII.	pedes	X.
Hora	VIII.	pedes	XII.
Hora	IX.	pedes	XV.
Hora	X.	pedes	XIX.
Hora	XI.	pedes	XXIX.

D d

PAL.

PALLADII DE RE

RVSTICA LIBER

TERTIVS.

De pratis seruandis, & lætamine
faturandis.

TIT. I.

FEBRVARIO mense locis temperatis
prata incipient custodiri, quæ prius (si ma-
cra sunt) sparso lætamine saturètur, quod eij
ciendum est luna crescente. Quanto recētius
fuerit, tanto plus nutriendis herbis ualebit, quod à supe-
riori parte fundetur, ut succus eius per totum possit elabi.

De proscindendis collibus.

TIT. II.

LOCS tepidis, aut si clemens tempus, & siccum
fuerit, colles pingues uel hoc mense proscinde.

De satione trimestri.

TIT. III.

HO C mense serendum omne trimestrium genus.

De serenda lenticula, item

cicercula,

TIT. IIII.

HO C etiam mense lenticulam seres solo tenui, & reso
luto, uel etiam pingui, sed sicco maxime, quia luxuria, &
humore corrumpitur: usq; ad duodecimam lunā bene se-
minatur, quæ, ut cito exeat, atq; grandescat, prius cum fi-
mi ariditate miscenda est, atq; ubi ita requieuerit quatuor,
aut quinq; diebus, tunc spargitur. Iugerū modij unius se-
men implebit. Hoc etiam mense cicercula seritur, loco, &
modo, quo antè descripsi.

De serendo cannabo.

TIT. V.

HO C mense ultimo cannabum seris terra pingui, ster-
corata, rigua, uel plana, atq; humida, & altius subacta. In

uno

uno pede quadrato sex eiusdem seminis grana ponuntur.

De agris medicæ parandis. TIT. VI.

N V N C ager, qui accepturus est medicam (de cuius natura, cum erit serenda, dicemus) iterandus est, & purgatis lapidibus, diligenter occandus. Et circa Martias Calendas subacto sicut in hortis solo, formandæ sunt arcæ latæ pedibus x. longæ pedibus quinquaginta, ita ut eis aqua ministretur, & faciliè possint ex utraq; parte runcari. Tunc iniecto antiquo stercore in Aprilem mensem reseruentur paratæ.

De eruo serendo. TIT. VII.

H O C mense toto eruû adhuc seri potest, quia Martio serendum non est, ne pastu suo pecoribus noceat, & boves reddat insanos.

De curandis uitibus, & arboribus, & ordeo gallatico serendo. TIT. VIII.

N V N C pomis, & uitibus uetus urina si affundatur, & numero fructuum præstat, & formæ. cui proderit, ut amurcam misceamus insulsam maximè in oleis: sed hoc frigidioribus diebus antè quàm feruor incipiat. Etiam nunc ordeum gallaticum, quod graue, & candidum est, seretur locis frigidis circa Martias Calendas.

De ponendis uineis pastino, uel scrobibus, aut fulcis, & omni, quæ illuc pertinet, disciplina. TIT. IX.

H O C mense omnia genera pastinati soli, seu sulci, seu scrobes uitibus cõpleantur. Natura autè uitis cœlû omne solumq; sustentat, si genera cõuenienter aptentur. Plano igitur loco statues uitẽ, cuius genus nebulas susinet, & pruinas: collibus, quòd siccitatem durat, & uentos. Pinus qui agro graciles, atq; infœcundas: macro feraces, & so-

lidas: denso ualidas, atq; frondosas: frigidò, & nebuloso, quæ hyemem celeri maturitate præueniunt, aut quæ duris acinis inter caligines securius florent: uentoso stabiles, & tenaces: calido grani tenerioris, & humidì: sicco eas, quæ pluuias ferre non possunt: & ne multa dicamus, eligenda sunt genera, quæ professione uitiorum suorù contraria loca diligunt ijs, in quibus durare non poterunt. Placida sanè regio, & serena tutò genus omne suscipiet. Vitium genera numerare nõ attinet, sed notũ est maiores uuas pulchræ speciei, grani callosi, & siccoris ad mensam: feracissimas uerò, & cutis tenerioris, & sapore nobileis, & maximè quæ citius deflorescunt, uindemijs esse seruandas. Loca naturã plerisq; uitibus mutant. Solæ amineæ ubicunq; sint, uinũ pulcherrimum reddunt. Calidum statum potius quàm frigidũ sustinebunt. De pingui ad macrum transire non possunt, nisi stercuris adiuuerit. Harum duo genera sunt, maior, & minor. Sed minor melius deflorescit, & citius, internodijs minoribus, & grano breuiore. Si arbori applicetur, pinguem terrã: si colatur in ordines, mediocrem desyderat. Imbres contemnit, & uentos, nam maior sepe uitatur in flore. Sunt & apianæ præcipuæ. Satis est genera ista dixisse. Industrius uir probata deligat, & terris talibus mandet, quæ imitari eas possint, unde sumuntur: sic merita sua quæq; seruabit. Sed uitẽ, uel arborem melius erit de exili ad pinguem trãsferre: nã si à pingui terra ad solum exile transierint, utiles esse non poterunt. Eligenda sunt sarmenta, quæ pangimus de uite media, neq; de summa, neq; de infima, quinq; uel sex gẽmarum spatio, à ueteri procidentia, quia non facillè degenerant, quæ de locis talibus transferuntur. Sumantur autem de uite fecunda, neq; putemus brachia esse fertilia, quæ

uvas singulas, aut binas producūt, sed quæ multa ubertate curuantur: nam potest ferax uitis feraciores in se habere materias. Erit & hoc signum fertilitatis, si de duro aliquo loco fructum citabit, si foetu impleuerit ramulos ex ima parte surgentes. Sed hoc signis positus per uindemias est notandum. Ad pangendam, nouellus palmes debet eligi, duri in se nihil habens, & ueteris sarmenti, quia hoc putrescente sæpe corrumpitur. Summa flagella repudiemus, ac surculos, qui licet bono loco nati sint, tamen feracitate cauerunt. Pampinarius, qui de duro nascitur, etiam si attulerit fructus, pro frugifero non est ponendus: in suo enim loco foecundatur à matre, translatus uerò tenet sterilitatis uitium, quod nascendi conditione suscepit. Caput sarmenti, cum deponitur, torquendū nō est, nec aliquo modo uexandum, nec demersa penitus foecundiore parte, quod sterili proximum est, supra terram relinquatur: deinde quoniam ipsa tortura uexatio est, & pars ea, de qua radix futura praesumitur, iniuriæ nulli subijcienda est, cum qua contendere cogatur antè, quàm teneat. Ponendæ sunt uites placidis diebus, ac tepidis. Curadumq; ne sarmenta sole uratur, aut uento, sed uel statim ponantur, uel obruta reseruentur. Hoc mense, ac deinceps toto uere, uinea ponenda est regionibus frigidis, pruinosis, pinguibus campis, & humidis prouincijs. Sit autem mensura sarmenti cubitus unus. Vbi pinguis est natura terrarum, maiora inter uites spatia relinquemus: ubi exilis, angusta. Nonnulli itaq; in ijs uitis, quas toto solo pastinato disponūt, ternos pedes inter singulas uites quoquuersus dimittunt. Sed hoc genere diuisionis in iugerali tabula pangētur tria millia tricenta uicena una sarmenta. Quòd si duos semis pedes inter uites relinqui placuerit, in eadē tabula ponentur uites quatuor

millia septingentæ quinquaginta tres. Sed ad ponendū ute-
 mur hoc ordine. Lineam, seruatis ijs spatijs, quæ placuerit
 custodire, candidis signis, uel quibuscunq; notabimus: tunc
 tensa per tabulam linea, in eis locis surculos, uel calamos
 figemus, ubi unaquæq; uitis uentura est. Ita spatium totius
 tabulæ surculis complebitur ad numerum uitiū futurarū:
 atq; is qui panditurus est proiecta circa surculos sarmenta
 sine ullo errore deponet. Præterea non est uno genere ui-
 tium omne pastinum conferendum, ne annus iniquus ge-
 neri spem uindemiæ totius extinguat. Et ideo quatuor,
 aut quinq; eximij generis sarmenta pangemus: sed maxi-
 mē expediet genera tabulatim disponi, & decimanis diui-
 di, nisi deterreat operis difficultas: quod si est uetus ui-
 nea, singulorum generū surculis tabulatim poterimus inse-
 rere: & facile hoc genus colendi, quod est pulchrum, atq;
 utile, consequemur. Ita & maturitatis, & floris tempora,
 quæ in uite diuersa sunt, suis temporibus opportunius ob-
 tinere poterimus. Nec paruo constabit, si legatur maturi-
 tas cū acerbitate, dispendiū, cū unius tempestiuā uindemiā
 sequi, sit permissa cruditate uitiosum, & alterius seras ma-
 turitates expectare damnificum. Huic cōmodo adijcitur,
 quod pro generum diuersitate per gradus accedēte uinde-
 miæ minor operarum numerus eam poterit expedire, &
 generatim condere, ac melius puros sapes, sine luctamu-
 ne alterius generis unaquæq; uina seruare. Hoc si diffici-
 le uidebitur, non alias simul conferas, quàm quæ & sapo-
 re, & flore, & maturitate cōueniunt. Sed hæc in pastinis,
 uel sulcis ratio erit, in scrobibus uerò per angulos I I I I,
 sarmenta deponis. Sed (ut asserit Columella) uinacæ ster-
 cori mustam simul sparges, & si exile solum fuerit, pingue
 terram scrobi inferes, uel aliunde portatam. Cū uerò plan-
 tam,

tam, uel malleolū disponimus, modicè humido solo, sed potius arido, quam lutoſo duabus gemmis ſupra terrā relictis ſarmenta ponemus obliqua, & ſic facilius comprehendent.

De arbuſtiuis uitibus, & plantis

arborum uitiferarum.

TIT. X.

Q V O D ſi arbuſtum te habere delectat, plantam generoſe uitis prius in ſeminario nutrire debebis, ut inde radicata tranſſeratur ad ſcrobem, cui arbor iniuncta eſt. Seminarium uerò dicimus & que ſoſſam tabulam pedum duorum ſemis altitudine. In hac, quam pro numero ponendarum uitium, uel qualiumcunq; plantarū protendis, aut contrabis, breuiſſimo ſpatio diſtantia inter ſe ſarmenta depones. ſi uallis, aut humectus eſt campus, trium gemmarum exceptis minutis, quas habebit inferius. & ubi conualuerint, hinc poſt bienniū radicatas uites, uel arbuſculas tranſſeras: quas cum depones in ſcrobe, ad ſingulas materias rediges, putatis omnibus, que ſcabra ſunt, curtatis etiam radicibus, ſi quas potueris inuenire uexatas. In ſcrobe autem ad arbuſtum faciendum duas radicatas uites deponis, hoc ſeruans, ne ſe in radice contingant: ſed lapides quinū prope librarum medios in utranq; cōſtitues, & ipſas uites ad ſcrobis latera diſcreta coniunges. Mago aſſerit, ſcrobem non primo anno eſſe complendam, ſed ſubinde cōæquantandam, que res uitem faciet altius fundare radices: ſed hoc aridis prouincijs fortè conueniet, humidis autem ſata putrefient recepto humore, niſi ſtatim terra cumuletur. Sed arbuſta qui faciet, plantas arborū de his generibus ponat, ſi agro ſuppetit abundātia, populo, ulmo, fraxino in montanis, & aſſeris in quibus ulmus minus læta eſt. Has etiam Columella dicit ſeminario debere nutriri. Mihi uidetur, quòd nulla prouincia ſit, que non ex his quancunq; ſpon

te producat. Plantas etiam maiores de locis quibuscun que translatas, uel eorū generum truncos radicanos hoc tempore circa scrobem uitis oportere cōstitui. Sed si ager frumentarius fuerit, ubi arbuscula disponis, quadragenos pedes inter arbores relinque, ut seri possit, in exili autem uicinos. In scrobe uero uitis ab arbore sua sesquipedis spatio distare debet. Nam uitis multū subiecta arbori, incremento arboris opprimetur. Cauis etiam munienda est aduersum pecoris appetentis iniurias, & arbori suae protinus alliganda. Est & aliud de transferenda ex arbusto uite compendium. Fit ex uimine parua corbicula, quae mensura pedis, uel aliquanto minus circini spatio possit amplecti. Haec ad arborem, cui uitis inhaeret, fertur, et in fundi media parte pertunditur, quo sarmento uirgam possit admittere. In ducto itaq; sarmento uitis eius, de qua transferre disponis, corbicula ipsa ex aliqua arboris parte suspenditur, & uiua terra repletur, ut sarmentum terra possit includi, quod sarmentū prius intorquetur. Ita exacto annui temporis spatio, sarmentū, quod clausum est, radices creabit intra praedictam corbiculam. Tunc sub fundo corbis incisum radicatū sarmentū cum ipsa corbe portabitur ad locū, quē uitibus arbustiuus destinabis implere, ibiq; obruetur circa arboris maritandae radices. Hoc genere quantū uolueris numerū uitium trāsferes sine ambiguitateprehendēdi.

De uineis prouincialibus.

TIT. XI.

VINEAE in prouincijs multis generibus fiunt: sed optimum genus est, ubi uitis uelut arbuscula stat breuicrure fundata. Haec primo calamo iuuatur, donec solidetur: sed altior sesquipede esse nō debet: ubi robusta fuerit, sola consistet. Aliud genus est, in quo cannis pluribus circa dispositis, ipsa uitis per cannas sarmentis ligatis in orbiculos

biculos flectitur se sequentes. Vltimæ positionis uitis est, quæ per terram proiecta discumbit. Hæ omnes & scrobibus ponuntur, & sulcis.

De putandis uineis communibus, altis,
uel humilibus.

TIT. XII.

HOC mense locis frigidis aliquatenus, & temperatis uitium iusta putatio est. Sed ubi multæ sunt uineæ, diuidantur, & pars earum, quæ septentrionem respiciet, uerno putetur: alia pars aduersa clementioribus plagis, recidatur autumno. Sed in putatione semper nitamur, ut uitis fiat in cruce robustior, ne ue debili uiticulæ duo duramenta seruemus. Auferenda sunt lata, intorta, debilia, malis locis nata sarmenta. Focaneus etiam, qui inter duo brachia medius nascitur, debet abradi: qui si pinguitudine sua brachium quodcumque proximum debilitauerit, illi deciso ipse succedat. Erit tamen optimi putatoris, inferius sarmentum, quod bono loco natus fuerit, reparandæ uitis causa semper tueri, & ad unam, uel duas gemmas relinquere. In locis clementioribus altius uitem licebit expandere: in exilibus, aut æstuosis, aut declinibus, aut procellosis humilior est habenda. Locis pinguibus, singulis brachijs uitium bina flagella dimitte. Sed erit sapientis æstimare uim uitis. Nam quæ altius tollitur, & fecunda est, plus quam octo palmites habere non debet, ita ut conseruemus semper in inferiore parte custodere. Circa cruce quicquid nascitur, amputandum est, si non desyderet uinea reuocari. Quod si truncus uitis sole, aut pluuijs, aut noxijs animalibus est cauatus, purgamus quicquid est mortuum, plagasque eas amurca linimus, & terra: quod proderit aduersum prædicta. Cortex etiam recisus, & pendens à uite tollatur: quæ res minorem fecem reddit in uino. Muscus ratur ubicunque repertus. Sed plagæ, quas in duro uitis ac

cipiet, oblique, & rotundæ esse debebunt. Decisis, sicut supra dixi, male natis omnibus, et ueteribus, nouellos, & fructuarios serua. Ungues etiam custodum siccos, & annosinos recide, & omnia, quæ uetera, uel scabra reperiēs. Illæ, quæ altius coluntur, ut in iugo, uel pergula, ubi quatuor pedibus supra terrâ leuatæ steterint, quaternaria brachia habeant. Si macra uitis erit, in singulis brachijs singula flagella dimittimus: si pinguis, bina. Sed prouidendum, ne in ima parte sint sarmenta, quæ seruas. Quod cum fit, uitis, tanquam si fulgure tangatur, arefcit. Relinquenda sunt sarmenta neq; circa durû, neq; in summo, quia hæc uelut pampinaria munus afferunt, illa uitem nimietate factus onerant, & longius ducunt. Quare in medio loco seruanda sunt, quæ tuemur. Plaga non iuxta gemmam, sed aliquanto superius fiat, & euertatur à gemma propter lacrymam defluentem.

De putatione arbuti.

TIT. XIII.

VITIS, quæ in arbore collocatur, prima eius materia ad secundam, uel tertiam gemmâ præcidatur. Deinde omnibus annis aliquid per ramos crescere subinde patiamur, unam materiã semper ad cacumen arboris dirigētes. Sed qui fructû uolunt maximû, materias plures per ramos submittunt: qui uinum melius, sarmenta in cacumen extendunt. Fortioribus ramis arborum plures materiae, debilioribus imponendæ sunt pauciores. Putandi autem ratio talis est, ut & uetera sarmenta, quibus primi anni fructus pependit, omnia recidantur, & noua circûcisis capreolis, & ramulis inutilibus dimittantur. Sed prouidendum est, omnibus annis uitē resolui, ac religari, quia refrigeratur. Ita formandi sunt rami arborû uitiſerarû, ne alter sub alterius linea dirigatur, sed loco pingui ulmus à terra octo pedibus, gracili

cili uerò septem sine ramo relinquenda est. In solo rosido, & nebuloso rami arboris uitiferae in orientem, & occidentem putatione dirigantur, ut latera uacua solis membra totius uitis ostendant. Agendum est autem, ut uitis spissa non sit in arbore, & deficientibus primis arboribus substituentur sunt aliae. In loco cliuoso humilius rami arborum seruandi sunt: in plano & uliginoso altius. Palmites ad arborem non duro uimine ligentur, ne eos uinculū recidat, aut atterat. Hoc autē noueris, quia palmes quod extra ligaturam pendens habuerit, fructum induet: quod infra ligaturam, materiae sequentis anni deputabit.

De prouincialibus uineis putandis. TIT. XIII.

VITES, quas prouinciali more uelut arbusculas stare dixi, si instituire uelis, ramos à quatuor partibus his relinques, & in eis brachijs sarmenta pro uitis possibilitate seruabis. Vites autem, quae cannis in orbem cinguntur, sic putentur, quemadmodum eae, quae nituntur ridicis, aut palis. Illae uerò quae sine adminiculis iacēt, quod pro sola indigentia faciendum est, uel necessitate prouinciae, primo anno duas gemmas, deinde plures habebunt. Sed huius generis uinea strictius est putanda.

De nouellae uitis putatione.

TIT. XV.

NOVELLA M uitem Columella dicit à primo anno ad unam materiam esse formandam, nec recidendam totam, sicut Italiae consuetudo est. Anno secundo expleto, quia uel intereant uites in totum recisae, uel infocunda sarmenta producant, quae amputato capite uelut pampinaria de duro coguntur exire, quare iuxta ipsam commissuram ueteris sarmenti, unam, uel duas gemmas censemus relinquendas: quod est meritò in uiticula fortiore seruandū, & sanè excipiendam calamis nouellam, uel exiguis palis, ut tertio

anno

anno robustiores possit accipere. Nam quadrima nouella, ubi letum solum est, tres materias merito nutrire cogitur. statim post putationem sarmenta decisa à uineis, & rubi, et impedimentum fossoris omne tollatur.

De propaginibus.

TIT. XVI.

HOC etiam mense propagandæ sunt uites: sed uetus, & exesa uinea, cuius duramenta longe processerunt, ut Columella dicit, mergis melius reparabitur, quam si infossione totius corporis obruatur, quod agricolis certum est displicere. Mergum dicimus, quoties uelut arcus supra terram relinquitur, alia parte uitis infossa. Nam (ut ait Columella) cum totæ stratæ sunt, plurimis radicibus totius corporis fatigantur. Mergi uerò post biennium reciduntur in ea parte, quæ supra est, & in loco iustas uites relinquunt. Sed (ut agricolæ asserunt) post biennium si recidas, plerumque infirmas habent radices, & repente simul pereunt.

De insitionibus.

TIT. XVII.

HOC mense calidis, & apricis locis optimè celebratur insitio, quæ fit tribus generibus. Sed ex his duo nunc fieri possunt, tertium reseruatur ætati. Sunt autem genera inserendi hæc, aut sub cortice, aut in trunco, aut emplastro. Inseremus ergo sic: Arborem uel ramum, in loco qui nitidus est, & sine cicatrice, serra recidemus non læso cortice. Post ferraturam, plagam ferramenti acutis incidamus. Inde quasi cuneum tenuem ferreum, uel osseum, maxime leoninum, inter corticem, & lignum tribus propè digitis consyderanter deponimus, ne corticis fascia dissipetur, & in eum modum subducto cuneo, statim surculum mergimus una parte decisum salua medulla, & cortice partis alterius, qui supra arborem sex, uel octo digitis emuneat. Duos, uel tres, uel plures surculos pro trunci qualitate constituimus

stituimus: quaternis digitis, uel amplius inter eos spatium relinquimus: tunc iunco, aut ulmo, aut uimine stringimus, et supra lutum musco tectum ponemus, ac ligabimus, ut quatuor digitis supra lutum possit surculus enunere. Plerosque delectat strictum primo sectae arboris truncum uinculis arctioribus in medio findere, et ibi surculos ex utraque parte rasos in modum cunei, ut integra sit medulla, demergere, praemisso ante cuneolo, quo subducto, depositus surculus redeunte in plagam materia, possit astringi. Sed hoc utrumque genus uernum est, et fit crescente luna, ubi incipit gemma arborum turgescere. Surculi autem, qui inserendi sunt, sint nouelli, fertiles, nodosi, de nouo nati, ab orientali arboris parte decisi, crassitudine digiti minoris, bifurci, uel trifurci, gemmis pluribus uberati. Si arborem minorem desiderabis inserere, in qua sine dubio meliora incrementa proueniunt, circa terram secato: et quod melius est, surculos inter lignum, corticemque deponere, tunc stringe. Quidam rasum ex utraque parte surculum conuenientem soliditati arboris inserendae sic in medio deponunt, ut cortex surculi undique cortici arboris reddatur aequalis. Sed in nouella arbore terra mota usque ad ipsum insitum colligatur, quae res eam a uento, et calore defendet. Mihi asseruit diligens agricola, omne insitum sine dubio comprehendere, si depositis surculis uiscum non temperatum in ipsa plaga pariter mergamus, quasi glutino quodam succos materiae utriusque musturum. De emplastratione suo mense dicemus. Quartum genus Columella sic retulit. Gallica terebra usque ad medullam arborem perforanda, plaga interius leuiter inclinata. Ibi educto omni scobe, uitem, uel ramentum ad modum foraminis impressi delibratum, succiduum taxamen, et humentem strictim imprimi, una aut duabus gemmis foris

foris relictis. Tunc argilla, & musco locum diligenter operiri. Ita & uites in ulmo inseri posse commissas. Hispanus quidam mihi hoc genus nouæ insitionis ostendit, quod ex persico se asserebat expertū. Salicis ramū brachij crassitudine, solidum, longum, cubitis duobus, aut amplius terebra ri iussit in medio, & plantam persici in eodem loco in quo consistit, spoliatam ramis omnibus, solo capite relicto per ipsum saligni manubrij foramen induci: tunc eūdem salicis ramum terræ capite utroq; demerso, in arcus similitudinē debere curuari, foramen luto, musco, uinculis stringi: anno deinde exempto, ubi infra medullam salicis caput plantæ sic coheserit, ut unitas sit ex duobus mista corporibus, plantam subter incidi, atq; transferri, & aggerari terram, quæ arcū salicis cū persici cacumine possit operire: hinc persici poma sine ossibus nasci: sed hoc locis humidis cōuenire, uel riguis, & salices aquationibus adiuuandas, ut & natura ligni uigeat, quæ delectatur humore, & superfluentem copiam succi germinibus ministret alienis.

De instituendis oliuetis.

TIT. XVIII.

HOC mense locis temperatis instituemus oliucta, quæ uel pastinis conferenda sunt, ut extremas circa decimanum tabulas cingant, uel suum locum tenebunt. Si ponuntur in pastino, radicata plantæ decisis capitibus, & brachijs, & in truncum redactæ usque ad mensuram cubiti unius, & palmi fermento terræ fossæ defigantur, locum palo antea deprimente ordeï grana subteriiciantur, & amputentur ijs quicquid putridi inuentum fuerit, aut arentis, & tunc amputata capita luto uelentur, & musco, ulmeis uinculis, uel tenacibus, quibuscunq; constricta. Sed maximum beneficium est, ut proficiat incremento, si rubrica partes notentur, quibus obuersæ steterunt, & contra eas simili
ratione

ratione ponatur. Sint à se discretæ pedibus quindecim, uel uiginti. Omnis subinde circa eas herba uellatur: & quoties imber se infuderit, breuissimis, ac frequentissimis fossionibus sollicitentur. Et subinde ducta à trunco terra, atq; permista in aliquanto altiores cumulos congeratur. Quod si oliuetum suo loco facere uolueris, hæc genera terrarū sequeris. Terram, cui mista sit glarea, aut cretam sabulonis coniunctione resolutam, aut pinguem sabulonem, aut terram nature densioris, & humidæ. Creta figuli omnino repudianda est, & uliginosa, & in qua semper humor asisit, & sabulo macer, & nuda glarea: quamuis enim comprehendat, nõ conualescit. Potest seri & ubi arbutus, aut ilex steterat. Nã cerrus, & æsculus excisa radices noxias relinquit, quarum uirus oleam necat. Locis æstuosis septentrionali colle, frigidis meridiano gaudet. Medijs cliuis delectatur. Neq; imū locum, neq; arduum patitur, magis modicos cliuos diligit, sicut est regio Sabina, uel Bætica. Baccarū genus numerosum est, et pluriū uocabulorū, sicut Pausia, Orchis, Radius, Sergia, Licinia, Cominia, et ceteræ, quas nominare nõ attinet. Pausia tamē oleum, quod reddit, dum uiride est, optimum est, sed cito uerustate corrumpitur. Optimum Licinia dat, plurimū Sergia. Sed de his hæc generaliter præcepisse sufficiet, maiores baccas cibo, minores oleo profuturas. Si frumentarius ager est, quē conserimus oliucto, quadragenis inter se pedibus distent: si macer, uicenis quinis. Melius faciemus, si ordines in fauoniū dirigamus. Cū deponentur, in scrobes siccas constituentur quaternis pedibus fossas. Glarea etiam, ubi lapides defuerint, misceatur, & stercus. Si clausus locus est, modice supra terram, quæ ponuntur, emineant. Si pecora formidantur, altiores trunci esse debbunt. In siccis uerò prouincijs cum pluuie defunt, riga-

re con

re cōueniet. Si prouincia indiget oliuetis, & non est unde planta sumatur, seminariū faciendum est, id est tabula effosa, sicut superius dixi, ut ibi (sicut Columella dicit) rami serra incisi in modum sesquipedalē deponantur. Inde post quinquennium poterit ualida planta transferri, & locis frigidis hoc mense plantari. Scio plerosq; quod facilius, atque utilius est, radices olearum, quæ in syluis plerunque sunt, aut in locis desertis, in cubitalem mensurā recisas, aut in seminario, si placuerit, aut in oliueto solere disponere, et admistiōe stercoreis adiuuare. Quare proueniet, ut ex unius arboris radicibus numerosa planta nascatur.

De pomiferis, & spatijs earum generale
præceptum.

TIT. XIX.

ETIAM pomiferas arbores possumus in partibus à septentrionali regione disponere, de quibus sigillatim dicemus, quæ specialiter sunt tenenda. Nam pomis eadem conuenit terra, quæ uitibus. Scrobes autē maioreis facies, ut materiæ proficit, & fructui. Si pomarium facies, inter ordines tricenos pedes relinques. Plantas statuas radicatatas, quod est melius, sed seruabis, ne cacumina aut manu fracta, aut erosa non crescant. Vnūquenque ordinem suo generi deputabis, ne infirmæ à ualentioribus opprimantur. Plantas similiter notabimus, ut ipsis, quibus steterant cardinibus opponamus. De cliuo sicco, & exili, in planū, pinguem, & humidum transferemus. Si truncos ponere uolueris, supra terram propè tribus pedibus erigantur. Vbi duas in una scrobe plantas deponis, cauendum est, ne se contingant, nam uermibus interibunt. Sed (ut Columella dicit) feraciores sunt, quæ seminibus, hoc est nucibus suis, quàm quæ plantis ponuntur, aut ramis. Vbi regio sicciior est, aquationibus adiuuentur.

De

De fodiendis, palandis, & ligandis uitibus,
uel lætandis arboribus, & plantis
circumfodiendis.

TIT. XX.

NUNC locis maritimis, & calidis fodiendæ sunt
uites: uel (si hæc prouinciæ cõsuetudo est) exarandæ, &
in eisdem locis palandæ, aut ligandæ sunt uineæ prius,
quam gemma procedat, cuius cõcussione, uel attritu incur
ritur grande dispendiũ. Nunc oleæ, cæteræq; arbores læ
tamen accipiunt decrecente luna. Sufficiet autem maiori
arbori uehes una, minori media, ita ut subducta à radici
bus terra, & fimo permista, reuocetur. Tempore hoc si
quæ sunt in seminarijs plantæ, circumfodiendæ sunt, &
amputandi eis rami superflui, uel radiculæ, quas circa in
superiore parte miserunt.

De rosis, lilijs, croco, uiolis
conferendis.

TIT. XXI.

HOC mense rosaria conferemus, quæ sulco breuissi
mo, aut scrobibus ponenda sunt, uel uirgultis, uel etiam
semine. Semina autem rosarum non putemus medios flo
sculos esse aurei coloris, quos rosæ ferunt, sed baccas nu
triunt, quas in breuissimi pyri similitudinẽ plenas semini
bus post uindemiam reddunt maturas, quarum tamen ma
tunitas ex colore fusco, et mollicie poterit æstimari. Si qua
etiam sunt antiqua rosaria, hoc tempore circumfodiuntur
sarculis, uel dolabris, & ariditas uniuersa reciditur. Nũc
& quæ rara sunt possunt ducta uirgarum propagine re
parari. Si rosam temperius habere uolueris, duobus pal
mis ab ea in gyrum fodies, & aqua calida bis rigabis in
die. Nunc & liliorum bulbos ponemus, uel lilia ante hæ
bita sarriemus summa diligentia, ne oculos circa radicem
nascentes, & minores bulbulos sauciemus, qui à matre

E e subtracti

subtracti, atq; in alios digesti ordines noua lilieta formas bunt. Item uolarum plantæ, & croci bulbi serendi sunt, uel subtiliter (si fuerant antè) sodiendi.

De lini semine serendo. TIT. XXII.

HOC mense aliqui lin i semen læ o solo in iugerũ x. modios spargunt, & lina consequuntur exilia.

De cannetis, & asparagis, & plantis salicum, & genestæ, & seminarijs myrti, & lauri.

TIT. XXIII.

TEMPORE hoc cannetæ ponēda sunt factis bre uissimis scrobibus, & oculis cannarum per singulas scrobes obrutis, qui semipedis spatium inter se distare debebūt. Si calidæ, & siccæ prouinciæ studemus, ualles humidæ, uel irriguæ opus est deputare cannetis. Si frigida regio est, locis medijs instituantur, sed succo uillarum subditis. Inter hæc asparagorũ etiam semina spargere possumus, ut mista nascantur, quia & asparagi coluntur, & incenduntur eo more, quo cannæ. Sed si sunt antiqua cannetæ, hoc tempore sarrientur, recisis, quæ in radice purganda sunt, id est putribus male porrectis, & si qua gignēdi oculos non habebunt. Nunc salicis plantas, & omnium generum, quæ arbusto applicandæ sunt, uel genestas (ubi deerunt) obruemus. Ex baccis etiã myrti, & lauri seminaria faciemus, uel si fuerant, excolemus.

De hortis.

TIT. XXIII.

CIRCA Idus Februarias sepes hortorum ex cõgesto in funibus spinarũ semine faciendæ sunt, sicut dictum est, cum de munimine loqueremur hortorum. Item Græci dicunt de crassarubi uirga fieri debere particulas, & palmaribus scrobibus obrui, & quotidie, donec frondeant, fossione, & rigatione nutriri. Hoc mense lactuca seritur,
ut possit

ut possit Aprili mense transferri. Item carduus scribitur: & nasturcium, & coriandrum, & papauer, sicut mense Nouembri, & allium, & ulpicum. Nunc satureia scribitur pingui agro, non stercorato, sed aprico, uel melius mari proximo, & cum cepullis mista seminatur. Hoc etiam mense cepullas seris, sed constat et uere et autūno esse seminādas. Si semen eius seueris, in caput crescit, & nunus reddit in semine. Si capitulum ponas, ipsum macescit, & multum semen educit. Terram cepæ desiderant pinguem, uehemēter subactam, irriguam, stercoratam. Ibi areas faciemus omnibus herbis, & radice purgatas. Seremus placido, et sereno die, maximè austro, uel euro stantibus. Si minuente luna serantur, tenues, & acriores proueniunt: si crescente, robustæ, & saporis humecti. Rarius sunt ponendæ, runcandæ, ac sarculandæ sunt sæpius. Si capita uoluerimus his esse maiora, folia omnia debemus auferre, & sic succus ad inferiora cogetur. De quibus uerò semina colligenda sunt iuuentur amniculis, ubi caulem coeperint excitare. Cum niger color seminis fuerit, præferunt maturitatis indicia. Vellendi sunt thalli adhuc semisicci cum semine, & sic in sole siccandi. Hoc mēse anetum seres locis frigidis. Omnem cœli statum patitur, sed tepidiorē latatur. Rigitur, si se imber abstineat: seratur rarius. Aliqui semen eius non obruunt, opinantes quod à nulla auetangatur. Nūc et sinapi serere possumus. Hoc etiā mense caules seremus, qui & toto anno seri possunt: solum pingue, et satis subactū diligunt: argillā & glaream timent: sabulone, & arenis non delectantur, nisi perennis unda succurat. Omnem cœli statū caulis patitur, frigidū magis. Cōtra austrū positi citius ferūt, cōtra septētrionē serius. Sed hic caulis et sapore, et robore uicit. Cuius delectatur, et ideo ponendæ sūt

plantæ per puluinos arearum. Gaudet stercore, & sarcu-
 latione. Rarius positus conualefcit. Celerius coquitur
 uirore feruato, si dū est triū, uel quatuor foliorū, nitrū tri-
 tum cribello defuper fpargas, ut speciem pruinæ candētis
 imitetur. Columella dicit plantarum radices alga marina
 inuoluendas feruandæ uiriditatis causa, fimo simul adhæ-
 rente. Ponendæ sunt plantæ maioris incrementi, quia licet
 ferius comprehendant, fortiores fient. Si hyems est, tepi-
 do iam die, si æstas, cū sol in uesperam declinatur, plāta
 pangēda est. Vastior fiet, si terra operiatur assidue. Semē
 brassicæ uetustū mutatur in rapa. Hoc mēse post Idus spō-
 gias asparagorū uel nouas formare incipiemus ex semine,
 uel antiquas ponemus. Mihi etiā illud utile uidetur, ac dili-
 gens, ut asparagi agrestis radices plurimas in unum locū
 cōgeramus cultū, uel certe saxosum, quæ statim fructū dēt
 ex loco, qui aliud nil alebat, & has annis omnibus incen-
 damus in scopis, ut fructus frequentior surgat, & fortior.
 Hoc autē genus est sapore iucūdius. Nunc etiā malua feri
 potest. Mentā quoq; sere plantis, uel radicibus loco humi-
 do, uel circa aquas. Apricum solum, nec pingue, nec ster-
 coratū desyderat. Hoc mense fœniculū seres loco aprico,
 et modice saxoso: seritur primo uere. Pastinaca & semine
 ponetur, et plantis loco pingui, soluto altius pastinato, ra-
 ram statues, ut robur accipiat. Cunela etiā nunc seritur,
 et colitur eo more, quo alliu, uel cepulla. Nūc cærefoliū lo-
 cis frigidis post Idus seratur: desyderat agrū latū, humi-
 dū, stercoratū. Hoc mense betā seremus, quamuis possit &
 tota æstate seminari. Amat agrū putrē, humidū, latū. Trās-
 ferenda est quatuor, aut quinque foliorū radicibus fimo re-
 centi oblitis. Amat frequenter effodi, & multo stercore sa-
 turari. Hoc mense porrus serendus: quem si sectilem uelis,
 post

post duos menses, quàm satus est, poteris defecare manente in areis suis: quamuis asserat Columella etiã sectiuum diutius duraturũ, meliorẽq; si et transferatur, quoties se-
cabitur, aqua iuuetur, et stercore. Si capitatũ facere uelis, quod uere seueris, Octobri mense transferre debebis. Serendus est loco læto, & maxime campestri, arca plana, pãstinata altè, & diu subacta, & stercorata. Si sectiuum uelis spissius: si capitatum, rarius seres. Sarculo frequentandus est, & herbis liberandus. Cum digiti crassitudinem habuerit, à media parte præcisus folijs, & truncatis radicibus transferatur, oblitus fimo liquido, quaternis, uel quin-
nis digitis separetur. Cum radices aget, modicè comprehendendus, & alleuandus est sarculo, ut suspensus à terra quod spatij uacuum subter inuenerit, capitatis uastitate cogatur implere. Itẽ plura semina in unũ ligata si deposueris, grandis porrus nascetur ex omnibus. Itẽ si capiti eius rapæ semen immittas sine ferro, et pangas, multũ fertur increfcere, melius si frequenter hoc facias. Hoc mense inula seritur, quo canneta ponũtur. Seritur oculis sicut calami, quos abscindere, & terra leuiter debemus obruere, terra fossa, & subacta, excitatis ad lineam puluinis, quibus eius oculos oportet infodere, triũ pedũ inter se spatio separantur: Hoc mense colocasia bulbos ponemus. Amant humidum locum, pinguem, maxime irriguum. Circa fontes letantur, et riuos, nec de soli qualitate curant: si perpetuo foueantur humore. Frondere propè semper possunt, si tanquã citreta tegumentis defendantur à frigore. Hoc mense ciminũ, & anisum seritur loco bene subacto, & cui lætamen admisceas. Quod satum est, herbis purgetur assiduè.

De pomis, & primo de pyris. TIT. XXV.

Ec 3 Plantas

PLANTAS pyrorum mēse Februario locis frigidis ponemus, calidis uerò Nouembri: sed mēse Nouembri pyra locis tepidis conferenda sunt, ut solo iuuentur irriguo: ita & florem plurimum proferent, & magnitudinē pomi turgentis acquirent. Nasci tamen tali solo maximè diligunt, quale uinetis diximus conuenire: sed læto solo & ualidas arbores, & fructus plurimos consequemur. Lapidosi generis pyra uitium mutare creduntur, si terris molli- bus consecrantur. Sed pyrum plantis serere propè tardus euentus est: tamen quibus hoc placuit, ut semina generosa nihil sibi de agresti asperitate permisceant, plantas bimas, aut trimas eo more, quo oleæ ponuntur, radicatās, magnis scrobibus ponant, supra terram tribus altās, uel quatuor pedibus, quarū decisa cacumina argilla mista muscus debet operire. Nam si quis pyrorum semen aspergat, nasci quidē necesse est, originem suam resouente natura, cuius æternitati nulla tarditas potest afferre fastidiū: sed homini hoc expectare lōginquū est, cū et sero ueniāt, et de generis nobilitate decedant. Melius ergo hoc mēse Nouembri fiet, ut pyrorū plātas radicatās seramus agrestiu, subactis bene scrobibus, ut cū prehēderint, inserantur. Hoc autē interest, quòd quæ plantis suis seruntur, dulcedinem, ac tenitatem seruāt, diu tamen seruata non durant: insita uerò, moram temporis sustinebunt. Spatia inter pyros triginta pedū mēsurā discernat. Genus hoc arboris, ut proficiat, frequēti humore, & assiduis fossionibus est colendū, usq; adeo, ut tēpore, quo florere cōsueuit, nihil perditura credatur de flore prolato, si eā tunc fossor adiuuerit. Multū proficis, si interiecto anno quale libet lætamē adiūgas: sed bnbulū spissa, et grauiā poma generare fertur. Aliqui cinerē miscēt, credētes hinc cōtrahi pomis argutos sapes.

Generum

Generum uarietates exequi superuacuum puto, cum in ponendis, uel excolendis nulla sit distantia. Si languida arbor est pyri, uel ablaqueata radicem terebras, & ibi lignum palum de primis, uel in truncum similiter terebrato ex tecta cuneum figis, uel, si hoc desit, ex quercu. Vermes eius arboris & nati necantur, & nasci prohibetur, radicibus felle taurino frequenter infusis. Item faeces uini ueteris recetes, si radicibus affundantur per triduum, diutius arbores in floribus laborare non faciunt. Si lapidosa pyrus est, ab extremis radicibus terram priorem leuabis, & secernes omnes lapillos, quibus diligenter remotis, alteram terram cribro cretam in loco eius infundes. sed hoc proderit, si rigare non cessas. Mense Februario, & Martio prius inseritur, more, quo dictum est, cum de insitione loqueremur, sub cortice, & in trunco. Inseritur autem pyro agresti, malo, ut nonnulli amygdalo, & spino, ut Vergilius, orno, & fraxino, cydonio, ut aliqui, & punico, sed fisso ligno. Surculus pyri, qui inseritur ante solstitium, anniculus esse debet, & prius quam figatur folijs, & omni tenera parte priuari: post solstitium uero cum figis, qui summum germen inclusit. Pyrus omni genere inseritur. Codienda sunt pyra ita, die placido decrescente luna a uigesima secunda usque in octauam. Eadem poma sicca, & manu lecta ab hora secunda in quintam, uel a septima in decimam, a caducis diligenter electa integra, & propere dura, & aliquanto uiridia in picato uase clauduntur, quod operculo tegitur, & deorsum os eius inclinatur, atque breui scrobe obruitur in eo loco, circa quem perennis aqua decurrit. Item quae dura sunt, in carne, & cute, prius in acruo posita, ubi se mollire coeperint, in uas fictile bene coctum, picatumque ponuntur, & operculo superueniente gypsantur. Vas breui

scrobe demergitur in eo loco, qui quotidie sole tangatur. Plurimi pyra obruta inter paleas, aut frumēta seruarunt. Alij statim lecta cū tenacibus suis picatis urceis condiderūt, & oribus uasculorū gypso, uel pice clausis ipsa sub diuo obruta sabulone texerūt. Alij pyra, quæ se nō cōtingerēt, in melle seruarūt. Item pyra diuisa, & purgata granis in sole siccantur. Aliqui aquā salsam cum coeperit undare calefacta, dispumāt, & ei post iā frigida pyra seruāda demergūt. Tunc exēpta post tēpus exiguū condūt urceo, & eius lito ore cōseruant: uel nocte, & die in frigida salsa manere patiūtur: post in aqua pura biduo maccerāt, deinde in sapa, uel passo, uel dulci uino mersa custodiunt.

Vinum pyri, & acetum.

VINVM de pyris fit, si cōtusa, & sacco rarissimo condita ponderibus comprimantur, aut prælo. Hyeme durat, sed prima acescit æstate. Acetū sic fit de pyris. Pyra syluestria, uel asperi generis matura in cumulo reseruantur per triduum. Deinde mittūtur in uasculo, cui fontana, aut pluuialis aqua miscetur, & opertum uas per x x x. dies relinquitur, ac subinde quātum sublatum fuerit aceti ad usum, tantum redditur aquæ ad reparationem.

Liquamen ex pyris.

LIQVAMEN de pyris castimoniale sic fiet. Pyra maturissima cum sale calcantur integra. Vbi carnes eorum fuerint resolutæ, uel in cupellis, uel in uasculis fictilibus picatis condiuntur. Post mensem tertium, suspensæ eæ carnes liquorem dimittunt saporis iucundi, sed coloris albiduli. Circa hoc illud proderit, ut tempore, quo saliantur, pro aliqua parte uina nigella pernufceas.

De malis.

MENSE Februarii, & Martio mala seramus, si calida

calida, & sicca regio est, Octobri, & Nouēbri. Eorū plu-
 ra sunt genera, quæ numerare superfluum est. Amant pin-
 gue, ac lætū solū, & cui humorē nō tam rigatio, quā na-
 tura suppeditet. Et si in arena, uel argilla sit, rigationibus
 adiuuetur. Montanis locis debent ad meridiē uersa cōsti-
 tui. Et frigido solo prouenit, si cœli tepor adiuuerit: nec
 in asperis, & humectis sedē recusant. Macrū, & aridū so-
 lum poma uermiculosa efficit, & caduca. Seruntur omni
 genere, sicut pyri: neq; exarari, neque effodi desyderant.
 Idcirco eis magis prata cōueniunt. Stercus ouillum tantū
 nō exigūt quidē, sed libēter assumūt, uel si cineris pulue-
 res misceātur. Amāt modestas rigationes. Putatio illis apta
 est, sed maxime ut arida, & male nata tollantur. Citius se-
 nescit hæc arbor, & in senectute degenerat. Si caduca
 sunt poma, fissæ radici lapis iniectus poma retinebit: lacer-
 tæ uiridis felle si tangātur cacumina, non putrescit. Ver-
 mes eius suillo stercore misto humanæ urinæ, aut felle bu-
 bulo extingūtur: q̄ si plures circa arborē sunt, areo scal-
 pro semel rasi nō ultra nascētur, si ea loca, unde rasi sunt,
 bubulū sterCUS obducatur. Si spissa poma ramos onerabūt,
 interlegēda sunt queq; uitiosa, ut alimentū cæteris succus
 æquiparet, & generosis abundantia ministret, quā nume-
 rosa uilitate perdebat. Malus omni generi inferi potest,
 quo pyrus. Mense Februario, Martio, & alijs, quibus py-
 rus inferitur in malo, in pyro, in spino, pruno, sorbo, persi-
 co, platano, populo, salice. Diligenter legenda sunt mala,
 quæ uolumus custodire. Ea in locis obscuris, ubi uetus nō
 sit, stramentis prius in crate subiectis, in cumulos secreta
 disponimus, qui cumuli frequēti diuisione separētur. Ali-
 qui diuersa dixerūt, uel singula in uasculis fictilibus pica-
 tis atq; oblitis claudi, uel argilla inuolui, uel solos pedicu-

los creta adlini, uel in tabulis substrata palea disponi, & stramēta de superiore parte cooperiri. Mala rotūda, quæ orbiculata dicuntur, sine cura toto anno seruari possunt. Alij in puteo, uel in cisterna mergūt uasa factilia, quibus diligēter picatis, & clausis mala cōmittuntur. Alij ex arbore mala illæsa sumpserūt, & pediculis eorū pice feruētī mersis, supra tabulatū per ordinē disponunt, nucum folijs subter expositis. Pleriq; scobem populi, uel abietis inter mala diffundūt. Constat mala sic ponenda, ut pediculorū partes deorsum facias, neq; ante, quam usui necessaria uideatur esse, cōtingas. Vinū, & acetū fit ex malis, sicut ex pyris ante præcepi. Cydonijs serēdis pleriq; tempora diuersa dixerūt: tamen mihi usu compertū est in Italia circa Vrōē, mense Febuario, uel inchoante Martio plantas cydoniorum radicatae in pastinato solo tenuisse adeò feliciter, ut sepe sequētis anni fruge gauderēt, si posita maioris status fuissent. Locis siccis, & calidis, extremo Octobri, uel Nouembri inchoāte ponantur. Amant Cydonij locū frigidū, humectum. Si in tepido statuuntur, opus est illis rigatione succurri. Ferunt tamē statum mediocris situs, inter naturā frigoris, & caloris, & in planis, & in decliuis proueniūt, tamē magis inclinata, & deuexa deſyderant. Serunt aliqui cacuminibus, & talea, sed tardus est in utroq; prouentus. Ita ponendæ sunt largæ arbores cydonij, ne alteram quatiēte uento stillicidium tangat alterius. Dum minor est, uel quando ponitur, iuuetur stercore, maior uerò cinere, uel cretæ puluere semel toto anno radicibus nullo. Poma in his & cito matura, & maioris incrementi assiduus humor efficiet. Rigandæ sunt, quoties cœlestis negatur infusio, & circumsodiendæ locis calidis, Octobri mense, & Nouembri, frigidis uerò Februario, uel

rio, uel Martio. Nisi enim circumfodiuntur assidue, aut steriles efficiuntur, aut earum poma degenerant. Putanda sunt, sicut probaui, & à uitiosis omnibus liberanda. Si arbor ægra est, amurca aque æqualiter mista radicibus debet affundi, aut calx uiua temperata cum creta, uel resina locularis pici liquida mista trunco arboris adlini, uel ablaque æ arbori circa radices imparis numeri poma cydonia pro magnitudine eius ponenda, & obruenda firmantur: quod annis singulis factum, custodiet à uitijs, sed arboris longè derogabit ætati. Mense Februario cydonia inseruntur, melius in trunco, quàm in cortice. Recipiunt in se surculos propè omnis generis punci, sorbi, omnium malorum, quæ meliora producunt. Inseruntur autè nouellæ arbores, quibus succus est in cortice: si maior est, circa radicem melius inseretur, ubi cortex, & lignum beneficio soli adhaerentis humescit. Legenda sunt matura cydonia, quæ hoc more seruantur, uel inter binas tegulas posita, si luto ex omni parte claudantur, uel si defruto incoquantur, aut passo. Alij quæ maiora sunt fici folijs inuoluta custodiunt. Alij tantum locis siccis reponunt, à quibus uentus excluditur. Alij canna, uel ebore in quatuor partes diuisa, sublatis omnibus, quæ in medio sunt, in uase fictili melle obruunt. Alij in melle sic integra dimittunt. In quo genere cõdiendi satis matura deliguntur. Alij milio obruunt, uel paleis separata demergunt. Alij plenis uino optimo uasculis mittunt: uel uini, et defruti ad seruanda cydonia, æquum corpus efficiunt. Alij dolijs musti mergunt, atq; ita claudunt, quod odoratum reddit et uinum. Alij in patina noua sicco gypso obruunt separata cydonia.

Siliqua.

SILIQVA Februario mense seritur, & Nouëbri & semine, & plantis: amat loca maritima, calida, sicca,

campeſtria:tamen (ut ego expertus ſum) in locis calidis ſœcundior fiet, ſi adiuuetur humore: poteſt & taleis poni. Scrobem deſyderat largiorem. Inſeri etiam poſſe menſe Februario credūt aliqui, in pruno, uel amygdalo. Siliquæ ſeruantur diutiſſimè, ſi expendantur in cratibus.

Morus.

A M I C A eſt morus, & uitis. Mori naſcūtur ex ſemine, ſed & poma, & uirgulta degenerant. Serenda eſt taleis, uel cacuminibus, melius autem taleis ſeſquipedalibus, ex utraq; parte leuigatis, ac ſimo oblitis. Cūm locū palo ante ſecerimus, immergimus, ac tegimus cinere terris admiſto: non amplius quàm quatuor digitis operimus. Seremus à medio Februario, & toto Martio, locis uerò calidioribus, Octobri poſtremo, uel Nouēbris initio, ſed uerno maximè, die nono Calendarum Aprilū. Amant loca calida, ſabuloſa, & plerunq; maritima. In toſo, uel argilla uix cōprehendunt. Humor aſſiduus moris prodeſſe non creditur: foſſionibus letatur, et ſtercore. Putria in his & arida poſt triennium ſunt putanda. Plantam, ſi robuſta eſt, transferes menſe Octobri, uel Nouēbri: ſi tenera, Februario, et Martio. Scrobes deſyderant altiorem, interualla maiora, ne altera umbris prematur alterius. Feracē, altioremq; arbore mori fieri aliqui tradiderunt, ſi perforato hinc inde trunco ſingulos cūneos inferamus, terebinthi hinc, inde lentis ſci. Circa Octobris Calendarum morus ablaqueanda eſt, & radicibus eius uini ueteris recentiſſimæ feces inſundende. Inſeritur autē in fico, & in ſe tantū ſub cortice. Vtmo inſita cōprehendit: ſed parturit magnæ inſelicitatis augmēta.

Auellana.

A V E L L A N A E ponēde ſunt nucibus ſuis nō amplius ſuprà terra ducēda eſt, quàm craſſitudine digitorum duorū

duorū. Plantis tamen, & sobole, expertus sum melius pro-
uenire. Mense Febuario, seu planta, seu semē exponitur.
gaudent loco macro, humido, frigido, & sabuloso. Mense
Iulio circa Nonas auellana matura est: locis tamē calidis.

Mixa.

N V N C seruntur mixa ex nucleis in aliquo uase po-
fitis, donec plantæ induant firmitatem, cælo tepido, terra
soluta, humore moderato. Inseruntur mense Martio sor-
bis, uel spinis.

De pomis aliorum mensium.

ETIAM nunc tuberes seruntur, & inseruntur, &
ossa duracinarum, uel plantæ eiusdem generis ponuntur,
& transferuntur, & inseri possunt: & mespilus infere-
tur, & ossa ponentur prunorum. Ficus etiam locis tempe-
ratis nunc poni potest, & sorbus hoc etiam mense seri,
& amygdali semina in arcis obrui, & locis temperatis
nunc inseri mense inchoante, frigidis uerò exeunte, con-
ditis tamen surculis antè, quàm germinent. Et pistacie plā-
ta uel nunc statui, aut inseri potest, & castanearum semi-
na spargi. Nuces quoq; iuglandes etiam nunc seminarijs
recondi, & ipsum genus inseri, & frigidis, & humectis
locis nunc poterunt pineta seminari.

De educatione porcorum.

TIT. XXVI.

N V N C uerres maximè fœminas inire debebunt. Le-
gendi sunt uasti, & ampli corporis, sed rotundi potius,
quàm longi, uentre & clunibus magnis, rostro breui, cer-
uicè glandulis spissa, libidinosi, anniculi, qui usq; ad qua-
drimos inire fœminas possunt. Scrofas uerò longi lateris
debemus eligere, & quibus ad sustinendum fœturæ onus
magnus se uenter effundat, cætera uerribus similes. Sed
in regionibus frigidis densi, & nigri pili, in tepidis qua-
lescunq;

lescunq̄ue prouenerint. Fœmina ad creandum, usque in annos septem partus onera gestare sufficiet, ad concipiendum, annicula debet incipere. Quarto exempto mense pariunt, ubi quintus incipiet. Incipiunt autem (sicut dixi) mense Februario, ut solidioribus herbis nati, & stipula succedente pascantur. Vbi facultas est transigendi, uenditis qui subinde nati sunt, celerior matribus fœtura reparatur. Genus hoc omnibus locis haberi potest, melius tamen agris palustribus, quàm siccis, præcipuè ubi arborum fructuosarum sylua suppetit, quæ subinde maturis fructibus alterna per annũ mutatione succurrat. Maximè locis grammosis, & cannarum, uel iunci radice nutriuntur. Sed deficientibus alimentis per hyemem, nonnunquam præbenda sunt pabula glandis castaneæ, uel frugum uilia excrementa cæterarum, uerno magis cum lactent nouella uirentia, quæ porcis solent nocere. Neq; gregatim claudende sunt porcæ more aliarum pecudum, sed hasas sub porticibus faciemus, quibus mater unaquæq; claudatur, & alumnum gregem tutior ipsa defendat à frigore. Quæ hasæ à superiori parte detectæ sint, ut liberè numerũ pastor exploret, et oppressis à matre fœtibus sæpe subueniat subtrahendo. Curabit autem ut fœtus proprios cū unaquaq; procludat. Plus uerò quàm octo (sicut Columella dicit) nutrire non debet. Mihi uerò utilius probatur experto, porcæ, cui pabula suppetunt, ut plurimum sex nutrire debere, quia licet plures possit educare, tamen frequentiore numero sucta deficiet. In porcis etiam illud est cõmodũ, quòd immusi uineis necdũ turgētibus, uel exacta uindemia gramine persecuto diligentia fœfforis imitatur.

De uino myrtite aliter, TIT. XXVII.

IN HVIVS mensis initio aliter myrtite sic facies

ties. Mittes uini ueteris decē sextarios in lagœna, & bac-
carū myrti libras v. miscebis. Cum xx. & duorū dierum
spatiū confusa transegerint, per quos uas quotidie cōue-
nit agitari, tūc palmea sporta colabis, & prædictis x. sex-
tarijs mellis optimi fortiter triti pondo v. miscebis.

De uite thyriaca.

TIT. XXVIII.

THYRIACAM uitem sic facies, cuius iste pro-
fectus est, ut uinum eius, uel acetum, uel uua, uel sarmen-
torum cinis proficiat contra morsus omnium bestiarum.

Fit autem sic. Sarmentum, quod pangendum est, trium
digitorum spatio in ima parte findatur, & sublata medul-
la ad eius uitē thyriacæ medicamen addatur. Tunc terræ
mandetur uinculo diligēter astrictum. Aliqui eadem sar-
menta iam medicamine satiata, intra squillæ bulbū recon-
dunt, & terris prædicta ratione committunt. Aliqui anti-
doti eius affusione radices uitis infundunt. Sanè sarmen-
tum, si de hac uite sumatur ad transferendum, potentiam
materni medicaminis non tenebit. Oportebit autem thy-
riacæ infusione assidua, uim succi senescentis iterare.

De uua sine granis.

TIT. XXIX.

EST pulchra species uuæ, quæ granis interioribus
caret. Hinc efficitur, ut summa iucunditate sine impedi-
mento sorberi possit, uelut unū omnium corpus uuarum.
Fit autem Græcis autoribus hac ratione, per artē succe-
dente natura. Sarmentum, quod obruendū est, quantum
latebit in terra, tantum findere debemus, & medulla
omni sublata, ac diligenter excalpta, membra iterū diuise
partis adunare, & uinculo constricta deponere. Vincu-
lum tamen papyro asserunt esse faciendū, & sic in humi-
da terra esse ponendum. Diligentius quidam sarmentum
reiuinctū quantū excisum est, intra squillæ bulbū demer-
gunt

gunt, cuius beneficio asserunt sata omnia comprehendere posse facilius. Alij tempore, quo uites putant, sarmentum fructiferum, putatæ uitis in ipsa uite, quam possint de alto sublata medulla excauant non diuisum, & calamo affixo alligant, ne possit inuerti. Tunc $\delta\pi\delta\eta\ \kappa\upsilon\pi\eta\upsilon\alpha\iota\lambda\delta\eta\varsigma$, quod Græci sic appellant, in excauata parte suffundunt, ex aqua prius ad sapæ pinguedinem resolutum, & hoc transactis octonis diebus semper renouant, donec uitis germina nouella procedant. Et in granatis malis fieri hoc posse firmatur à Græcis, & in cerasis opus est experiri.

De uite nimis lacrymosa. TIT. XXX.

VITES, quæ lacrymarum nimietate tabescunt, & deplorando uim roboris sui auertunt à fructu, trunco earum lacerato Græci sinum fieri iubent. Si hoc minus proderit, radicum robur pingue rescindi, ut asserat medicinam uulnus impressum: tunc insulsa amurca ad medietatem decocta, & refrigerata plagæ excisio perlinetur, & sub hac acetum acre fundatur.

Myrtitis alia cōfectio apud Græcos. TIT. XXXI.

GRÆCI item myrtite sic præcipiunt temperari. Myrti baccas maturas in umbra siccatas, & postea tusas uncias octo mittis in linteo, & suspendis in uino, & uas cooperies, ac linibis, & cum plurimis diebus sic fuerit, auferes, & uteris. Aliqui myrti baccas sine pluuia collectas maturas & locis siccioribus calcant, uel exprimunt, & uino miscent VIII. cotularum mensuram per amphoram uini: quod uinum medicinæ quoque proderit, ubi stipticis est utendum, stomachū solidare titubantē solet, reiectiones sanguinis inhibere, fluorem uentris astringere, linum dysentericæ passionis medicabiliter asserare.

Vt propomata sponte nascantur. TIT. XXXII.

Conditum

CONDITVM uel absynthiatū, uel rosatum, uel uiolatū procedere sponte fertur ex uitibus (ut natura suscipiat, quod procurare senuit industria) si sarmēta in uas aliquod semiplemū supradictis potionibus mersa seruetur, & uinā terrā simul resoluas ad lixiuij modū, donec oculi sarmentorū nitātur exire: tunc eadē sarmēta gemmātia in quo uolueris loco, uitium ceterarum more deponas.

Vt botryones uarij nascantur. TIT. XXXIII.

VT uitis botryones & albos afferre possit, & nigros, Græci sic fieri debere iusserūt. Si uicinae sunt uites nigrae, & alba, cū putatur, sarmēta utriusq; inter se diuisa sic iunges, ut medios utriusq; generis oculos aequādo redere possis unitati: tūc papyro ligabis stricto, et molli, atq; humida terra curabis adlinire, et interiectis ternis diebus adquare, donec germē nouae frōdis erūpat. Hinc exēpto tēpore, si libuerit, genus efficies per plura sarmenta.

De horis. TIT. XXXIII.

HIC mensis in horarum mensura cum Nouembri mense concordat, quas hac numeri ratione colligimus.

Hora	I.	pedes	XXVII.
Hora	II.	pedes	XVII.
Hora	III.	pedes	XIII.
Hora	IIII.	pedes	X.
Hora	V.	pedes	VIII.
Hora	VI.	pedes	VII.
Hora	VII.	pedes	VIII.
Hora	VIII.	pedes	X.
Hora	IX.	pedes	XIII.
Hora	X.	pedes	XVII.
Hora	XI.	pedes	XXVII.

Ff PAL

PALLADII DE RE

RVSTICA LIBER

QVARTVS.

De putandis uineis, & inferendis, &
pangendis uitibus. TIT. I.

MARTIO mense locis frigidis putatio uinearum celebratur, de qua abunde Februarius mense locuti sumus, usque quò incipit gēma esse suspecta. Nūc oportet uineas inserere, cum uites nō aquato, sed spisso humore lacrymabūt. Seruabimus ergo, ut truncus, qui inseritur, solidus sit, & alimento humoris exuberet, neque ulla uetustate, aut iniuria laceratus, arescat. Tunc decise uiti surculi, qui inserendi sunt, sint solidi, rotundi, gēmis spissis, & pluribus oculati. Tres tamen oculi in insitione sufficiēt. Radendum est ergo sarmentū ad mensuram digitorū duorum, ut ab una parte sit cortex. Aliqui nō patiuntur nudare medullā, sed leuiter radunt, ut incisura sensim possit in acumen exire, & ut corticata pars cortici nouæ matris aptetur. Insimus oculus ita insigendus est, ut trunco iunctus adhaereat, qui oculus exteriorē partē debet aspicere uinculo salicis infuso, & paleato luto desuper alligari, tegumento quoque aliquo à uētis & à sole defendi, ne hi quatiāt, hic adurat. Vbi calor temporis cœperit, ligaturæ ipsi pinnicillo circa uesperā tenuis debet frequēter humor affundi, ut hoc alimēto contra uim cœli torrētis animetur. Cum ergo germen ruperit, & aliquod cœperit incrementū, calami aduitorio debet annecti, ne motus aliquis fragilē procedentis sarmēti quasset ætatem. Vbi solidius quantumcunq; processerit, uincula oportet abscindi, ne adolescentia mollis-

simi

simi germinis nodo duræ cōstrictionis angatur. Aliqui in fra terram semipedis spatio effossæ uiti surculos inserunt, & beneficio congestionis accumulāt, ut hoc quoq; nouis sarmentis præter nutricis alimēta subueniat. Nonnulli circa terras melius asserunt inserendū, quia in altiori difficilius comprehendunt, usq; ad Idus, uel æquinoctium uites locis frigidis pangendæ sunt, seu pastinato, seu sulco, seu scrobibus, more quo dictum est.

De pratis purgandis in locis frigidis, & proscindendis agris. TIT. II.

N V N C locis frigidis prata purganda, atq; seruanda sunt. Locis gelidis colles pingues, & agros uliginosos proscindere, atq; exarare conueniet. Veruac̄ta etiam, quæ Ianuario mense sunt facta, repetere.

De panico, & milio serendo, cū ordine suo. TIT. III.

CALIDIS, & siccis regionibus panicum seremus, & malium. Leueni & solutam terram desyderant. Nec in sabulone solum, sed in arena quoq; proueniūt, dummodo cælo humido, & solo serantur irriguo, quia siccum, & argillosum agrum reformidant. Herbis liberentur assidue: quinq; sextarijs spatium iugeri complebitur.

De cicere serendo, cum ordine suo. TIT. IIII.

N V N C cicer utrūq; serere debemus loco letissimo, cælo humido: macerādum est pridie, ut possit citius nasci. Iugerum tribus modijs cōseretur. Cicer grāde nasci Græci dicunt, si infundatur aqua tepida pridie: amare etiā loca maritima, temperius prouenire, si seratur autumnō.

De cannabo. TIT. V.

H O C etiam mense cannabum serimus usq; in æquinoctiū uernum, hac ratione, qua in Februario disputatū est.

De cicera. TIT. VI.

N V N C cicera seritur, quæ distat à cicercula solo co-
lore, quo sordet, & nigrior est, primo sulco, uel secundo,
solo leto. Iugerum quatuor, uel tribus, uel etiam duobus
modijs implebimus.

De nouellis puluerandis, & fodiendis uitibus,
palandis, ac ligandis, & ueteranis uineis
restituendis.

TIT. VII.

H O C mēse nouella uinea incidit puluerari, quod nūc,
ac deinceps per omnes Calendas usq; ad Octobres facien-
dum est, non solum propter herbas, sed ne tenera adhuc
semuna, solidata terra constringat. Graminū radices, quæ
plurimum uitibus nocent, extirpandæ sunt. Nunc locis fri-
gidis uinearum fossio celebranda est: & palandæ, atq; li-
gandæ sunt uites: sed nouellam mollibus uinculis allige-
mus, quia eam teneram uincula duriora præcidunt. Pa-
lus maioribus uitibus solidus, minoribus ponatur exilis.
Propter umbræ molestiam statuatur ab aquilone, & pla-
ga frigida, spatium quatuor digitorum, uel semipedis remo-
tus à uite, ut possit ex omni parte circumfodi.

Ut uetus uinea reparetur.

V I N E A S ueteres nunc aliqui à terra altius trun-
cant, studentes reparationi, sed uitiosum est. Nā plerunq;
uastior plaga sole putrescit & roribus: quare hoc genere
reparetur. Prius ablaqueabitur altius, donec eius nodus
appareat: deinde infra terrā supra nodum recidatur, ut o-
perta, de frigore, & sole nil timeat. Hoc faciendū, si opti-
mū generis uitis sit, & altè posita, alioquin generosis me-
lius erit inferenda sarmentis. Omnia supra dicta locis cali-
dis primo mēse, frigidis uerò, post Idus ipsius exequemur.

Aegras uites refovere.

A E G R A S uites, uel quibus fructus arefcit, circumso-
dies

dies, & urinam ueterem suffundes. Item cinerem sarmēti, uel querci aceto mixtum subijce, aut incisas circa terram letamine resueto, & que germinant, fortiora dimitte.

Læsas bidente curare.

CV' M uitis bidente læditur, aut ferro, plagam, si terre iuncta est, adline stercore ouillo, uel caprino: tunc terra mista circumfossa ligare curato. Si in radice læsa est, operiens liquidum letamen admisce.

De oleis amurca saginandis, & cætera

earum cura.

TIT. VIII.

N V N C oleis laborantibus circum radices insulsa amurca fundetur. Maximis arboribus (quod Columella dicit) sex cõgij, mediocribus quatuor, cæteris pro æstimatione sufficiunt. Alij paleas fabæ binos per maiorem arborem qualos. Alij ueteris urine humane trunco, quantum satis uidetur, affundunt, & arbori mortariũ statim faciunt, maxime locis siccis, trunco antè cooperto. Oleam sterilem te rebra gallica perforabis. Tunc duos frugiferae arboris ab australi parte ramos eiusdem magnitudinis tollis, & stricte in foramen utrunq; conijcies uel lapidem, uel pini, uel querci palos, & abscisso eo, quod superabit, luto paleato curabis occulere. Sed si sine fruge luxuriant, oleastri palũ radicibus eius infige. Nunc etiã quibus moris est, frumẽta iterum sarrire cõueniet. Nũc locis frigidis seminaria, que Februario mense dicta sunt, baccarũ, & seminũ fiunt, & rosaria in mensis initio percolantur.

De hortis.

TIT. IX.

N V N C horti optime sumunt cultionis initia. Mense Martio carduus seritur. Terrã stercorata, & solutam diligit, quamuis in pingui possit melius prouenire. Et hoc illi contra talpas prodest, si pangatur in solido, ne terra

ab inimicis animalibus facilius perforretur. Serendi sunt cardui luna crescente, in area iā parata semina, spatio semipedis discreta. Cauendū est, ne semina inuersa ponantur, nam debiles, incuruos, & duros creabunt. Non altè imprimenda sunt, sed tribus digitis comprehensa mergantur, donec ad primos articulos terra perueniat. Tunc leuiter operiantur, & herbis liberetur assidue, donec plantaria solidentur, & rigentur, si aestus interuenit. Si cacumina seminum confringas, spinis carebūt. Item si semina eorum madefeceris, per triduū laurino oleo, uel nardino, uel opobalsamo, uel succo rosæ, uel masticino, & postea siccata depresseris, eiusdem saporis orientur, cuius unguentum semina combiberunt. Singulis sanè annis à codice auferendæ sunt plantæ, ut nec matres fatigentur, & soboles per alia spatia digeratur: cum aliqua tamen radices parte uellēdæ sunt. Quos reseruabis ad semina colligēda, liberatos omnibus pullis testa supertegere debebis, aut cortice: nam solent semina sole, uel imbribus interire. Contra talpas prodest, catos frequenter habere in medijs carduetis. Mustelas habēt pleriq; mansuetas. Aliqui foramina earum rubrica, & succo agrestis cucumeris impleuerunt. Nonnulli iuxta cubilia talparū plures cauernas aperiunt, ut illæ territæ fugiant solis admissu. Pleriq; laqueos in aditu earum setis pendentibus ponunt. Hoc etiam mense ulpicū bene & allium seremus, & cepullas, & cunelani locis frigidis, & anetū. Nunc & sinapis, & caules optime seruntur, uel plantantur, & malua seritur: & armoracea, & origani planta transfertur. Lactuca, & beta, & porrus, & capparisi feri possunt, & colocasia, & satureia, & nasturcium. Intyba etiam, & raphanos nunc aliqui serunt, quibus utantur aestate. Nunc melones serendi rari-

rius. Distent inter se semina pedibus duobus, locis suba-
ctis, uel pastinatis, maximè arenis. Semina eius mulso, &
lacte per triduum maceranda sunt, & tunc iam siccata po-
nenda: hinc suaues efficiuntur. Odorati autè fiunt, si eo-
rum semina multis diebus inter rosæ folia sicca mergan-
tur. Nunc & cucumeres seminatur, rarè sulcis factis, alti-
tudine sesquipedali, latitudine pedum trium. Inter sulcos
VIII. pedum spatium crudum relinquant, ubi possint uaga-
ri. Herbis iuuantur, ideo sarculo, & runcatione non indi-
gent. Semina si ouillo lacte, & mulso maceres, dulces na-
scentur, & candidi. Longi, & teneri fiunt, si aquam in pa-
tenti uasculo sub eis ponas, duobus palmis inferiorem, ad
quam festinando tales efficiuntur. Sine semine nascentur,
si prius eorum semina oleo sabino perungatur, & herba
ea, quæ culex dicitur, trita confricentur. Aliqui florè cucu-
meris cum uiticulae suæ capite cannæ inserunt, cui prius om-
nes nodos perforauerint: ibi cucumis nascetur in nimiam
longitudinè tensus. Oleum sic metuit, ut si iuxta posueris,
uelut hamus plicetur. Quoties tonat, uelut timore perter-
ritus conuertitur. Si eius florem sicut in sua uite est, in
forma fictili clauseris, ac ligaueris, qualem uultum forma
uel hominis, uel animalis habuerit, talem cucumis figuram
præstabit. Hæc omnia Gargilius Martialis asseruit. Colu-
mella dicit, loco aprico & stercoroso si rubos habeamus,
aut ferulas, post autumni æquinoctium, his iuxta terram recisis,
& excauatis ligneo stylo, inter medullas letamè immitta-
mus, & cucumeris semen addamus, hinc nasci fructus, qui
possint & inter frigora non necari. Hoc mense asparagos
seremus circa Aprilem Cal. pingui loco, humido, subacto,
ita ut minoribus fossulis ad lineam directis bina, aut terna
grana semipedis spatium discreta ponantur. Dehinc stercore

solū tegatur, & herba subinde uellātur, uel per hyemem
 supra stramina iaciantur primo uere tollenda. Hinc post
 triennium nascentur asparagi. Sed expeditior ratio est, si
 asparagorū spōgias ponas, quæ cito fructū ministrēt. Hæc
 sic fient. Semina asparagi quanta tribus digitis cōprehē-
 dere possis, post Idus Febr. pingui, & stercoreato solo in
 singulis fossis ponis, & leuiter obruis. His cōeuntibus, ra-
 dix cōnexa nascetur, quæ appellatur spōgia. Sed & hæc
 moras habet. Nam per biennū in seminario suo est ster-
 core, & assidua rucatione nutriēda. Deinde post æquino-
 etiū autūni trāsferetur, & uere asparagū dabit. Has crit
 utilius cōparare, quā lōga expectatione nutrire. Eas ta-
 men in sulcis disponemus, si loca sicca sunt, inter medios
 sulcos: si humida, in summitate sulcorū. Humor spongias
 asparagorū transitu suo debet tantum rigare, non sistere.
 Asparagum, quē primo protulerint, cōfringere debemus
 non auellere, ne adhuc inualidā moueamus spōgiā: cate-
 ris annis auellendus est, ut oculos suæ germinationis ape-
 riat: quia si deinceps refringas, loca, quæ fecūda esse cō-
 sueuerunt, remanente asparagi radice claudentur. Mini-
 strabunt autem uere, & autumnō reseruabis eum, de quo
 sumpturus es semina, postea scopas eius incendes: tunc cir-
 ca hyemem spongias adijcies sterces, & cinerē. Hoc men-
 se ruta seritur locis apricis, solius cineris in spersione con-
 tenta. Loca desyderat altiora, unde humor elabitur. Si po-
 nas semina eius adhuc clausa folliculis, singulatim manu
 debebis affigere. Si iam minuta sunt, sparsa iactabis, & ra-
 stro obducta cooperies. Caules eius, q̄ inclusis seminibus
 nati fuerint, fortiores erūt, sed serō nascētur. Ramuli eius
 cū aliqua corticis parte cōuulsi uerno tempore pro plan-
 tis tenebunt: tota uerō translata morietur. Nonnulli ramu-
 los eius

los eius pertusæ fabæ inserunt uel bulbo, atq; ita obruunt alieno uigore seruandos. Prosequuntur etiã maledictis, & maximè in terra soluti lateris ponunt, quod prodesse certissimũ est. Sed (ut asserunt) melius furtiua proueniet. Subfici arboris umbra libetius acquiescit. Non effodi herba, sed optat auelli. Immũde mulieris formidat attactum. Ab hoc mense usq; in Octobrem totum coriandrum seritur. Amat terram pinguem, sed & macro solo nascitur. Semẽ melius putatur, quod uetustius fuerit: delectatur humore. Satum bene cum olere quocunq; nascetur. Hoc mense cucurbita serenda est. Amat solum pingue, humidũ, stercoratum, solutũ. Hoc in cucurbitis insigne est, quod longas pariunt, & exiles semina, quæ in earũ ceruice nascuntur: quæ in uentre fuerant, cucurbitas faciunt crassiores: quæ in fundo, latas, si inuersis cacuminibus obruantur. Vbi adolescere cœperint, amminiculis adiuuentur. Quæ seruantur ad semina, usque ad hyemem in sua uite dependeant, deinde sublata in sole ponantur, aut fumo: aliter semina putrefacta depereunt. Hoc mense blitus seritur solo qualicunq; sed culto. Oulus hoc neq; runcandum est, neq; sarculandũ. Cũ semel natũ fuerit, ipsum se per multa secula seminis sui deiectione reparabit, ut etiam si uelis, uix possit aboleri. Nunc etiam serpyllum seritur plantis, & semine, sed uetustate meliori. Latius frondebit, si iuxta piscinam, uel lacum, uel putei margines conseratur. Anisum quoq; & ciminum nunc bene seritur. Locis latioribus melius prouenit, itemq; cæteris, si humore iuuetur, & stercore.

De pomis, & malo punico. TIT. X.

LOCIS tẽperatis mense Mart. uel Aprili mala punica seremus, calidis uerò, & siccis, Nouebri: amat hæc arbor solũ cretosum, macilentũ, sed in pingui etiã prouenit.

nit. Regio illi est apta, quæ calida est. Seritur plātis de mātrum radice deuulsis. Sed quamuis multis generibus seratur, melius tamē ramus eius cubitalis incisus manubrij crassitudine, & capite utroque acuta fālce leuigatus, scrobi uelut obliquus immergitur: prius tamen porcino stercore & in capite, & in parte, quæ ima est, oblinatur, uel in crudo solo malleo cogatur ad inferiora defigi. Melius proueniet, si ponēdus ramus gemata iam matre sumatur. Sed qui in scrobe deponit, si tres lapillos in ipsa radice cōstituat, prouidebit, ne poma findantur. Curandū ne uirgulta inuersa deponas. Creduntur acida fieri, si rigentur assidue, nam siccitas in his & suauitatē præstat, & copiā. cuius tamē nimietati aliquid debet humoris opponi. Circūfodi autumnno debet, & uerno. Si acida nascātur, modicū laseris cū uino tritum per summa arboris cacumina oportet infundi, uel ablaqueatis radicibus tedæ clauus infigi. Alij algam marinā obruunt ad radices, cui nonnulli steracus miscent asininum, atq; porcinum: si florem non continet, urinā ueterē compari mensura aquæ temperabis, & ter per annum in radicibus infundes. Vni arbori amphora ingesta sufficet, uel amurcam mittis insulsam, uel algā radicibus iunges, & bis rigabis in mense, uel arboris florentis truncum plumbeo circulo debebis includere, uel corio anguis inuoluere. Si crepant poma, lapidē in media arboris radice supponis, uel squillam circa arborem seris. Et si, dum pendent poma, tenacibus, sicut in arbore habentur, intorseris, in totum annum sine corruptione seruabis. Si uermibus laborāt, tangis radices felle bubulo, & continuo moriuntur, aut clauo æneo, si uermes eosdē purges, difficile nascentur, uel asini urina stercore admista porcino uermibus obuiabit. Cinis cū lixiuio circa punici truncum

truncum frequenter infusus, leta, & fructuosa reddit arbusta. Afferit Martialis cādida in his grana fieri, si argilla, & creta quartā partē gypsi misceas, & toto triennio hoc genus terræ radicibus eius adiungas. Idem dicit miræ magnitudinis fieri, si olla fictilis obruatur circa arborem punici, et in ea ramus cum flore claudatur, ne resiliat ligatus ad palum. Tunc cooperta olla contra aquæ muniatur incursus. Autumno patefacta suæ magnitudinis poma redhibebit. Multa in punico ipse afferit poma procedere, si timalli, & portulacæ succus equaliter mixtus antè, quam germinet, trūco arboris adlinatur. Inseri posse affirmat de ramorū connexione, ut medulla utring; diuisa se iūgat. In se tantū inseri potest circa Apriles Cal. mense Martio ultimo. Sed secto trunco surculus recentissimus statim debet inseri, ne mora exiguum, qui inest, siccet humorem. Punica mala seruantur, si picatis pediculis ordinata suspēdas. Aliter: Lecta integra in aqua marina, uel muria seruēte mergantur, ut cōbibāt. Post triduiū solo siccētur, ut sub dio nocte non maneant: post in loco frigido suspēdantur. Cū uolueris uti, aqua dulci pridie macerabis. Feruntur hæc pomis recentibus æmulari. Itē si tactu inuicē separata paleis obruantur. Itē fossa fit longa, & cortex eiusdē magnitudinis paratur, cui mala acutis circulis suis affiguntur. Tunc inuersus cortex supra fossam ponitur, ut mala sine terræ tactu subterpendentia ab humore defendat. Itē si induantur argilla, & ea siccata loco frigido pendeant. Item si seriola sub dio obruatur, quæ habeat arenas usq; ad mediu, et mala cum tenacibus lecta imprimantur cannis singulis, uel sambuci uirgulis, & ita separata in arenis figantur, ut ipsa quatuor digitis emineant ab arena. Hoc et sub teacto in scrobe bipedanea fieri potest, & utilius est ad seruandum

uandū, si cum ramo longiore tollantur. Aliter: In seriola cui ad mediū aqua mittatur, suspenduntur mala, ne humorem tangant, & seria clauditur, ne uetus irrumpat. Itē in dolio intra ordeū sic ordinantur, ne se inuicem tangant, et doliū desuper operitur. Vinū de malis granatis conficies hoc modo. Grana matura purgata diligenter in palmea fiscella mittis, & in coclea exprimis, & lentē coques usq; ad medietatē: cum refrixerit, picatis, & gypsatis uasculis claudes. Aliqui succum non excoquunt, sed singulis sextarijs libras mellis singulas miscent, & in predictis uasculis ponunt, & custodiunt.

De Citreo.

MENSE Martio citri arbor quatuor modis scribitur, senine, ramo, talea, claua. Amat terram rarioris naturae, caelum calidum, humoremq; continuum. Si granis uelis serere, ita facies. Terram in duos pedes fodies, cinerem miscebis, breues areas facies, ut utrinq; per canales aqua discurrat. In his areis palmarem scrobem manibus aperies, & tria grana deorsum uerso acumine iuncta constitues, & obruta quotidie rigabis. Citius procedet, si beneficio aquae tepentis utaris. Natis germinibus semper proxima herba runcetur. Potest hinc trima planta transferri. Si ranum uelis ponere, nō amplius sesquipedē debebis immergere, ne putrescat. Claua seri commodius est, quae sit manubrij crassitudine, longitudine cubitali, ex utraq; parte leuigata, nodis & aculeis recisis, sed integra summitate gemmarum, per quas spes futuri germinis intumescat. Diligentiores & fimo bubulo adlinūt utrinq;, quod summum est, uel marina alga uestiunt, uel argilla subacta, partis utriusq; extrema cooperiunt, atq; ita in pastinato solo deponunt. Talea & gracilior, & breuior esse potest, quae similiter ut claua mergetur. Sed talea palmis duobus susperfit

perfit: claua omnis obruitur. In spatio non desyderat in-
 terualla maiora. Alijs arboribus non debet annecti. Cali-
 dus locis, sed irriguis, & maritimis maxime gaudet, qui-
 bus humor exundat. Sed si quis hoc genus, ut in regione
 frigida nutriatur, extorquet, loco uel parietibus munito,
 uel in meridianam partem uerso disponat hanc arborem.
 Sed hybernis mensibus tectum stramine uelet agresti. Vbi
 aestas refulserit, aëri arbor nuda & secura reddatur. Ta-
 lea, siue claua eius calidissimis regionibus, & per autum-
 num ponitur. Frigidissimis Iulio, & Augusto positas, &
 quotidianis rigationibus animatas, ipse usq; ad poma, &
 magna incrementa perduxit. Citreū iuuari creditur, si cu-
 curbitæ uicinis locis serantur, quarum uites etiam combu-
 stæ utilem citri arboribus cinerem præbent. Gaudent asia-
 da fossione, hinc proueniunt poma maiora. Nisi quæ ari-
 da sunt, rarissime debemus abscindere. Inseritur mense
 Aprili locis calidis, Maio frigidis, nõ sub cortice, sed fisso
 trunco circa ipsas radices. Inseritur & pyro, ut quidam
 uolunt, & moro, sed insiti surculi qualo desuper omnino
 muniendi sunt, uel fictili uasculo. Afferit Martialis apud
 Assyrios pomis hanc arborem non carere: quod ego in
 Sardinia, & in territorio Neapolitano in fundis meis cõ-
 peri (quibus solū, & cœlum tepidum est, & humor exun-
 dans) per gradus quosdam sibi semper poma succedere cū
 maturis se acerba substituunt, acerbiorū uerò etatē floren-
 tia consequantur, orbem quendam cõtinue fecunditatis
 sibi ministrante natura. Feruntur acres medullas mutare
 dulcibus, si per triduum aqua mulsa semina ponenda ma-
 cerentur, uel ouillo lacte, quod præstat. Aliqui mense Fe-
 bruario truncū obliquo foramine ab imo terebrant, ita ut
 altera parte non exeat: ex hoc humorē fluere permittunt,
 donec

donec poma formentur : tunc foramen luto replent : sic quod est medium, fieri dulce confirmant. Citreum & in arbore potest per totum annum propemodum custodiri. Melius si uasculis quibuscunq; claudatur. Si uelis legere, atq; seruare, nocte luna latente debebis cum ramis foliatis carpere, & secreta disponere. Alij singula uasis singulis claudunt, uel gypso adlinunt, & opaco loco ordinata custodiunt. Plerique in cedri scobe, uel in straminibus minutis, uel in paleis tecta seruant. **Mespilum.**

MESPILA locis calidis maximè gaudent, sed irriguis tamen. frigidis quoq; proueniūt, magis sabulone pingui, atq; glareosa terra, cui arena permista est, uel argilla cū saxis. Serēda est taleis mense Martio, uel Nouēbri, sed solo stercoreato, & subacto, ita ut utrunq; caput taleæ steruus obducatur. Sunt eius incrementa tardissima. Amat putari, atq; circūfodi, & parco humore inter siccitates sepe resoueri. Seritur & semine, sed in longiorē speratur atate. Si uermibus occupatur, stylo aereo purgandi sunt, & amurca, uel humana uetere urina, uel uiua calce profundendi, sed parcius propter arboris noxam, uel aqua decocti lupini. Si putatur, hinc arbor sterilis fieri, fimus, & cinis uitū simul si radicibus infundantur, fertile reddunt. Si formicæ molestæ sunt, rubrica cum aceto, et cinere temperata necantur. Si poma labuntur, frustū de eius radice præcisum in media trunci parte figatur. Inseritur mense Febr. in se & in pyro, & in malo. Surculus tamē eius ex arbore media debet assumi, nā de summitatibus uitiosus est. In trunco fisso inserenda est, nam corticis macies ieiuna nil nutrit. Mespila ad seruandum leguntur necdū mitia, quæ & in arbore diu durabunt, uel in urceolis picatis, uel in ordinem suspensa, uel, ut quidā, posca, uel sapa condita. Die serena

Serena legatur, ac media, & paleis obruantur discreta, ne ea uicissim tactus afficiat. Vel cū pediculis lecta seminata, & salsa aqua per dies quinq; macerata, postea sepe infundantur, ut enatent. Seruantur & melle, sed si minus matura collegeris.

Deficu.

CALIDIS locis fici planta radicata Nouēbri mēse, temperatis Februario, frigidis melius Martio, uel Aprili ponenda est. Si taleam, uel cacumen ponas, ultimo Aprilis, cū ei se uiridior succus infuderit. Plantæ in scrobe depositæ lapides substituendi sunt, ad radicē fimo terra miscenda est. Si loca frigida sunt, plantarum cacumina diuisis cannæ internodijs defendantur à frigore. Si cacumen uelis ponere, trifulcū ranum binū, uel trimum ab australi parte decidas, & sic obrues, ut diuisa cacumina terra interiacente uelut tres surculos reddant. Taleam sic ponemus, ut cætera, cui leuiter ab infima parte diuisæ lapidem mergemus in fisso. Ego mense Februario ultimo, uel Martio in Italia plantas grandes ficorū per pastinatum solū disposui, & eo anno poma peperere supra comprehendendi felicitatem, uelut tributa reddentes. Legendæ sunt plantæ, in quibus frequens nodus extuberat. Steriles creantur, quæ nitidæ sunt, & oculos suos per longa internodia distulerunt. Si plantam fici prius nutrias in seminario, & maturam transferas in scrobem, poma generosiora producet. Aliqui multum prodesse confirmant, si plantā fici diuiso squillæ bulbo intersitā, strictamq; uinculis collocemus. Scrobes amat altas, interualla maiora, terræ genus durū, & gracile, & siccū pro utili sapore pomorum. Prouenit & petrosis, atq; asperis, tamen potest locis propè omnibus scri. Quæ in montanis, & frigidis locis nascuntur, quia minus lactis habent, ad siccitatem durare

non possunt. Vfus illis in uiridi est, melioris magnitudinis, & saporis arguti. Quæ nascuntur in campis, & locis calidis, & pinguiore sunt, & in siccitate durabiles. Si genera numerare uelimus, immensum est: sufficit, quòd omnibus æqua cultura est. Illa distantia est, quòd in caricis melius alba seruatur. In locis nimie frigidis præconquas ficus seramus, quæ cito ueniât, ut ante imbres genus hoc possit occurrere: calidis uerò, & æstuosis eas, quæ serò maturât. Gaudet assidua fossione. Per autumnû proderit, si stercus admoueas, præcipue de auarijs. Recidenda sunt in ea, quæ aut putria, aut male nata repereris: & ea ratione putanda est, ut inclinata per latera possit expandi. In locis humectis ficus saporis obtusi est, cui circumcisus contra hoc radicibus aliquantus cinis debet affundi. Aliqui inter ficarias caprifici arborem serunt, ut non sit necesse per singulas arbores pro remedio eadẽ poma suspedi. Mense Iunio, circa solstitiû caprificandæ sunt arbores fici, id est suspendendi grossi ex caprifico, lino, uelut ferta, pertusi. Si hoc desit, abrotani uirga suspenditur, aut callû, quod in ulmeis folijs inuenitur, aut arietina cornua circa radices arboris obruuntur, uel truncus arboris, quo loco turget, scarificandus est, ut possit humor effluere. Ne uermes patiatur, ramû terebinthi, uel lentisci taleam cum plantis fici cacumine ponemus inuerso. Vncinis æreis tollendi sunt uermes ex fico. Alij amurcam, alij ueterem urinam ablaqueatis radicibus miscent. Alij bitumen, & oleû, aut solam calcem uiuam latebris uermû linût. Si formicæ molestæ sunt, rubrica, butyro, & pice liquida mista circa truncû debet induci. Alij coracinum piscem contra formicas in arbore suspendendum esse confirmant. Si fructus suos uelut ægra proijciet, alij rubrica, aut amurca insulsa mista

sa mista aqua arborem liniunt, uel cācrum fluuialem cum ramo rutæ suspendunt: uel algam marinam, uel fascem lupinorum, uel radici terebratæ cuneum figunt, uel securi arboris corium sepe proscindunt. cum folia incipiūt producere fici, ut fructum multum, & pinguem ferāt, in principio germinis cacumina summa decutimus, uel illud tantum cacumen, quod ex arboris medietate procedit. Si maturam ficum uis serotinam facere, incipientes grossos decute, cū illis fabæ fuerit magnitudo. Vt ficus cito maturet, succo cepæ longioris cum oleo, & pipere mixto unge poema, quando grossi incipiunt subrubere. Aprili mense ficum debemus inserere inter corticē: uel si nouellæ arbores sunt, fisso ligno, quod statim operiendū est, & ligandū, ne uentus introcat. Melius cōprehendunt, si circa terram recisa inserantur arbusta. Aliqui et Iunio mense inserūt. Surculus legendus est anniculus, inutilis enim creditur maioris, uel minoris ætatis. Inoculari ficus locis siccis Aprili, humidis melius Iunio mediante poterit, Octobri mense locis tepidis. Propagari ficus ramis potest. Inseritur autē in caprifico, in moro, in platano, & oculis, & surculis. Ficus uirides seruari possunt uel in melle ordinatæ, ne se inuicem tangant, uel singulæ intra uiridē cucurbitam clausæ, locis unicuiq; cauatis, & item tessera, quæ secatur, inclusis, suspensa ea cucurbita ubi non sit ignis, uel fumus. Alij missas ficus recentes, minus maturas, in nouo uase fictili lectas cū pediculis, & à se separatas recludunt, & in dolio uini pleno uas natare permittunt. Martialis dicit, caricas per genera multa seruari, cū ratio una sufficiat. Ergo hoc genere, quo Campania tota custodit, seruare debemus, in cratibus ficus expāditur usq; ad meridiem, & adhuc mollis in qualum refunditur. Tūc calefacto furno ad panis coquēdi

modum suppositis tribus lapidibus, ne ardeat qualus includitur, & clauso furno ubi discocta ficus fuerit, sicut est calida, interpositis folijs suis, in uas fictile conditur bene picatum dēsius pressa, & operculo diligenter obducitur. Si pluuijs abundantibus crates non possis expandere, sub tecto eas ita ponis, ut sempede erigantur a terra, & eas ad uicē solis, cinis calidus subiectus uaporet, & subinde ficus, sicut est diuisa, uertatur, ut ficorū coria siccentur, & pulpæ, tūc duplicatæ in cistellis seruentur, aut loculis. Alij maturas mediocriter ficus, et diuisas in cratibus expandūt toto sole siccandas, & recipiunt eas nocte sub tecta. Nūc ficulnea cacumina obruuntur utiliter, cum tumescunt, ut plantas faciant, si earū copia non abūdat. Vt etiam uarios fructus una ficus exhibeat, ramos duos nigræ, & albæ arborum inter se ita uinculo stringis, ac torques, ut germina miscere cogantur, sic obruti, & stercoreati, & humoribus iuti, ubi prodire cœperint, germinātes oculos aliqua inter se annexione cōglutina. Tunc germen adunatū parturiet duos colores, quos unitate diuidat, diuisione coniungat.

De pomis aliorum mensium.

N V N C & pyrus, uel malus inferi, ac feri potest, et cydonia, & prunus inferitur, & sorba ponuntur, & morus, nono Calendarum Aprilium die, & inseruntur pistacia, & locis frigidis pini semen aspergitur.

De comparandis bobus, tauris,

& uaccis.

TIT. XI.

HOC mense comparandi sunt boues, qui tamen siue de nostris capiatur armētis, siue emātur, idcirco nūc cōparabuntur utilius, quia necdū sagina temporis pleni aut celare possunt fallaciā uēditoris, et uitia sua, aut repugnādo domituræ contumacē pleni roboris exercere fiducia. Hæc

tamen

tamē signa spectanda sunt in bobus, seu de nostro, seu de alieno grege fuerint cōparādi, ut sint boues nouelli, quadratis, & grādibus mēbris, et solidi corporis, musculis, ac toris ubiq; surgentibus, magnis auribus, latæ frōtis, et crispæ, labris, oculisq; nigrātibus, cornibus robustis, ac sine curuaturæ prauitate lunatis, patulis naribus, et resimis, ceruice torosa, atq; cōpacta, palearibus largis, et circa genua fluentibus, pectore grādi, armis uastis, uentre non paruo, porrectis lateribus, latis lumbis, dorso recto, et plano, cruribus solidis, neruosis, & breuibus, unguis magnis, caudis lōgis, ac setosis, pilo totius corporis denso, ac breui, rubei maximē coloris, aut fusci. Melius autē boues de uicinis locis cōparabimus, qui nulla soli, aut aëris uarietate tētentur. Aut si hoc deest, de locis similibus ad similia trāsferamus. Illud ante uniuersa curandum est, ut uiribus ad trahēdum cōparentur æquales, ne ualentioris robur alteri procuret exitium. In moribus hæc cōsideranda sunt. Sint arguti, māsueti, timentēs hortamen elamoris, ac uerberis, cibi appetentes. Sed si regionis ratio patitur, nullus melior cibus est, quā uiride pabulum. Vbi uerò deest, eo ordine ministretur, quo pabuli copia, & laborum coget accessio. Nunc tauros quoq; (quibus cordi est armēta cōstruere) cōparabit, aut his signis à tenera etate summittet. Ut sint alti, atq; ingentibus mēbris, etatis mediæ, & magis quæ iuuetute minor est, quā quæ declinet in seniū. Torua facie, paruis cornibus, torosa, uastaq; ceruice, uētre substricto. Vaccas etiā nūc maximē parabimus. Sed eligemus forma altissima, corporis longi, uteri capacis, & magni, alta frōte, oculis nigris, et grādibus, pulchris cornibus, & præcipuē nigris, aure setosa, palearibus, et caudis maximis, unguis breuibus, et cruribus nigris, et paruis, etatis maximē

trimæ, quia usq; ad decenniũ sætura ex his procedet uti-
lior. Nec ante ætatẽ trimã tauros his oportet admitti. Sed
erit studiũ diligētis, amotis senioribus, nouellas subinde cõ-
ducere, & steriles aratro, ac laboribus deputare. Græci as-
serunt, si mares creare uelis, sinistrũ tauri in coitu ligan-
dũ esse testiculũ, si fœminas, dextrũ: tamen tauros diu antẽ
abstinēdos, ut cum tẽpus est acrius in causas dilati feruo-
ris incũbant. Sed his armentis hyeme maritima, & aprica
loca, æstate opaca paremus, ac frigida, montana maxime:
quia melius frutetis, & his herba internascẽte saturãtur,
quãuis circa fluuios rectẽ ppter amœna loca pascãtur: fœ-
tura tamẽ aquis tepidioribus adiuuatur, unde magis utilius
habẽtur, ubi pluuialis aqua tepentes format lacunas. Tole-
rat tamen frigus hoc armẽti genus, & potest fãcilẽ hyber-
nare sub dio: quibus tamẽ septa fieri, propter iniuriam gra-
uidarum, conuenit laxiora. Stabula uerò utilia sunt stra-
ta saxo, aut glareis, aut arenis, deuexa aliquatenus, ut hu-
mor possit elabi, parti meridiane obuersa propter flatus
glaciales, quibus aliquis resistere debet obiectus.

De domandis bobus.

TIT. XII.

HOC mense ultimo domandi sunt trimi boues, quia
post quinquennium bene donari nõ possunt, ætatis repu-
gnante duritia. Capti ergo statim domentur, qui quidem
prius, cum teneri fuerint, frequenti manus attrectatione
mansuescant. Sed stabulum noui boues largioribus spacijs
habere debebunt, ut & ante stabulum loca nullis conclu-
dantur angustijs, & producti non aliqua uitientur offẽ-
sa. In ipso uerò stabulo asseres transuersi à terra septem
pedibus alti configantur, ad quos boues ligentur indomi-
ti. Tunc eligis absolutam tempestatibus, & impedimentis
omnibus diem: qua capti perducantur ad stabulum: quo-
rum si nimia fuerit asperitas, uno die, ac nocte inter uincu-

la mitigentur ieiunijs: tunc appellationibus blandis, & illecebris oblatorum ciborum, non à latere, neq; à tergo, sed à fronte accedens bubulcus admulceat, naresq; & terga pertractet, mero subinde conspergens: hac tamen cautione, ne aliquem calce contingat, aut cornu: quod uitium, si in primordijs effectui sibi cessisse senserit, obtinebit. Tunc mitigatis, os, & palatum salibus fricabis, & in gulam demitte præsulsi adipis librales offas, & uini sextarios singulos cornu infundente per fauces: quæ res intra triduum totius seuitiæ iram resoluet. Aliqui eos inter se iungunt, ac docent onera tentare leuiora, & quod utile est, si arationi parantur, subacto prius solo exercendi sunt, ut nouus labor tenera adhuc colla non quasset. Expediior autem ratio est domandi, ut asperum bouem mansueto, & ualido boui cõiungas, quo ostẽdente facile ad omnia cogetur officia. Si post domaturã decumbit in sulco, nõ afficiatur igne, uel uerbere, sed potius, cum decumbit, pedes eius ita ligentur uinculis, ut non possit progredi, aut stare, uel pasci. Quo factõ, siti, ac fame lassatus carebit hoc uitio.

De equis, equabus, & pullis, &

eorum ætate.

TIT. XIII.

HOC mense saginati, ac pasti antè admissarij generosis equabus admittẽdi sunt, & repletis foeminis, item ad stabula colligẽdi. Neq; tamen æqualẽ numerum omnibus debemus adhibere, sed æstimatis uiribus uniuscuiusq; admissarij, submittẽda sunt pauca, uel numerosa coniugia, quæ res efficiet admissarios nõ parua ætate durare. Iuueni tamẽ equo, & uiribus, formaq; cõstanti nõ amplius quam duodecim, uel quindecim debemus admittere, cæteris pro qualitate uiriũ suarũ. Sed in admissario quatuor spectãda sunt, forma, color, meritũ, pulchritudo. In forma hoc seque

Gg 3 mur,

mur, uastum corpus, & solidum, robori conueniēs altitudo, latus longissimū, maximū, & rotūdi clunes, pectus late patens, & corpus omne musculorū dēsitare nodosum, pes siccus, & solidus, & cornu concauo, altius calciatus. Pulchritudinis partes hæ sunt: ut sit exiguum caput, & siccū, pelle propemodum solis ossibus adhaerente. Aures breues, & argute, oculi magni, nares patulæ, coma, & cauda profusior, unguarū solida, & fixa rotūditas. Colores hī præcipui, badius, aureus, albineus, ruffeus, murteus, ceruinus, gilbus, scutulatus, albus, guttatus, candidissimus, niger, pressus. Sequētis meriti, uariū cū pulchritudine, nigro, uel albineo, uel badio mistus, canuscū quouis colore, spumeus, maculosus, murinus, obscurior. Sed in admissarijs præcipuè legamus, clari, & unius coloris, cæteri uerò despiciēdi, nisi magnitudo meritorū culpā coloris excuset. Eadem in equabus consyderāda sunt, maximè ut sint lōgi et magni uētris, & corporis: sed hoc in generosis seruetur armentis. Cætera passim toto anno inter pascua, dimissis secum maribus impleātur. Equarū natura est partum spatium duodecimi mensis absoluere. Illud in admissarijs seruandum est, ut medijs aliquibus spatijs separētur, propter noxam furoris alterni: sed his armentis pascua legamus pinguisima, hyeme aprica, frigida, & opaca prouideamus æstate, nec ad eō mollibus locis nata, ut unguarū firmitas de asperitate nil sentiat. Si equa marem pati noluerit, trita squilla naturalia eius infecta libidinem concitabūt. Deinde grauidæ nō urgeātur, nec famē, uel frigus tolerēt, nec inter se loci cōprimantur angustijs. Generosas equas, et quæ masculos nutriunt, alternis annis subnuttere debebimus, ut pullis puri, & copiosi lactis robur infundant, cætera passim replendæ. Acta s incipientis admissarij quinti anni

initio

initio esse debet. Fœmina rectè & bima concipiet, quia post decenniū incers ex ea soboles, & tarda nascetur. Pulli equarum nati manu tangendi non sunt, quia eos tactus lædit assiduus: quātum ratio patitur, defendantur à frigore. In pullis pro ætatis merito ea sunt consyderanda, quæ signum bonæ indolis mōstrant, quæ in patribus, uel matribus spectanda præcipi dabit & hilaritas, & alacritas, & agilitasq; documentū. Nunc domandi sunt pulli, ubi tēpus bimæ ætatis excefferint. Consyderanda sunt magna, lōga, musculosa, & arguta corpora, testiculi pares, & exigui, & cætera, quæ in patribus dicta sunt. Mores, ut uel ex summa quiete facile cōcitentur, uel ex incitata festinatione non difficile teneātur. Ætatis cōsyderatio talis est: Bimo, & sex mensiū dentes mediij superiores cadūt. Quadrimo canini mutantur. Infra sextū annū molares superiores cadūt. Sexto anno quos primo mutauit, exæquat. Septimo anno omnes dētes eius explētur. Latent ab hinc ætatis notæ: sed prouectioribus tempora cauari incipiunt, supercilia canescere, dentes plerunq; prominere. Hoc mense omnia quadrupedia, maxime equos castrare debemus.

De mulis, & asinis,

TIT. XIII.

SI QVEN mulorum genus creare delectat, equam magni corporis, solidis ossibus, & forma egregia debet eligere: in qua non uelocitatem, sed robur exquirat. Ætas à quadrima usq; in decennem huic admissuræ iusta conueniet. Si asinus equam fastidit admissus, ostensam prius asinam (donec coeundi uoluptas sollicitetur) adhibemus: quam subducta, equam libido incitata non spernet, & raptus illecebris generis sui in permustionem consentiet alieni. Si morsu furens lædit obiectas, aliquatenus labore mutescat. Creantur ex equo, & asina, uel onagro, & equa. Sed ges

nerosius nullum est huiusmodi animal, quàm quod asino creante nascetur. Vtiles tamen admissarij nascentur ex onagro, & asina: qui post in sobole secutura agilitatē, fortitudinemq; restituant. Admissarius tamē asinus sit huiusmodi, corpore amplo, solido, musculofo, strictis, & fortibus membris, nigri, uel murini maximē coloris, aut rubei: qui tamen si discolorēs pilos in palpebris, aut auribus geret, colorem sobolis plerunq; uariabit. Minor trimo, maior decenni non debet admitti. Annicula mula debet a matre depelli, & per montes asperos pasci, ut itineris laborem in tenera etate solidata contemnat. Minor uerò asellus maximē agro necessarius est, qui & laborem tolerat, & negligentiam propemodum non recusat.

De apibus.

TIT. XV.

HOC mense maximē apibus solet morbus incumbere: nam post hyberna ieiunia titimali, & ulmi amaris floribus, qui prius nascuntur, auidius appetitis solutionem uentris incurrunt, & pereunt, nisi affueris uelocitate remedij. Præbebis ergo mali granati cum uino amineo grana contrita, uel uue passæ cum rore syriaco, & austero uino, uel simul omnia leuigata, & incocta uino aspero. Quæ deinde in ligneis canalibus refrigerata ponantur. Item rosmarinus aqua mulsa decoctus congelatur, & in imbrice ponitur succus huiusmodi. Quòd si horridæ uidentur, atque contractæ torpere silentio, & mortuarum corpora frequenter efferre, canalibus ex canna factis mel cum gallæ puluere, uel siccæ rosæ coctū debebis infundere. Illud ante omnia expediet, ut putres partes fauorum, uel uacuas ceras, quas aliquo casu examen ad paucitatem redactum nõ ualebit implere, semper recidas acutissimis ferramētis subtiliter, ne mota alia pars fauorum cogat apes domicilia
 concus

concuſſa deſerere. Nocet apibus plerunque felicitas ſua. Nam ſi nimis floribus annus exuberat, dum ſolam curam gerendi mellis exercent, de prole nil cogitant. Cuius omiſſa reparatione populus idem labore conſectus extinguitur, totius gentis exitio. Itaque cum mellis nimietate uideris ex florum grandi, & continua meſſe deſluere, interiectis ternis diebus, clauiſo foramine non eas patiaris exire. Ita ad gerendam ſobolem conſerentur. Nunc circa Calendas Aprilis curandi ſunt aluei, ut omnia purgamenta tollantur, & ſordes, quas tempus contraxit hybernium, & uermiculi, et tineæ, & araneæ, quibus corrumpitur uſus fauorū, & papilionēs, qui uermiculos ſtercore ſuo faciunt naſci. Tunc fumus incēſi, et ſicci bubuli ſtercoris adhibeatur, qui aptus eſt apium ſaluti. Quæ purgatio frequenter uſq; in autūni tempora celebretur. Hæc omnia, cæteraq; efficiēs caſtus, et ſobrius, & alienus à balneis, uel à cibis acribus, & odoris immundi, atque omnibus ſaſamentis.

De Horis.

TIT. XVI.

HIC menſis ad deprehendendas horas conſentit
 Octobri.

Hora	I.	pedes	XXV.
Hora	II.	pedes	XV.
Hora	III.	pedes	XI.
Hora	IIII.	pedes	VIII.
Hora	V.	pedes	VI.
Hora	VI.	pedes	V.
Hora	VII.	pedes	VI.
Hora	VIII.	pedes	VIII.
Hora	IX.	pedes	XI.
Hora	X.	pedes	XV.
Hora	XI.	pedes	XXV.

PALLADI DE RE

RVSTICA LIBER

QVINTVS.

De medica serenda, & disciplina eius. TIT. I.

PRILI mense in arcis, quas antè (sicut diximus) præparasti, medica serenda est. Quæ semel seritur, decem annis permanet, ita ut quater, uel sexies possit per annum recidi. Agrum stercoreat, macra animalia reficit, curat ægrota. Iugerum eius toto anno tribus equis abunde sufficit. Singuli cyathi seminis occupant locum latum pedibus quinque, longum pedibus decem. Sed mox ligneis rastellis obruantur iacta semina, quia sole citius comburuntur. Post satiationem ferro locum tangi non licet, sed rastris ligneis frequenter herba mundetur, ne teneram medicam premat. Prima messis eius tardius fiet, ut aliquantum semen excutiat. Cæteræ uerò messes quàm uolueris citò peragantur, & iumentis præbeantur. Sed primo parcius præbenda est nouitas pabuli: inflat enim, & multum sanguinem creat. Vbi secueris, sæpius riga. Post paucos dies, cum fruticare cœperit, omnes alias herbas runcato: ita & sexies per annum metis, & annis decem poterit manere continuus.

De inserenda olea.

TIT. II.

NUNC locis temperatis oliua inseratur, quæ inseritur inter corticem more pomorum, sicut suprascriptum est: sed ut oleastro inseras, contra illud, quod ex oliucto insito, & casu incenso renascitur oleaster infelix, sic prouidendum est. Positis prius oleastri brachijs in scrobe, in qua disponemus inserere, scrobes ita replebimus, ut mediæ uacue sint. Cum comprehenderit oleaster, inseremus in infimo,

mo, nel insitum ponemus: & insitionem propè infra terram nutriemus. Deinde sicut adolescit, terram subinde colligimus. Ita commissura in profundo latente quisquis urit, aut cedit, oliuæ locum non aufert pulluladi: quæ & apertam redeundi felicitatem de olea, & occultam ualendi feracitatem de oleastri connexionem retinebit. Aliqui oleas in radicibus inserunt, & ubi comprehenderit, cum aliqua parte radicis auellunt, & transferunt more plantarum. Græci oleas ab octauo Calendarum Aprilium die, usque in tertium nonarum Iulij inseri debere præcipiunt: ita ut locis frigidis serius, calidis maturius inserantur. Locis frigidissimis nunc uinearum fossio ante Idus peragenda est, & siqua de Martio mense restabant. Vites quoque inserimus. Seminaria quæ sunt antè facta, herbis liberentur, & leuter circumfodiuntur. Nunc locis mediocriter siccis milium serimus, & panicum. Hoc mense pingues campi, et agri, qui diu aquam tenent, proscindantur post Idus, cum & omnes herbas protulerint, & earum semina nondum maturitate firmata sint.

De hortis.

T. I. I. I.

HOC etiam mense ultimo, & propè uere transacto brassicam serere possumus, quæ cauli seruiet, quia cymæ tempus amisit. Nunc apium bene seritur locis calidis, & frigidis, terra quali uolueris, dummodo ibi sit humor assiduus, quamuis nasci, si necesse fuerit, & in siccitate non deneget. Et propè omnibus mensibus, à primo uere usque ad autumnum seratur extremum. Ex ipsius genere est hipposelinon, durius tamen, & austerius, & helioselinon molli folio, & caule tenero, quod nascitur in lacunis, & petroselinon maximè locis asperis. Hæc omnia genera possunt habere diligentes. Apios maiores facies, si semen quantum

quantum tribus digitis comprehendi potest, linteolo clausis rariore, & breui fossa obrueris. Ita omnium seminum germē capitis unius soliditate necietur. Crispi sunt, si semina ante tundantur, uel si super areas nascētes aliqua pondera uoluentur, aut pedibus proculcentur enata. Apij semina uetustiora citius nascuntur, quę nouella sunt, serius. Hoc mense atriplicem seremus, si rigare poterimus, & Iulio, & ceteris usq; ad autumnum, mensibus. Amat asiduo humore satiari. Semen, statim cum spargitur, obruendum est, herbę ei subinde uellātur. Transferri necessarium non est, cum bene seritur, tamen potest melius adulescere, si spatia rariore pagatur, et iuuetur succo lataminis, et humoris. Ferro tamen rescindendum semper est, quia ita pullulare nō cessat. Nunc ocymum seritur: cito nasci dicitur, si statim, cum seueris, aqua calida perfundas. Rem miram de ocymo Martialis affirmat, quod modò purpureos, modò albos flores, modo roscos pariat, & si ex eo semine frequenter seratur, modò in serpillum, modò in sisymbrium mutetur. Hoc etiam mense melones, & cucumeres seruntur, & porrus, & in primordio capparum, & serpyllum, & colocasia plantaria ponemus, & lactucas, & betas, & cepullas, & coriandrum seremus, & intyba secunda satione, quibus utamur aestate, & cucurbitas, & mentam radice, uel planta.

De zizipho cum disciplina sua.

TIT. IIII.

LOCIS calidis Aprili mense ziziphum conseremus, frigidis uerò Maio, uel Iunio. Amat loca calida, aprica. Seritur osibus, & stipite, & planta. Crescit tardissime. Sed si plātam ponis, Martio magis in terra molli: si osibus seras, in scrobe palmari, ita ut terna grana per scrobem cacuminibus ponantur inuersis. Quibus in imo, & in summo as-

fundan

fundatur latamen, & cinis, & herbis adnascentibus manu planta liberetur erumpens. Cum pollicis soliditati similis fuerit, transferatur in locum pastinatum, uel in scrobem. Terram diligit non nimis latam, sed proximam tenui, atq; ieiunæ. Per hyemem prodest illi, ut circa codicem lapidum cumulus aggeretur, qui æstate debet auferri. Si arbor hæc tristis est, ferrea strigili subrasa hilarior fiet, uel si funum bubulum radicibus modicè, & frequenter affundas. Ziziphæ collecta matura in longo uase fictili seruantur oblito, & loco sicciore composito: uel recenter lecta poma, si guttis uini ueteris persundas, efficitur, ne ea rugarum deformet attractio. Seruantur etiam decisa cum ramis suis, aut fronde sua inuoluta, atque suspensa.

De pomis aliorum mensium.

TIT. V.

HOC etiam mense locis temperatis mala granata ponuntur, ea ratione, qua dictum est, & inseruntur. Nam circa Calendas maias persicus inoculari potest, quo more emplastratur ficus, sicut diximus, cum de insitione loqueremur. Hoc mense calidis locis citri arbor inseritur, sicut supra memorauimus. Nunc locis frigidis fici plantaria disponemus, seruantes eam, quæ suprascripta est, disciplinam. Nunc etiam ficus debemus inserere in ligno, uel sub cortice, sicut ante præcepi, & eam locis siccis inoculare. Nunc planta palmarum, quam cephalonem uocamus, locis apricis, & calidis est ponenda. Hoc mense sorbum poterimus inserere in se, in cydonio, in spina alba.

De oleo, & uino uiolaceo.

TIT. VI.

TOT uiolæ uncias infundas, quot olei libras miseris, & diebus x l. sub dio habere debebis. Viola purgata, ut de rore nihil habeant, libras quinque uini ueteris x. sextarijs debebis infundere, & post xxx. dies x. mellis ponderibus

deribus temperare.

De armentis.

TIT. VII.

HOC mense uituli nasci solent, quorum matres abundantia pabuli iuuentur, ut sufficere possint tributo laboris, & lactis. Ipsi autem uitulis tostum, molitamq; milium cum lacte misceatur saluati more præbendum. Nunc locis calidis tondeantur oves, & serotini fœtus hoc mense sîgnentur. Nunc etiã prima est admissura, quæ excellit, arietum, ut agnos iam maturos hybernium tempus inueniat.

De apibus.

TIT. VIII.

HOC mense locis apricis apes quæremus: sed loca mellifica indicant apes, si circa fontes frequentissimæ pascantur: nam si rariores uidebuntur, in his locis mellificari utiliter non potest: quòd si frequentes aquantur, ubi sint examina earum, hoc genere possumus inuenire. Ac primo quàm longè sint, exploremus, aut proxime rubricam liquidam breui uasculo infusam geramus, & obseruemus fontes, aut aquas uicinas: tunc dorsa apum bibentium tangamus illo liquore tincta festucula, atq; ibidem moremur. Si cito reuersæ fuerint, quas tinximus, hospitia earum proxima esse noscemus: si tardè, spatium longiore summota, quod pro mora temporis æstimamus. Ad proxima facile uenies, ad longinqua hoc genere perduceris. Cannæ unum internodium cum suis recidas articulis, et in latere aperies: ibi mel exiguum, uel defrutum mittes, & iuxta fontem pones: cum ad eum conuenerint apes, atque ingressæ fuerint post odorem, foramen pollice claudes apposito, & unam tantum patieris exire, cuius fugam persequere, ea tibi partem demonstrat hospitij: cum ipsam coeperis non uidere, alteram continuo dimittes, & sequeris: ita singulæ subinde dimissæ, te facient usque ad locum examinis peruenire. Aliqui
mellis

mellis breuissimum circa aquam uasculum ponunt, de quo cum apes aquam degustauerit, ad commune pabulum pergens, alias exhibebit: quarum frequentiam subinde crescentem, notata reuolantium parte usque ad examina persequeris. Quod si est examen in spelunca reconditum, fumo eicietur, & cum exierit, aeris sonitu territum in frutice, uel in aliqua sylue se parte suspendet, & ita admoto uasculo recipietur. Si uero in caue arboris ramo fuerit, acutissima serra idem ramus supra, infraq; decisus, & munda ueste coopertus poterit afferri, & inter aluearia collocari. Vestigantur autem mane, ut tota dies sufficiet ad sequendum, nam uespere peracto opere ad aquam plerumque non redeunt. Vasa autem, quibus recipiuntur, perfricanda sunt citreagine, uel herbis suauibus, & conspergenda imbre mellis exigui: quod si uerno fiat, & circa fontes aluearia sic tincta ponantur, locis quibus apum frequentia est, multitudinem sibi sponte conducent, si tamen seruari a furibus possunt. Hoc etiam mense, sicut supra, purganda sunt aluearia sordibus, & necandi papiliones, qui maxime abundant florentibus maluis, quos hoc genere intercipientus. Vas aeneum miliario simile, id est, altum, & angustum uespere inter aluearia collocemus, & in fundo eius ponamus lumen accensum. Illuc papiliones conuenient, & circa lumen uolitant, & angustia uasculi ab igne proximo interire cogentur.

De horis.

TIT. IX.

HVIUS mensis horæ, horis mensis Septembris æquantur hoc genere.

Hora	I.	pedes	XXIIII.
Hora	II.	pedes	XIIII.
Hora	III.	pedes	X.

Hora

Hora	IIII.	pedes	VII.
Hora	V.	pedes	V.
Hora	VI.	pedes	IIII.
Hora	VII.	pedes	V.
Hora	VIII.	pedes	VII.
Hora	IX.	pedes	X.
Hora	X.	pedes	XIIII.
Hora	XI.	pedes	XXIIII.

PALLADII DE RE

RVSTICA LIBER

SEXTVS.

De panico, & milio, de florentibus satis, de
recidendo foeno. TIT. I.

MAI O mense locis frigidis, & humectis panicum seremus, & milium more, quo dixi. Nunc omnia propè, quæ sata sunt, florent, neque tangi à cultore debent. Florent autem sic: Frumenta, & ordeum, & quæ sunt seminis singularis octo diebus florent, & deinde per dies XL. grandescunt flore deposito usque ad maturitatis euentum: quæ uerò duplicis seminis sunt, sicut faba, pisum, cætera que legumina, XL. diebus florent, simul que grandescunt. Hoc mense in locis siccis, calidis, siue maritimis foena recidantur, prius tamen, quàm exarescant. Quòd si pluuijs infusa fuerint, conuerti antè non debent, quàm pars eorum summa siccata sit.

De nouellæ uitis armentis relinquendis, & pampinandis alijs uitibus. TIT. II.

NVNC consyderemus nouellæ uitis armenta, quæ protulit,

protulit, & ei pauca, & solida relinquamus, & admnisculis firmemus, donec brachia prolata durefcant. Non autem amplius resectæ, & pullulati uiticulae, quam duæ, uel tres materiae relinquuntur, & alligetur propter iniuriam uenti. Ideo autem tres materias dixi debere dimitti, ne dissipantibus uetis nulla remaneat, si in primordio reliqueris pauciores. Hoc mense pampinari conueniet: sed tunc est opportuna pampinatio, cum teneri rami digitis stringentibus crepabunt sine difficultate carpentis: hæc res uuas efficit pinguiore, & maturitati consulit solis admissu.

De proscindendis, & aperiendis

nouis agris,

TIT. III.

N V N C quoque pingues agri, & herbosi proscindantur: sed si agros incultos uolueris aperire, considera bis, siccus, an humidus sit ager, syluis, aut gramine, frutibus uestitus, aut filice. Si humidus erit, fossarum ductibus ex omni parte siccetur. Sed apertæ fossæ notæ sunt, cæcæ uero hoc genere fiunt. Imprimuntur sulci per agrum transversi altitudine pedum ternum: postea usque ad medietatem lapidibus minutis replentur, aut glarea, & super terra, quam egresseramus, æquatur. Sed fossarum capita unam patentem fossam petant, ad quam decliues decurrant: ita & humor deducetur, & agri spatia non peribunt. Si defuerint lapides, sarmentis, uel stramine subiecto cooperiantur, uel quibuscumque uirgultis. Sed si nemorosus est, extirpatis, aut raro relictis arboribus excolatur. Si lapidosus, per maccarias saxorum à turba collectas & purgari poterit, & inde muniri. Iuncus, & gramen, & filices frequenti aratione uincuntur. Sed filicem, si sæpe fabam conseras, uel lupinos, & si subinde nascentem mucrone falcis incidas, intra exiguum tempus absumes.

Hh

De occan

De occandis uitibus, arboribusq; & rude
cædenda, fodiendis seminarijs, putandis
oleis, & lupino uertendo. TIT. IIII.

HOC mense arbores, & uites, quæ ablaqueatæ fue-
rant, occare, hoc est, operire iam conuenit. Nunc ad rudẽ
faciendam sylua cædatur, quando omni fronde uestita est.
Cædendi autẽ hic modus est, ut optimus operarius in alta
sylua modij spatium, mediocris uerò tertia minus possit
abscindere. Nunc & seminaria fodiuntur assiduè, & lo-
cis prægelidis, & pluuiosis olea putantur, & eis muscus
abraditur. At si quis lupinum stercorandi agri causa se-
minabit, aratro illum nunc debet euertere.

De hortis.

TIT. V.

HORTORVM spatia, quæ per autumnum se-
minibus implenda destinantur, aut plantis, nunc cõueniet
pastinare. Hoc mense apium bene seritur, sicut iam antè
dictum est, uel coriandrum, & melones, & cucurbitæ, car-
duus, & radices, & ruta pangentur. Porri quoq; planta
transfertur, ut rigationibus animetur.

De pomis.

TIT. VI.

LOCIS calidis nunc mala punica florere incipiunt.
Ramus ergo cum flore (sicut Martialis dicit) si obruto
circa arborẽ fictili uase claudatur, & ne resiliat, ligetur
ad palum, pro uasculi magnitudine pomum reddit autu-
mno. Hoc etiam mense locis calidis emplastrari persicus
potest. Locis frigidis nunc citri arbor inseritur, & ea, quæ
dicta est, disciplina seruetur. Nunc frigidis locis ziziphũ
conferemus, & ficum inserimus. Hoc etiam mense palma
planta disponitur.

De armētis, itẽ de castrãdis bobus. TIT. VII.

NUNC castrãdi sunt uituli, sicut Mago dicit, tene-
ra etate,

ra etate, ut fissa ferula testiculi comprimantur, & paulatim confracti resoluantur. Sed hoc luna decrescente, ueruo, uel autumno fieri debere præcipit. Alij ligato ad machinā uitulo, duabus angustis regulis stagnæis, sicut forcipibus ipsos neruos apprehendunt, qui Græcè *ἡρμασπίδες* dicuntur. His comprehensis tentos testiculos ferro rescant, & ita recidunt, ut aliquid de his capitibus neruorum suorum dimittatur hæere, quæ res & sanguinis nimietatem prohibet, & non omnino iuuenos subducto robore uirilitatis effæminat. Nec admittendum est, quod pleriq; faciunt, ut statim castratos coire cõpellant, nã certũ est ab eis generari, sed ipsos fluxu sanguinis interire. Vulnera uerò castrationæ cinere sarmentorum, & spuma linentur argenti. Castratus abstineatur à potu, & cibis pascatur exiguis, & sequenti triduo præbeantur ei teneræ arborum summitates, & fruteta mollia, et herbæ uiridis coma, dulciora sagina roris, aut fluminis. Pice etiam liquida misto cinere, & modico oleo post triduum uulnera diligenter unguenda sunt. Sed melius genus castrationis sequens usus inuenit. Alligato enim iuueno, atq; deiecto, testiculi stricta pelle clauduntur, atq; ibi lignea regula premente, deciduntur ignitis securibus, uel dolabris, uel, quod est melius, formato ad hoc ferramēto, ut gladij similitudinē teneat. Ita enim circa ipsam regulā ferri acies ardentis imprimitur, unoq; ictu et morā doloris beneficio celeritatis absumit, & uelut uenis, ac pellibus à fluxu sanguinis strictis, plagā cicatrix quodāmodo cū ipso uulnere nata defendit.

De tonsuris ouium.

TIT. VIII.

LOCIS temperatis nunc ouium celebranda tonsura est. Sed tonsas oues hoc unguine medicemus. Succum de octi lupini, feces uini ucteris, & amurcam pari mensura misce

Hb 2

ra misce

ra miscebis, & in unum corpus omnia redacta curabis adlinire. Post triduum deinde, si mare uicinum est, litori mergantur extremo: si in medijs terris pascimus, aqua cœlestis cum sale paululum decocta sub dio debet pecorum tonsa, & uncta membra diluere. Hoc enim modo curatum pecus toto anno, nec scabrum fieri dicitur, & prolixas lanas creare fertur, ac molles.

De caseo faciendo.

TIT. IX.

HOC mense caseum coagulabimus syncero lacte coagululis uel agni, uel hœdi, uel pellicula, quæ solet pullorum uentribus adherere, uel agrestis cardui floribus, uel lacte ficulneo, cui serû debet omne deduci, ut & ponderibus urgeatur. Vbi solidari cœperit, loco opaco ponatur, aut frigido, & pressus subinde adiectis pro acquirenda soliditate ponderibus, trito ac torrefacto sale debet aspergi, & iam durior uehementius premi. Post aliquot dies solidatæ iam formulæ per crates ita statuatur, ne inuicẽ se unaque que contingat. Sit autẽ loco clauso, et à uentis remoto ut teneritudinẽ seruet, atq; pinguedinem. Vitia casei sunt, si aut siccus sit, aut fistulosus: quod eueniet, aut si parû prematur, aut sales inimicos accipiat, aut calore solis uratur. In recenti caseo conficiendo aliqui nucleos uirides pineos terunt, atq; ita misto lacte gelant. Aliqui thymum tritum, & frequenter colatum congelant. Qualemcunq; etiam saporem uelis, efficere poteris, adiecto, quod elegeris, condimento, seu piperis, seu cuiuscunq; pigmenti.

De apibus.

TIT. X.

HOC mense incipiunt augeri examina, & in extremis fauorum partibus maiores creantur apiculæ, quas aliqui reges putant, sed Græci eos *ὄσπρς* appellat, & necari iubent, quia requiẽ cõcutiunt quiescentis examinis. Nunc
p apilio

papiliones abundant, quos necemus, more, quo dixi.

De pavimentis, & solaris. TIT. XI.

N V N C circa extremum mensem pavimenta in solaris fiunt: quæ in frigidis regionibus, & ubi pruina sunt, glacie suspenduntur, & pereunt. Sed si hoc placuerit, sternemus duplices ordines tabularum transuersos, atq; directos, & paleam, uel filicem supra constituemus, & æqualiter æquabimus saxo, quod manum possit implere. Pedaneum super rudus inducimus, & assiduo uecte densamus: tunc antè, quàm rudus siccetur, bipedas, quæ per omnia latera canaliculos habeant digitales, iungemus, ita ut calce uiua ex oleo temperata, bipedarum canales, qui inter se connectendi sunt, impleantur, & earum coniunctione rudus omnino cooperiatur. Nam siccata omnis materia unum corpus efficiet, & nullum transmittet humorè. Postea sex digitorum testaceum superfundimus, & frequenter uirgis uerberabimus, ne rimis possit aperiri. Tunc tessellas latiores, uel tabellas qualescunq; marmoreas, aut paginas imprimemus, & hanc constructionem res nulla uitabit.

De lateribus faciendis. TIT. XII.

H O C mense lateres faciendi sunt ex terra alba, uel creta, uel rubrica. Nam qui aestate fiunt, celeritate feruoris in summa cute siccantur, interius humore seruato: quæ res scissuris eos faciet aperiri. Fiunt autem sic. Terra creta diligenter, & omni asperitate purgata, mista cum paleis diu macerabitur, & intra formam lateri similem deprimetur. Tunc ad siccandum relicta, subinde uersabitur ad solis aspectum. Sint uero lateres longitudine pedum duorum, latitudine unius, altitudine quatuor unciarum.

De rosato. TIT. XIII.

Q V I N Q V E libras rosæ pridie purgatæ, in uini

H h 3 ueteris

ueteris x. sextarios mergis, & post xxx. dies x. desps
mati mellis libras adijcies, & uteris.

De oleo liliaceo.

TIT. XIII.

PER olei libras singulas dena lilia curabis infunde-
re, & uas uitreum xl. diebus locare sub dio.

De oleo roseo.

TIT. XV.

IN olei libras singulas, rosæ purgatæ singulas uncias
mittis, & vii. diebus in sole suspendis, & luna.

De rhodomeli.

TIT. XVI.

IN succi rosæ sextarijs singulis libras singulas mellis
admisce, & diebus xl. sub sole suspendis.

De rosis uiridibus seruandis. TIT. XVII.

ROSAS nondum patefactas seruabis, si in canna
uiridi stante, fissa, recludas ita, ut fissuram coire patiaris:
& eo tempore cannam recidas, quo rosas uirides habere
uolueris. Aliqui olla rudi conditas, ac bene nunitas sub
dio obruunt, ac reseruant.

De horis.

TIT. XVIII.

IN horarum mensuris Maius respondet Augusto.

Hora	I.	pedes	XXIII.
Hora	II.	pedes	XIII.
Hora	III.	pedes	IX.
Hora	IIII.	pedes	VI.
Hora	V.	pedes	IIII.
Hora	VI.	pedes	III.
Hora	VII.	pedes	IIII.
Hora	VIII.	pedes	VI.
Hora	IX.	pedes	IX.
Hora	X.	pedes	XIII.
Hora	XI.	pedes	XXIII.

Palladij.

PALLADII DE RE
RUSTICA LIBER
SEPTIMVS.

De area paranda.

TIT. I.

IVNIO mense area paranda est ad tritu-
ram, cuius primo terra radatur, deinde ef-
fossa leuiter mistis paleis, & amurca aqua-
tur insulsa. Quæ res à muribus, & formicis
frumenta defendit. Tunc premenda est rotundo lapide, uel
columnæ quocunq; fragmento, cuius uolutatio possit eius
spatia solidare. Dehinc sole siccetur. Aliqui mundatis a-
reis aquam spargunt, & minuta ibi pecora diu spatiari,
ac proculcare compellunt. Et cum terra unguulis stricta fue-
rit, spectant solidam siccitatem.

De messibus.

TIT. II.

NUNC primo ordeï messis incipitur, quæ consum-
manda est antè, quàm grana arefactis spicis lapsa decur-
rant, quia nullis, sicut triticum, folliculis uestiuntur. Quinq;
modios recidere potest pleni agri opera una messoris ex-
perti, mediocris uerò tres, ultimi etiam minus. Sed ordeï
culmos iacere in agris aliquantulum sinamus, quia fertur
hoc more grandescere. Nunc etiam mense postremo locis
maritimis, & calidioribus, ac siccis tritici messis abscin-
ditur. Quæ paratam esse cognosces, si æqualiter spicaru
populus maturato rubore flavescat. Pars Galliarum pla-
nior hoc compendio utitur ad metendum, & præter ho-
minu labores, unius bouis opera spatiu totius messis ab-
sumit. Fit itaq; uehiculum, quod duabus rotis breuibus fer-
tur, huius quadrata superficies tabulis munitur, quæ forin-
secus recliues in summo reddant spatia largiora. Ab eius

Hh 4

fronte

fronte carpēti breuior est altitudo tabularū. Ibi denticuli plurimi, ac rari ad spicarū mensuram cōstituuntur in ordinem, ad superiorem partem recurui. A tergo uerò eiusdem uehiculi duo breuissimi temones figurantur, uelut amites basternarum. Ibi bos capite in uehiculum uerso iugo aptatur, & uinculis, mansuetus sanè, qui non modū compulsoris excedat. Hic ubi uehiculum per messes cœpit impellere, omnis spica in carpentum denticulis comprehēsa cumulatatur abruptis, ac relictis paleis, altitudinem, uel humilitatem plerunq; bubulco moderāte, qui sequitur, & ita per paucos itus, ac reditus breui horarū spatio tota messis impletur. Hoc campestribus locis, uel æqualibus. utile est, & ijs, quibus necessaria palea non habetur.

De agris proscindēdis, de uineis occandis, fodiēdis, uicia, fœno græco recolligendis. TIT. III.

N V N C frigidissimis locis, quæ Maio sunt prætermissa faciemus. Agros æquè proscindemus herbofis, & gelidis partibus. Vineta occabimus. Colligemus uiciā, fœnū græcum refecabimus ad pabulum. Hoc mense locis frigidis peragenda est leguminum messis: itaq; lenticulam collectam, cineri nūstam, bene seruabimus, uel uasis olearijs, aut salsamentarijs, repletis, statimq; gypsatis. Nūc & saba luna minuēte uelletur. Ante lucem sanè, & antè, quam luna procedat, excussa, & refrigerata ponatur. Ita gurguliones nō patietur infestos. Hoc mense lupinus colligitur, & si placuerit, statim separetur ex area: sed lōgè ab humore est ponendus in horreis. Sic enim durissimè custoditur, maximè si granaria eius afflauerit fumus asiduus.

De hortis.

TIT. IIII.

HOC mēse circa solstitiū brassicā seremus, quam inchoante trāsferemus Augusto, uel irriguo loco, uel pluuiā
 initiante

initiãte madefãcto. Apiũ quoq; bene serere poterimus, be-
tas, & radices, & lactucas, & coriandrum, si rigemus.

De pomis.

TIT. V.

HOC etiã mense ramus punici (sicut suprã diximus)
poterit intra fictile uasculũ claudi, ut ad eius magnitudi-
nem poma restituat. Nunc pyra, uel mala, ubi ramos mul-
ta poma densabunt, interlegẽda sunt quæcunq; uitiosa, ut
succus, qui ingratiẽ his possit impendi, ad meliora uerta-
tur. Hoc etiã mense, locis frigidis, ziziphum serere poteri-
mus. Nunc caprificãdæ sunt arbores fici, sicut in eius nar-
rauimus disciplina. Aliqui eas & hoc mẽse inserunt. Locis
frigidis persicus inculatur, palmæ planta circumfoditur.
Hoc mense, uel Iulio celebratur insitio in pomis, quæ em-
plastratio dicitur. Solis arboribus cõuenit, quibus pinguis
succus in cortice est, ut ficis, & oleis, ac similibus, ut Mar-
tialis dicit, & persico. Fit autem sic: Ex nouellis ramis, &
nitidis, ac seracibus gẽmam, quæ bene apparebit sine du-
bio processura, duobus digitis quadratis circũsignabis, ut
ipsa statuatur in medio, & ita subtiliter corticem leuabis
acutissimo scalpro, ne gẽma ledatur. Itẽ ex ea arbore, cui
uelimus inserere, similiter cum gẽma tolletur emplastrũ,
nitido tamen, atq; uberi loco. Tunc ibi cõuenienter astrin-
gitur, & pressum circa gẽmam uinculis cogitur sine ger-
minis læsione coherere, ut ea, quæ appositæ redditur, lo-
cum gẽmæ prioris includat: tunc luto superlinis, & libe-
ram gẽmam relinques. Ramos superiores eius arboris se-
cabis, ac stirpes, & ab uno & uiginti diebus exactis, re-
soluto uimine uinculorum, reperies externi seminis gem-
mam mirẽ in arboris alienæ membra transisse.

De armentis, & eorum castratura: de

caseo, & tonsuris.

TIT. VI.

Hh 5

Hoc

HOC etiam mense uituli rectè (ut dictum est antè) castrantur. Nunc etiam caseum iure conficimus, & oues in frigida regione tondemus.

De apibus, aluearijs, & reliquis. TIT. VII.

HOC mense aluearia castrabuntur, quæ matura esse ad mellis reditū signis quâ pluribus instruemur. Primum, si plena sunt, apum subtile murmur audimus. Nā uacua sedes fauorū, uelut concava ædificia, uoces, quas acceperint, in maius extollunt. Quare cum murmuris sonus magnus, et raucus est, agnoscimus nō esse idoneas ad metedū crates fauorū. Itē cum fucos à sedibus suis, qui sunt apes maiores grādi intētionē deturbāt, matura mella testātur. Castrabuntur autē aluearia matutinis horis, cum torpēt apes, nec caloribus asperātur. Fumus admouetur ex galbano, & arido fimo bubulo, quē in pultario factis carbonibus cōuenit excitare. Quod uas ita figuratū sit, ut uelut inuersi insundibuli angusto ore fumū possit emittere, atq; ita cedētibus apibus, mella recidētur. Ad examinis pabulū hoc tēpore pars fauorū debet quinta dimitti. Sanè putres, ac uitiosi faui de aluearijs auferantur. Nunc mella conficimus cōgestis in mundissimū sabanum fauis, ac diligēter expressis. Sed antè quàm premamus, partes fauorū corruptas, uel pullos habētes recidemus, nā malo sapore mella corrūpunt. Mel recens paucis diebus apertis uasculis habendū est, atq; in summitate purgandū, donec refrigerato calore musti more defrueat. Nobilius mel erit, qd' ante expressionē secundā, uelut sponte profluxerit. Hoc etiam mense cerā conficimus, quæ in uase æneo feruenti aqua pleno minutè cōcisis fauorū reliquijs mollietur, & deinde in alijs uasculis sine aqua resoluta digeretur in formas. Nūc si mense ultimo, noua egrediūtur examina, custos esse debet

bebit attentus, quia nouelle apes uagantibus animis iuue-
 tate, nisi seruētur, effugiūt. Exeuntia in aditu suo moran-
 tur uno, aut duobus diebus, quæ statim nouis alucarijs ex-
 cipiēda sunt. Obseruabit autē custos assiduus usq; in octa-
 uam, uel nonam horam, quia post hæc tempora non facile
 fugere, aut emigrare consueuerūt, quamuis aliquæ statim
 & procedere, & abire non dubitent. Signa futurae fugæ
 hæc sunt. Ante biduum, uel triduum acrius tumultuantur,
 & murmurant. Quod ubi apposita frequenter aure ex-
 plorator agnouerit, sollicitior aduersum hæc esse debet.
 Solent hæc signa & cum pugnaturæ sunt, facere: qua-
 rum pugnam compescit puluis, aut mulsæ aquæ imber
 aspersus. Inest illi ad originis suæ reparandam concordia,
 dulcis autoritas. Sed cum se agmina sic pacata, in ramo,
 aut loco quocunq; suspenderit, si unius uberis eductione
 pendebunt, noris aut unum regem esse uniuersis, aut re-
 conciliatis omnibus manere concordiam. Si uerò duo, uel
 plura ubera suspendens se populus imitatur, & discordes
 sunt, & tot reges esse, quot uelut ubera uideris, consiten-
 tur. Vbi globos apium frequentiores uideris, unctâ manu
 succo melissophylli, uel apij reges requiras. Sunt autem
 paulò maiores, & oblongi magis, quam ceteræ apes, re-
 ctioribus cruribus, neq; grandibus pennis, pulchri coloris,
 & nitidi, leues, sine pilo, nisi fortè pleniores quasi capil-
 lum gerunt in uentre, quo tamen non utuntur ad uulnus.
 Sunt alij fusci, atq; hirsuti, quos oportet extinguere, & pul-
 chriorē relinqui, qui si frequēter uagatur cū examinibus,
 exectis alis reseruetur: hoc enim manente nulla discedet.
 Sed si nulla nascatur examina, duorum, uel trium uasculorum
 multitudinem in unū conferre possumus: dulci tamē liquo-
 re conspersas apes, atq; inclusas, per triduum tenebimus, ap-
 posito cibo mellis, & exigua tantum spiracula relinqua-

mus in cella. Quòd si uelis aluearium, cui per aliquam pestem multitudo subducta est, populi adiectione reparare, consyderabis in alijs abundantibus, ceras fauorum, et extrenitates, quæ pullos habent, et ubi signum nascituri regis inueneris, cū sobole sua recides, & in id alueariū pones. Est autē hoc futuri regis signum. Inter cætera foramina, quæ pullos cōtinent, unū maius, ac longius uelut uber apparet. Sed tunc trāsferendi sunt, quando crosis cooper culis ad nascendum maturi capita nituntur excrecere: nam si immaturos transtuleris, interibunt. Si autem se subitum leuabit examen, strepitu æris terreatur, aut testule: tunc ad aluearium redibit, aut in proxima fronde pendebit, & inde in nouum uas herbis consuetis, & melle conspersum manu attrahatur, aut trulla, & cum in eo loco requieuerit, uespere inter alia collocetur.

De pauimentis & latere. TIT. VIII.

HOC etiam mense pauimenta faciemus sub diuo, & lateres, more quo dixi.

Qualiter fructuum uenturorum experimenta sumentur. TIT. IX.

GRAECI asserunt Aegyptios hoc more prouentū futuri cuiusq; seminis experiri. Arcam breuē loco subaëto, & humido nunc excolunt, & in ea diuisis spatijs omnia frumēti, uel leguminū semina spargūt. Deinde in ortu caniculæ, qui apud Romanos quartodecimo Calēdarū Augustarū die tenetur, explorant quæ semina ortū sydus exurat, quæ illæsa custodiat. His abstinent, illa procurant, quia indicium noxæ, aut beneficij, per annū futurū generi unicuiq; sydus aridū præsentī exitio, uel salute præmisit.

De oleo Chamæmilleo. TIT. X.

PER olei libras singulas chamemille herbæ florentis,

tis, aurea medietatis, proiectis albis folijs, quibus flos am-
bitur, unciarum singularum pondus infundis, & quadra-
ginta diebus in sole constitues.

De œnanthe.

TIT. XI.

SYLVESTRES uuas, cum florēt, sine rore col-
ligimus, & expandimus in sole, ne quid restet humoris,
& flos ad excutiendum sicciior apparetur. Tunc cribel-
lo spisso cernimus, ut grana non transeant, sed flos solus
decidat. Hunc in melle seruamus infuso: & cum diebus
x x x. fuerit conditum, temperamus eo genere, & more,
quo rosatum moris est temperare.

De alica.

TIT. XII.

ORDEVM semimaturū, cui adhuc superest aliquid
de uirore, per manipulos ligabis, & torrebis in furno, ut
facile mola possit infringi, & in modio uno salis aliquan-
tum, dum molitur, miscere curabis, ac seruabis.

De horis.

TIT. XIII.

I V N I V S, ac Iulius horarum sibi æqua spatia con-
tulerunt.

Hora.	I.	pedes	XXII.
Hora	II.	pedes	XII.
Hora	III.	pedes	VIII.
Hora	IIII.	pedes	V.
Hora	V.	pedes	III.
Hora	VI.	pedes	II.
Hora	VII.	pedes	III.
Hora	VIII.	pedes	V.
Hora	IX.	pedes	VIII.
Hora	X.	pedes	XII.
Hora	XI.	pedes	XXII.

Pal

PALLADII DE RE
RUSTICA LIBER
OCTAVVS.

De iterandis agris, de messe triticea: de extir-
pandis uepribus, & filicetis: de arbori-
bus operiendis nouellis. TIT. I.

LVLIO mense agri, qui Aprili proficisci fue-
rant, circa Calendas iterantur. Nunc locis
temperatis tritici messis expletur, more quo
dictum est, syluestres agri utilissimè extirpa-
buntur arboribus, atq; uirgultis, cum luna decrescit, dese-
ctis radicibus, atq; combustis. Hoc mense arbores, quæ in
messe steterant, sectis messibus obruantur aggestione ter-
rarum propter nimios solis ardores. Opera una xx. ma-
ximas obruct. Nunc & nouellæ uites mane, & uespe-
re iam calore deposito effodi debent, & auerso gramine
puluerari. Hoc mense, utiliter, uel ante caniculares dies,
filices extirpabis, & caricem.

De hortis.

TIT. II.

HOC etiam mense cepullas serimus, irriguis, ac frigi-
dis locis, & radicem, & attriplicem, si rigare possumus,
& ocynum, maluas, betas, lactucas, & porros rigandos.
Hoc mense loco irriguo, napos seremus, & rapa, solo pu-
tri, & soluto, nec spisso. Locis humidis letantur, & cæpis.
Sed napsus in sicco & propè tenui, atq; deuexo, & sabu-
loso melior nascitur. Loci proprietates utrunq; semè in alte-
rū mutat. Nā rapa in alio solo per bienniū sata mutantur
in napos, alio uerò, napsus transit in rapū. Subactum so-
lum stercoreatum, uersatumq; conquirunt, quod & ipsis,
& se

Et segetibus proderit, quæ ibi anno eodẽ scrũtur. Iugero raporũ quatuor sextarij, napi autem quinq; sufficiunt. Si spissa sunt, interuelles aliqua, ut cætera roborẽtur. Vt uerò semina maiora redigantur, eruta rapa, folijs omnibus purgas, et ad dimidij digiti crassitudinẽ in caule succides. Tũc in sulcis diligenter subactis, octonis digitis separata obrues, et iniicies terrã, et calcabis, ita magna nascẽtur.

De pomis.

TIT. III.

HOC etiam mense emplastratio celebrari potest, sicut antè demonstrauimus, et pyrus, uel malus locis humidis nunc insita me explorante processit. Hoc etiã mense in pomis serotinis, quæ ubertate nimia ramos onerauerũt (sicut prædixi) interlegẽda sunt, si qua uitiosa repereris, ut arboris succũ uertamus ad meliorũ nutrimẽta pomorũ. Nũc citri taleam loco irriguo, frigidis regionibus me plãtasse memini, et quotidianis animasse liquoribus, quæ et nascendo, et asserendo uotum felicitatis æquauit. Hoc tẽpore, locis humidis inoculari ficus, et inseri citrius potest. Mense iam medio, palmæ planta circumsodi. Nunc locis temperatis, amygdala matura sunt ad legendum.

De armentis.

TIT. IIII.

HOC tempore maximè tauris submittẽdæ sunt uaccae, quia decẽ mensium partus sic poterit maturo uere cõcludi, et certum est eas post uernam pinguedinem gestientes ueneris amare lasciuiam. Vni tauro quindecim uaccae Columella asserit posse sufficere, curandumq; ne cõcipere nequeant nimietate pinguedinis. Si abundantia pabuli est in regione, qua pascimus, potest annis omnibus in foeturam uacca submitti. Si uerò indiget hoc genere, alternis temporibus onerandæ sunt, maximeq; si eadem uaccae alicui operi seruire consueuerunt. Hoc mense aric-

tes

tes candidissimi eligendi, & admittendi sunt mollibus lanis, in quibus non solum corporis candor considerandus est, sed etiam lingua, quæ si maculis fuscabitur, uarietatem reddit in sobole. De albo plerumque nascitur coloris alterius. De fuscis nunquam (sicut Columella dicit) potest albus creari. Eligemus arietem altum, procerum, uentre promisso, & lanis candidis tecto, cauda longissima, uelleris densi, fronte lata, magnis testibus, ætatis primæ, qui tamē usque in octo annos potest utiliter inire. Fœmina debet bima submitti, quæ usque in quinquennium fœtura necessaria est, anno septimo deficit. Eligenda est uasti corporis, & proluxi uelleris, ac mollissimi, lanosi, & magni uteri. Sed prouidendum est in hoc genere, ut pabuli ubertate saturetur, & longè pascatur à sentibus, qui & lanam minuunt, & corpus incidunt. Admittendi sunt mense Iulio, ut nati ante hyemem conualescant. Aristoteles asserit, si masculos plures creari uelis, admissuræ tempore siccos dies, & halitum septentrionis eligendum, & contra eum uentum greges esse pascendos. Si fœminas generari uelis, austri captandos flatu, & in eum pascua dirigenda, ac sic ineundas matres, ut mortuarum, uel uitiosarum numerus nouella sobole reparatur. Autumno debiles quæque pretio mutantur, ne eas imbecillas hybernū frigus absumat. Aliqui duobus ante mensibus arietes à coitu reuocant, ut facere libidinis augeat dilatio uoluptatis. Quidam coire sine discretione permittunt, ut hoc eis genere per annum totum fœtura non desit.

De extirpando gramine.

TIT. V.

HOC mense, cum sol cancri tenebit hospitium, luna sexta in capricorni signo posita, gramen ablatum Græci asserunt nihil de radicibus rediturum. Item si bidentes cyprei fiant, & sanguine tingantur hircino, & post fornacis ardo

cis ardores non aqua, sed eodem sanguine temperentur,
per eos crutum gramen extinguui.

De uino scyllite.

TIT. VI.

HOC mense uinum scyllite sic facimus. Scyllam de
montanis, aut maritimis locis sub ortu canicularum lectā
procul à sole siccamus. Ex hac in uini amphoram unius
libræ mensuram mittimus, incisus antè tamē superfluis, &
abiectis folijs, quibus pars extrema uallatur. Quidā uela=
mina ipsa filo inserta suspendunt, ut uino infusa mergan=
tur, & non admista fecibus post XL. dierū spatium sarta,
quæ appensa sunt auferātur. Hoc uini genus tussi resistet,
uentrem purgabit, flegma dissoluet, spleneticis proderit,
acumen præstabit oculorū, concitabit digestionis auxilia.

De hydromelli.

TIT. VII.

INCHŌANTIBVS canicularibus diebus, æ=
quam puram pridie sumis ex fonte. In tribus aquæ sexta=
rijs, unum sextarium non dispumati mellis admisceas, ac di=
ligenter per carenarias diuisum quinq; horarū spatium cō=
tinuò per inuestes pueros curabis agitare uasa ipsa cōcu=
tiens. Tūc XL. diebus, ac noctibus patieris esse sub cœlo.

De aceto scyllitico.

TIT. VIII.

SQVILLAE albæ crudæ proiectis duris, atque
extrinsecus positis omnibus teneram medietatem ad li=
bram, & sex uncias per minutas partes recides, & in ace=
ti acerrimi duodecim sextarijs merges. Vas signatū XL.
diebus patieris esse sub sole: Post abiecta squilla acetum
diligentius excolabis, & in bene picato uase trāsfundes.
Aliud acetum digestioni, & saluti accōmodum. Squillæ
dragma VIII. aceti sextarios XXX. mittis in uasculo,
& piperis unciam unam, mentæ, & casia aliquantum, &
post aliquod tempus uteris.

De sinapi.

TIT. IX.

SINAPIS semen ad modum sextarij unius, & semis, redigere curabis in puluerē, cui mellis pondo v. olei Hispani unam libram, aceti acris unum sextarium mifces, & tritis omnibus diligenter uteris.

De horis.

TIT. X.

I V L I I, & Iunij horas par mēsurarū libra cōposuit.

Hora	I.	pedes	XXII.
Hora	II.	pedes	XII.
Hora	III.	pedes	VIII.
Hora	IIII.	pedes	V.
Hora	V.	pedes	III.
Hora	VI.	pedes	II.
Hora	VII.	pedes	III.
Hora	VIII.	pedes	V.
Hora	IX.	pedes	VIII.
Hora	X.	pedes	XII.
Hora	XI.	pedes	XXII.

PALLADII DE RE
RUSTICA LIBER
NONVS.

De agris exilibus arandis, de apparanda uin demia, de occatione uinearum locis frigidis.

TIT. I.

VGVSTO mense ultimo circa Calēdas septembris ager planus, humidus, exilis incipiat exarari. Nunc maritimis locis uindemię apparatus urgetur. Hoc etiam mense locis frigidissimis occatio uinearum fit.

De exili,

De exili, & misera uinea reficienda. TIT. II.

HOC tempore, si terra exilis in uinea est, & uinea ipsa inferior, tres uel quatuor lupini modios in iugero spargis, atq; ita occabis. Quod ubi fruticauerit, euertitur, & optimum stercus præbet in uineis, quia letamen propter uini uitium non conuenit inferre uinetis.

De pampinandis, & obumbrandis uitis
bus, & extirpandis care-

ctis atq; filicetis. TIT. III.

N V N C locis frigidis pampinatur, locis uerò feruentibus, ac siccis obumbratur potius uua, ne ui solis arescat, si aut uineæ breuitas, aut facultas operarū permittit. Hoc etiam mense extirpare possumus carectā, atq; filicetā.

De urendis pascuis. TIT. IIII.

N V N C urenda sunt pascua, ut & aliorum fruticū festinatio reprimatur ad stirpes, & incensis aridis noua letius succedant.

De hortis. TIT. V.

HOC etiam mense ultimo, siccis locis rapa, & napus serenda sunt, hac ratione qua antè dictum est. Hoc mense ultimo, locis siccioribus radices seruntur, quæ hyeme sui usum ministrent. Amant terram pinguem, solutam, & diu subactam, qualem rapa. Tofum, & glaream reformidant. Gaudent celi statu nebuloso. Serendæ sunt spatijs grandibus, & altè fossis. Meliores proueniūt in arenis. Serantur post nouam pluuiam, nisi possint fortè rigari. Quod satum est, statim debet operiri leui sarculo. Iugerum duo sextarij, uel, ut quidam, quatuor, cū seruntur, implent. Lætamen non est ingerendum, sed potius paleæ, quia inde fungosæ sunt. Suauiores fiunt, si eas aqua salsa frequenter aspergas. Radices sœminini generis putantur, quæ minus

acres sunt, & habent folia latiora, et leuia, & cum iucunditate uirentia. Ex his ergo semina colligemus. Maiores fieri creduntur, si sublatis omnibus folijs, & solo tenui caule demisso, saepe terris operiantur. Si ex nimis acra dulcem fieri uelis, semina die, & nocte melle macerabis, aut passo. Raphanum tamen, sicut brassicam, constat esse uitis inimicum. Nam si circa se ferantur, natura discordante refugiunt. Hoc etiam mense pastinacas seremus.

De pomis.

TIT. VI.

ETIAM nunc emplastrantur arbuta. Pyrum nunc pleriq; inserunt, & locis irriguis arborem citri.

De apibus.

TIT. VII.

HOC mense crabrones molesti sunt aluearijs apum, quos persequi, ac necare debemus. Nunc etiam quae Iulio non excurrimus, exequamur.

De aqua inuenienda.

TIT. VIII.

NUNC, si deerit aqua, eam quaerere, ac uestigare debebis, quam taliter poteris inuenire. Ante ortum solis ijs locis, quibus aqua quaerenda est, aequaliter pronus mento ad solum depresso iacens in terra spectabis orientem, & in quo loco crispum subtili nebula aërem surgere uidebis, & uelut rorem spargere, signo aliquo uicina stirpis, aut arboris praenotabis. Nam constat siccis locis, ubi hoc fiet, aquam latere: sed terrarum genus considerabis, ut possis uel de tenuitate, uel de abundantia iudicare. Creta tenues, nec optimi saporis uenas creabit. Sabulo soluto exiles, insuaues, limosas, & spatio altiore submersas. Nigra terra humores, et stillicidia non magna ex hybernis imbribus & liquore collecta, sed saporis egregij. Glarea mediocres & incertas uenas, sed suauitate praecipuas. Sabulo masculus, & arena, & carbunculus certas, & ubertate copio-

fas. In saxo rubro bonæ, & abundantes sunt. Sed prouidendum est, ne inuenta inter rimas refugiant, & per interuenia dilabantur. Sub radicibus montium, & in saxis, silicibus uberes, frigida, salubres. Locis capestribus salsa, graues, tepida, insuaues: quarum sapor si optimus fuerit, noueris eas sub terris exordium de monte sumpsisse. Sed in medijs campis montanorum fontium suauitatem consequetur, si umbrantibus tegantur arbutis. Sunt & hæc signa uestiganda aquæ, quibus tunc credimus, si neque lacuna est, neque aliquis ibi ex consuetudine humor insidet aut præterit. Iuncus tenuis, salix syluatica, alnus, uitex, arundo, edera, cæteraque, si qua humore gignuntur. Locus ergo, ubi supra prædicta signa repereris, fodiatur latitudine pedibus tribus, altitudine pedibus quinque, & proximè solis occasum, mundum uas ibi æreum, uel plumbeum interius unctum inuersum ponatur in solo ipsius fossionis. Tunc supra fossiæ labra crate facta de uirgis, ac frondibus, additaque terra, spatium omne cooperiatur. Sequenti die aperto loco, si in eodem uase sudores intrinsecus inuenientur, aut stille, aquas ibi esse non dubites. Item si uas figuli siccum, neque coctum eadem ratione ponatur, ac similiter operiatur, altero uero die, si aquarum uena est, in præsentem uas cocepto humore soluetur. Item uellus lanæ æquè positum, uel coopertum, si tantum colligit humoris, ut alia die fundat expressum, copias inesse testabitur. Item lucerna oleo plena, & accensa, si ibi similiter tecta ponatur, & secuto die inueniatur extincta superantibus alimentis, aquas idem locus habebit. Item si in eo loco focum feceris, & terra uaporata humidum finem, nebulosumque ructauerit, aquas inesse cognoscet. His itaque repertis, certa signorum firmante notitia, puteum fodies, & aquæ caput requires: uel si plura sunt,

in unum colliges. Tamen maximè sub radicibus montium in septentrionali parte quærèdæ sunt aquæ, quia in his locis magis abundant, utilioresq; nascuntur.

De puteis.

TIT. IX.

SED in fodiedis puteis cauendum est fossorum periculum, quoniam plerunq; terra sulfur, alumen, bitumen educit. Quorum spiritus musti anhelitum pestis exhalant, & occupatis statim naribus extorquent animas, nisi quis surge sibi uelocitate succurrat. Prius ergo, quam descendatur ad intima, in eis locis lucernam ponis, accensam, quæ si extincta non fuerit, periculum non timebis. Si uerò extinguetur, cauendus est locus, quem spiritus mortifer occupabit. Quòd si alio loco aqua non potest inueniri, dextera, leuâq; puteos fodiemus, usq; ad aquæ ipsius libramentum, & ab his foramina hinc inde patefacta, uelut nares, intus agemus, quâ nocens spiritus euaporet: quo factò, latera puteorum structura suscipiat. Fodiendus est autè puteus, latitudine octo pedum quoquouersum, ut binos pedes structura cõcludat: quæ structura uectibus ligneis sub inde densetur, & structa sit lapide tofacio, uel silice. Si aqua limosa fuerit, salis admistione corrigatur. Sed dum foditur puteus, si terra non stabit uicio generis dissoluti, aut humore laxabitur, tabulas obijcies directas undiq; & eas transuersis uectibus sustinebis, ne fodiètes ruina cõcludat.

De aqua probanda.

TIT. X.

AQVAM uerò nouam sic probabis: in uase æneo nitido spargis, & si maculam non fecerit, probabilis iudicetur. Item decocta æneo uasculo, si arenam, uel linum non relinquit in fundo, utilis erit. Itè si legumina cito ualebit excoquere, uel si colore perlucido carens musco, & omni labe pollutionis aliena, Sed qui in alto sunt putei,

perforatis

perforatis usq; ad infimā partē terris ad loca inferiora, pos-
sunt uice fontis exire, si uallis subiectæ natura permittat.

De aquæ ductibus.

TIT. XI.

CVM uerò ducēda est aqua, ducitur aut forma stru-
ctili, aut plumbeis fistulis, aut canalibus ligneis, aut ficti-
libus tubis. Si per formam ducetur, solidandus est canalis,
ne per rimas aqua possit elabi: cuius magnitudo pro a-
quæ mēsurā faciēda est. Si per planum ueniet, inter sexa-
genos, uel centenos pedes sensim reclinetur structura in
sesquipedē, ut uim possit habere currēdi. Siquis mons in-
teriectus occurrerit, aut per latera eius aquā ducemus obli-
quā, aut ad aquæ caput speluncas librabimus, per quarū
structurā perueniat. Sed si se uallis interserat, erectas pi-
las, uel arcus usq; ad aquæ iusta uestigia construemus, aut
plūbeis fistulis clausam deijci patiemur, & explicata ual-
le cōsurgere. Sed, quod est salubrius, & utilius, fictilibus
tubis cū ducitur, duobus digitis crassi, et ex una parte red-
dātur angusti, ut palmi spatium unus in alterū possit intra-
re: quas iūcturas uiua calce oleo subacta debemus illinire.
Sed antē, q̄ in ijs aquæ cursus admittatur, sauilla per eos
mixta exiguo liquore decurrat, ut glutinare possit, si qua
sunt uitia tuborū. Ultima ratio est, plūbeis fistulis ducere,
quæ aquas noxias reddūt. Nā cerusa plūbo creatur attri-
to, quæ corporibus nocet humanis. Diligētis erit aquarū
receptacula fabricari, ut copiā uel inops uena procuret.

De mensuris, & ponderibus

fistularum.

TIT. XII.

MENSURA uero fistularum plumbo seruetur
huiusmodi. Centenaria x. pedum mille ducentas libras
habeat. Octogenaria noningentas l x. Quinquagena-
ria similiter x. pedum pondo sexcenta. Quadragenaria

li 4

pondo

pondo quaddingenta LXX X. Tricenaria pondo tricenta sexaginta. Vicenaria pondo ducenta X L. Octonaria pondo nonaginta sex.

De omphacomelli.

TIT. XIII.

IN uua semiacerba succi sextarijs sex; mellis triti fortiter duos sextarios debebis infundere, & sub solis radijs dicbus X L. decoquere.

De horis.

TIT. XIII.

AVGVSTVM Maio par solis cursus æquauit.

Hora	I.	pedes	XXIII.
Hora	II.	pedes	XIII.
Hora	III.	pedes	IX.
Hora	IIII.	pedes	VI.
Hora	V.	pedes	IIII.
Hora	VI.	pedes	III.
Hora	VII.	pedes	IIII.
Hora	VIII.	pedes	VI.
Hora	IX.	pedes	IX.
Hora	X.	pedes	XIII.
Hora	XI.	pedes	XXIII.

PALLADII DE RE

R V S T I C A L I B E R

DECIMVS.

De agris pinguibus tertiandis, uel implendis exilibus, & de stercorando.

TIT. I.

SEPTEMBRI mense ager pinguis, & qui diu tenere cōsueuit humorem, tertia uice arabitur, quamuis humido anno possit & antea tertiar. Nunc ager humidus, planus, exilis, quem primo Augusto arari diximus, iteratur, & feri

ſeritur. Graciles cliui nūc primū arandi ſunt, & ſerendi ſtatim circa æquinoctium. Agri nunc ſtercorandi ſunt, ſed in colle ſpīſius, in cāpo rarius letamina diſponētur, cū luna minuitur: quæ res, ſi ſeruetur, herbis officiet. Vni iugero aſſerit Columella x x i i i i. ſtercoris carpēta ſufficere. In plano uerò x v i i i. Sed ijdē cumuli tot diſpandi ſunt, quot ea die poterūt exarari, ne ſtercora exicata nihil profint. Eijciuntur quidē letamina, & qualibet hyemis parte. Sed ſi tēpore ſuo eijci aliqua ratione nō poterunt, antè quàm ſeras, more ſeminis per agros puluerē ſtercoris ſparge, uel caprinū manu proijce, & terrā ſarculis miſce. Nec prodeſt nimium ſtercorare uno tēpore, ſed frequenter, & modicē. Ager aquoſus plus ſtercoris, ſiccus uerò minus requirit. Sed ſi letaminis copia nō abūdat, hoc pro ſtercore optime cedit, ut ſabuloſis locis cretā, uel argillam ſpargas, cretoſis ac nimū ſpīſis ſabulonē. Hoc etiam ſegetibus proficit, & uineas pulcherrimas reddit. Nam letamen in uineis ſaporem uini uitare conſueuit.

De ſerendo tritico, & adoreo in locis frigidis & opacis.

TIT. II.

HOC menſe ulgiſoſis locis, aut exilibus, aut frigidis, aut opacis circa æquinoctium triticum, & adoreum ſeretur, dum ſerenitas conſtat, ut radices frumenti ante hyemem conualeſcant.

De remedio falſi humoris, de ſeminum menſuris, & diuerſis remedijs ad ſationē pertinentibus.

TIT. III.

SOLET terra humorē falſum uomere, qui ſegetes necat. Vbi hoc fit, columbinum ſtercus, aut cupreſſi folia oportet inſpergere, & ita, ut eadem miſceantur, inarare. Melius tamē omnibus remedijs erit, ſi aquarius ſulcus no

xium deducat humorē. In mediocris agri iugero v. tritici modios, & adorei totidē conferemus, nam quatuor ager pinguis accipiet. Si modium quo feretur, hyenæ pelle uestieris, & ibi aliquādiu quod serendū est, esse patieris, sata bene provenire firmantur. Item quoniā quædam animalia subterranea sectis radicibus necant plerūq; frumenta, contra hæc proderit, si herba, quæ sedum dicitur, succus aquæ mistus una nocte madefaciat, quæ spargenda sunt semina, uel agrestis cucumeris humor expressus, & eius radix trita, si aqua diluatur, & eodem quæ serenda sunt, maceretur humore. Aliqui ubi hæc segetes suas perferre senserint, inter initia uitiorum insulsa amurca, uel prædicta aqua sulcos, & aratra perfundunt.

De serendo ordeo canterino. TIT. IIII.

N V N C gracili solo ordeum seritur canterinum, modijs v. per iugerum. Post hoc genus agros cessare patieris, nisi forte letamen aspergas.

De lupino serendo. TIT. V.

N V N C, uel maturius aliquanto, lupinus seritur in qualicunq; terra, uel crudo solo: cui hoc proderit, ut seratur antè, quàm frigus incipiat. Limoso agro nō nascitur: cretam reformidat: Amat exilem terram, atq; rubricam. x. modijs iugeri mensura completur.

De piso serendo. TIT. VI.

HOC mense postremo pisum seremus, terra facili, & soluta, loco tepido, cœlo delectatur humecto. Iugero quatuor modios, uel tres sparsisse sufficet.

De sisamo serendo, & proscindendis agris ad medicam.

TIT. VII.

N V N C sisamum seritur putri solo, uel pinguibus arenis, uel terra congestitia, Iugera quatuor uel sex, sextarios

tarios fuisse conueniet. Hoc mense postremo, prima uice
 agros profcindemus, qui habituri sunt medicam.

De uicia, fœno græco, & farragine
 ferendis.

TIT. VIII.

N V N C uiciæ prima satio est, & fœni græci cum pa-
 buli causa feruntur. Viciæ VII. modij iugerū, æquē & fœ-
 ni græci semen implebit. Farrago etiam loco sterili ster-
 corato feritur: ordeï canterini in iugero x. modios spar-
 gimus circa æquinoctiū, ut ante hyemem conualescat. Si
 depasci sæpius uelis, usq; in Maium mensē eius pastura
 sufficiet: quod si ex ea semen etiā redigere, usq; ad Mara-
 tias Calendas, & dehinc pecora prohibebis.

De lupino ferendo,

TIT. IX.

H O C mense, ut loca fœcundetur exilia, lupinus circa
 Idus feritur. Et ubi creuerit, uertitur uomere, ut putrescat
 excisus.

De pratis nouellis formandis, uel uete-
 ribus excolendis.

TIT. X.

N V N C prata si libuerit, possumus nouella formare.
 Si eligendi facultas est, locum pinguem, rosidum, planum,
 leniter inclinatum, uel huiusmodi uallem deputabimus,
 ubi humor nec statim præcipitari cogitur, nec diu debet
 inhære. Potest quidem & soluto, & gracili solo prati
 forma, si rigetur, imponi. Extirpandus est itaq; locus hoc
 tempore, & liberandus impedimentis omnibus, uel herbis
 latioribus, & solidis, atq; uirgultis. Deinde cū frequenter
 exercitatus fuerit, ac multa aratione resolutus, submotis
 lapidibus, & glebis ubiq; contractis, stercoretur luna cre-
 scente recenti letamine. Ab unguis iumentorū summa in-
 tentione seruetur intactus, præcipuè quoties humescit, ne
 inæquale solum reddat multis locis impressa uestigia. Sed
 si prata

si prata uetera muscus obduxerit, abradendus est, & scalp-
 ptis eisdem locis sceni spargenda sunt semina, & quod ad
 necandū muscū prodest, cinis sæpius ingerendus. Quòd si
 sterilis factus est locus carie, incuria, uetustate, exaretur,
 ac de nouo rursus æquetur. Nā prata sterilia plerunq; ara-
 re cōueniet. Sed in nouo prato rapa conferere possumus,
 quorū messe finita, cætera, quæ dicta sunt, exequemur. Vi-
 ciam tamen sceni seminibus mixtā post hæc spargemus. Ri-
 gari uerò antequam durum solum fecerit, non debet, ne
 eius cratē minus solidā uis interflui corrumpat humoris.

De uindemia celebranda.

TIT. XI.

HOC mense locis tepidis, maritimisq; celebranda uin-
 demia est, frigidis apparanda. In dolijs picandis hic mo-
 dus erit, ut dolium ducentorum congiorum XII. libris pi-
 cetur: deinde pro minoris æstimatione subducas. Sed ma-
 turitatem uindemiæ cognoscimus hoc genere. Si expressa
 uua, uinacia, quæ in acinis celantur, hoc est, granā, sint fu-
 sca, & nonnulla propemodum nigra: quam rem natura-
 lis maturitas facit. Diligentiores optimæ ceræ in decem
 picis libras, unam libram miscent, quæ & odori proficit,
 & saponi, & picem lenitate permulcens frigoribus eam
 non patitur dissilire. Picis tamen gustu exploranda dulce-
 do est, quia sæpe uina eius amaritudine uitiantur.

De panico, & milio metēdis, & faseo ad escā

serendo, & apparandis aucupijs.

TIT. XII.

NUNC quibusdam locis panicum metetur, & mi-
 lium. Tempore hoc faseus ad escam seratur. Nunc in ami-
 tibus apparetur aucupium noctuæ, cæteraq; instrumenta
 capturæ, ut circa Calendas exerceatur Octobris.

De hortis.

TIT. XIII.

NUNC papauer seritur locis siccis, & calidis, po-
 test &

test & cum alijs oleribus seminari. Fertur utilius prouenire, ubi uirgæ, & sarmenta combusta sunt. Tempore hoc brassicam seres utilius, ut plantas eius Nouembri inchoante transponas: de quibus & hyeme olus, & uere possit cyma produci. Hoc mense spatia hortorum, quæ per uerum seminibus impleturus es, altè tribus pedibus pastinare debebis, & luna decrescente his sterco inferre. Hoc mense ultimo thymū seremus, sed melius plantis nascitur, quamuis possit et semine. Agrū diligit apricū, macrū, maritimū. Nunc circa æquinoctium seres origanum: stercoreari, ac rigari, donec conualescat appetit. Amat loca aspera, atq; saxosa. Hisdē diebus seritur capparitis: latè serpit: succo suo terris nocet. Serendum est ergo, ne procedat ulterius, circumueniēte fossato, uel luto structis parietibus, solo sicco, et gracili: herbas sponte persequitur: floret æstate. Sub occasu uergiliarum capparitis arefcit. Gith hoc mense ultimo bene seritur. Hoc mense nasturciū seremus, et anethū locis temperatis, & calidis, & radices locis siccis, & pastinacas, & cærefolium circa Octobres Calendas, & lactucas, & betas, & coriandrum, & primis diebus rapa, & napos.

De pomis.

TIT. XIII.

MENSE Septēbri circa Calendas Octobres, uel Februario tuberes seremus sobole, uel nucleis, cuius tenera diligenter nutriri debet infantia. Sumatur cum radicibus planta diuulsa: bubulo fimo linatur, ac luto: statuatur pingui terra, & subacta, subditis conchis, & marina alga: terris magna sui parte condatur. Alij pomis statim grana decussa, & sole siccata, pingui, et prope cribrata terra autumno tria simul ponūt, quæ feruntur in unū coire uirgultum, quod assidua rigatione iuuandum est, atque fossura, quæ solū leuiter scalpens teneritudini robur inducat. Post annum

annum deinde, uel aliquanto tardius quæ fuerit de semine planta transfertur: et hoc genere fructus efficit dulciores. Mense Ianuario ultimo, uel Februario tuberum surculus mirabiliter proficit cydonio insitus. Inscritur autem malis omnibus, & pyris, & prunis, & calabraci, melius trunco fisso, quam cortice: desuper qualo, uel fictili uase inunitur repletis usq; prope summitatē surculis terra subacta cum stercore. Profunt tuberibus, quæ malis prodesse memorauī. Tuberes seruabuntur, si obruātur in milio, uel urceolis picatis, & oblitis.

De pauimentis solariorum, & latere. TIT. XV.

HOC etiam mense pauimenta in solarijs, & lateres faciemus eo more, quo Maio mense descripsi.

De diamoro. TIT. XVI.

SVCCVM mori agrestis paululū facies destruerē. Tunc succi ipsius duas partes, & unam mellis admiscēs, & mista curabis ad pinguedinem excoquere.

De seruandis uuis. TIT. XVII.

VVAS, quas seruare uolumus, legamus illas, neque acerbitate rigidas, neq; maturitate desfluentes, sed quibus est & granum luce penetrabili splendidum, et tactus cum molli iucūditate callosus. Si qua sunt corrupta, uel uitiosa, resecemus, nec patiamur interesse, quibus inexpugnabilis acerbitas contra blandimēta æstiuī caloris induruit. Tunc incisos botryonum tenaces calida pice oportet amburi, atq; ita in loco sicco, frigido, & obscuro sine luminis irruptione suspendi.

De uite, cuius fructus humore putrescit.

TIT. XVIII.

VITIS, cuius fructus humore putrescit, per latera pampi ianda est ante trigesimum uindemiæ diem, & sola

*Sola frons illa seruanda est, quæ in summitate posita solem
nimium defendit à uertice.*

De horis.

TIT. XIX.

SEPTEMBRIS, & Aprilis dies horis similibus
conferuntur.

Hora	I.	pedes	XXIIII.
Hora	II.	pedes	XIIII.
Hora	III.	pedes	X.
Hora	IIII.	pedes	VII.
Hora	V.	pedes	V.
Hora	VI.	pedes	IIII.
Hora	VII.	pedes	V.
Hora	VIII.	pedes	VII.
Hora	IX.	pedes	X.
Hora	X.	pedes	XIIII.
Hora	XI.	pedes	XXIIII.

PALLADII DE RE
RUSTICA LIBER
VNDECIMVS.

De adoro, tritico, ordeo, & eruo, lupino.

& piso, sisamo, & faselo serendis. TIT. I.

CTOBRI mense adorem seremus, ac
triticum. Iusta satio est à decimo Calenda-
rum Nouembrium, usq; ad sextū Idus De-
cembris regionibus temperatis. Nunc etiā
letamen effertur, ac spargitur. Hoc etiam mense seremus
ordeum, quod dicitur canterinum. Seritur macra, & sic-
ca terra, uel multum pingui. Nam quia hoc semine mace-
scūt arua, pingui uincitur agro, alteri nō habet quod am-
plius

plius nocere possit, cum propter macritatem semen aliud ferre non ualeat. Lato agro non est serendum etiam nunc eruum, lupinus, & pisum, & sisamum. Seremus (ut dixi) sisamum usque ad Idus Octobres, & faselum, tamen terra pingui, ac restibili agro: quatuor modijs iugerum coplebimus.

De lini semine serendo.

TIT. II.

HOC mense lini semen seremus, si placet, quod pro malitia sui serendum non est, nam terrae uber exhaurit. Sed si uelis loco pinguisimo, & modice humido, seretur in iugero VIII. modijs. Aliqui macro solo spissum serunt: ita assequuntur, ut linum subtile nascatur.

De notanda uitium fertilitate, quam prouidendum panctioni.

TIT. III.

NUNC oportuna uindemia est, cuius tempore notanda est fecunditas uitium, & notis quibuscumque signada, ut ex his ad ponendum sarmenta possimus eligere. Asserit autem Columella, explorari fecunditatem uno anno non posse, sed quatuor, quo numero cognoscitur uera generositas surculorum.

De ponendis uineis, uel propagandis, reparandis, putandis: & arbutis.

TIT. IIII.

HOC mense postremo, ubi calidi, ac sicci aeris qualitas est, ubi exilis, & aridus est campus, ubi collis praeeruptus, aut macer, uites utilissime ponuntur, de quibus satis mense Februario disputauimus. Nunc locis siccis, calidis, exilibus, macris, arenosis, aridis, quaecumque de pastinis, de uitibus ponendis, putandis, propagandis, reparandis, uel arbutis faciendo, ante dicta sunt, rectius fiunt, ut contra exilitatem glebae hybernis imbribus adiuuuntur. Sic & humorem sitientibus conferunt, & recisa, uel mersa glacie non aduunt, quia talibus locis pruinarum uis, & natura uescitur.

De abla

De ablaqueanda nouella.

TIT. V.

POST Idus Octobris ablaqueanda est omnis nouella uinea, seu in pastino, seu in scrobibus, aut sulcis, ut amputentur radices superuacuae, quas produxit aestate, quae si conualuerint, inferiores radices faciunt interire, & ita remanebit uitis in summitate suspensa, quae res eam frigori obnoxiam faciet, & calori. Sed haec radice non ad siccum debent recidi, ne aut plures inde nascantur, aut noua plaga corpori uitis impressa, uel secuturi algoris ueretur. Recidemus autem relicto digiti spatio. Et si placida ibi hyems est, apertas relinquemus uites: si uiolenta, ante Decembres Idus operiemus: si praefrigida, aliquantum columbini stercoris sub ipsa hyeme circa uiticularum uestigia largiemur, quod contra frigus nimium Collumella dicit toto faciendum esse quinquennio.

De utilitate propagandae nunc uineae. TIT. VI.

HOC tempore idcirco locis, quibus dixi, propagatio melior est, quia firmadis radicibus uitis incumbit, cum proferendi palmites, eam cura non permouet.

De arboribus inferendis, uel uitibus. TIT. VII.

HOC mense aliqui uites, & arbores locis calidissimis inferere consueuerunt.

De oliuetis instituendis, & colendis, uel remedijs eorum, uel oliuis condiendis, uel

fossis, riuisque purgandis. TIT. VIII.

NUNC etiam locis calidis, & apricis oliueta instituemus, more, uel ordine, quem Februarius mensis ostendit. Seminaria quoque olearum locis talibus faciemus hoc tempore, & omnia, quae ad oleam pertinebunt. Oliuas quoque albas condiemus, sicut postea referetur. Hoc tempore ablaqueandae sunt arbores oleae prouincijs siccioribus

Kk bus

bus ac tepidis, ita ut eis à superiori parte humor possit induci. Omnem sobolem conuelli Columella præcipit. mihi autem uidetur paucas dimitti semper, ac solidas, ex quibus uel in uetustate, matris loco delecta succedat, uel melius nutrita, & aggestæ terræ beneficio, & iã suas habens radices, ad oliuetū faciendum sine cura seminarij transferatur arbuscula. Nunc, si suppetit, intermisso triennio stercoreada sunt oliueta, locis maxime frigidis. Caprini stercoreis sex libræ uni arbori, uel cineris modij singuli sufficiēt. Muscus tamen semper radatur arboribus: et putentur (si eut Columella dicit) octo annorum ætate transacta. Videtur mihi unoquoq; anno sicca, & infructuosa cum aliqua debilitate nascentia debere recidi. Quod si fructus arbor latos non asferet, terebretur gallica terebra usq; ad medullam foramine impresso, cui ole astri informis talea uehementer arctetur, & ablaqueatæ arbori amurca insulsa, uel uetus urina fundatur. Hoc enim uelut coitu steriles arbores uberantur, quas tamen durante malitia oportebit inserere. Hoc mense fossas, riuosq; purgabimus.

Remedium, si uua compluta est. TIT. IX.

GRAECI iubent, si uuam nimius imber infuderit, posteaquam mustum eius primo ardore feruebit, ut ad alia uascula transferatur. Ita propter naturæ grauitatem remanens aqua subsidet, & translatum uinum purè seruabitur, relicto quicquid se illi ex imbre miscuerat.

De oleo uiridi faciendo, & laurino. TIT. X.

NUNC oleum uiride faciemus hoc genere. Oliuam quam recentissimam, cū uaria est, colligis, & si diebus aliquot collegeris, expandis, ne calefiat. Siqua ibi putris, aut sicca est, remoues. Vbi uerò compleueris modum factorij, sales tritos, uel non tritos, quod est melius, in oliuam eandem

dem

dem mittis per decem modios, tres salis, & molis primo, & sic salitam in nouis canistris esse patieris, ut pernoctet cū salibus, & ducat in se eosdem sapes. ac mane premi incipiat, olei meliorem fluxum redditura, salis sapore con- cepto: canales sanè, et omnia receptacula olei, calida aqua prius lauabis, ut nihil de anni præteriti rancore custodiât. Focos etiam non propius admouebis, ne olei saporem fu- mus inficiat. Nunc mense postremo locis siccis, & calidis ad oleum faciendum lauri baccas legemus.

De hortis.

TIT. XI.

MENSE Octobri serenda sunt intyba, quæ hyeme seruiât. Amant humores, & terram solutam. Arenosis, & falsis locis, atq; maritimis summa proueniût. Area his pla- nior apparetur, ne radices eorū terra fugiente nudentur. Quatuor foliorum transferantur ad locum stercoreatum. Nunc plantæ cardui ponuntur, quas cū ponemus, radi- ces earum summas ferro resecamus, ac fimo tingimus, ter- nūm pedū spatio separamus incremēti causa, pedali sero- be depositas binas, aut ternas. Cinerē sæpe sub hyeme die- bus siccis, fimumq; miscebimus. Hoc mense sinapim sere- mus: terram diligit aratam, & si fieri potest, congestitiam, quamuis ubicunque nascatur: sarculari debet assidue, ut respergatur puluere, quo fouetur: non minus gaudet hu- more: de quo semen legere disponis, suo loco esse patieris: quod ad escam parabis, robustius facies transferendo. In sinapi uetus semē inutile est, uel sationi, uel usui: quod den- tibus fractum, si intus uiride uidebitur, nouum est, si albū fuerit, uetustatem fatetur. Hoc mense malua serenda est, quæ occurso hyemis ab incremēti lōgitudine reprimetur. Loco pingui delectatur, & humido: gaudet letamine. Transferuntur plantæ eius, cū coeperint folia quatuor ha-

bere, uel quinq;. Melius comprehendit eius planta, quæ tenera est, maior enim translata languabit. Sapor illis est melior, si non transferantur: sed ne cito erigantur in caulē, in medio earū glebular cōstitues, aut lapillos. Rara ponenda est, sarculo delectatur assiduo: sic liberanda sunt herbis, ne motū sentiāt in radice. Si transferendis plantis nodum facias in radice, sessiles fient. Nunc etiā locis temperatis, & calidis anethum seremus. Cepullæ seruntur etiam hoc mense, uel menta, & pastinaca, thymum, & origanum, et cappar mensis initio. Item betam locis siccioribus, necnon armoraceam seremus, uel transferemus ad culta, ut melior fiat, nam hæc agrestis est raphanus. Nunc porrum uerno satum transferre debemus, ut crescat in capite. Sanè sarculis circumfodiatur assiduè, & comprehensa porri planta uelut tenacibus alleuetur, ut inanitas spatij, quæ radicibus suberit, incremento capitis suppleatur. Ocimum quoque etiam nunc seremus, quod citius nasci fertur hoc tempore, si aceti imbre leuiter spargatur infusum.

De pomis.

TIT. XII.

CVI placet curas agere seculorum, de palmis cogitet conserendis. Hoc igitur mense dactylorū nō ueterum, sed nouorū, ac pinguium recentia ossa debet obruere, terræ cinerem miscere. Si plantam uelit, ponenda est Aprili mense, uel Maio. Locis delectatur apricis, & calidis. Fouenda est, ut crescat, humore. Terram solutam, uel sabulonem requirit, ita tamen, ut quando planta deponitur, circa eam, uel sub ea pinguis terra fundatur. Annicula transferatur, aut bima Iunio mense, uel Iulio incipiente. Circūfodiatur assiduè, ut rigatione cōtinua a stasis uincat ardores. Aquis palmæ aliquatenus salsis iuuantur, quæ infici debent salibus, etiam si tales eas natura non præbuit. Si ægra est arbor,

bor, feces uini ueteris ablaqueata oportet infundi, uel radicum superuacua capulamenta decidi, uel cuneum salicis interfoſſis radicibus premi. Conſtat autem locum propè nullis utilem fructibus, in quo palmae ſponte naſcuntur. Piſtacia ſeruntur autumno, & mense Octobri ſobole, & nucibus ſuis. Sed melius ipſa piſtacia iuncta ponuntur, mas, ac ſœmina. Marem dicunt, cui ſub corio uelut oſſei longi uidentur latere teſticulari. Qui diligentius facere uoluerit, pertuſos caliculos, & ſtercorata terra repletos parabit, & in his piſtacia terna conſtituet, ut ex omnibus germen quodcunq; procedat: quòd ubi conualuerit planta, hinc facilius tranſſeratur mense Februario. Amat locum calidum, ſed humectum, & rigatione gaudet, & ſole. Inſeritur terebintho mense Februario, uel Martio: at alij amygdalo inferi poſſe firmarunt. Ceraſus amat cœli ſtatum frigidum, ſolum uerò poſitionis humectam. In tepidis regionibus parua prouenit. Calidum non poteſt ſuſtinere. Montana, uel in collibus conſtituta regione lætatur. Ceraſi plantam ſylueſtrem tranſſerre debemus mense Octobri, uel Nouembri, & eam primo Ianuario, cum comprehendit, inferere. Plātaria uerò creari poſſunt, ſi prædictis meſibus ſpargantur poma, quæ ſumma facilitate naſcentur. Ego ſic huius arboris facilitatem probaui, ut uirgulta ex ceraſo pro amuniculis per uineam poſita in arborem proſiluiſſe confirmem. Et Ianuario mense ſcri poteſt. Inſeritur mense Nouembri melius. Vel, ſi neceſſe ſit, extremo Ianuario. Alij & Octobri inferenda eſſe dixerunt. Martialis in trunco inferi iubet. Mihi inter corticem, & lignum feliciter ſemper euenit. Qui in trunco cõſerunt, ſicut Martialis dicit, omnem lanuginem, quæ circa eſt, auferre debebunt, quæ ſi remaſerit, inſitis nocere manifeſtat. In ceraſis hoc ſer-

uandum est, & in omnibus gummatis, ut tunc inserantur, quando his uel non est, uel desinit gummata effluere. Cerasus inseritur in se, in pruno, in platano, ut alij, in populo. Amat scrobes altas, spatia largiora, assiduas fossiones. Putari in ea putria, & sicca debebunt, uel quæ densius arctata protulerit, ut rarescat. Fimum non amat, atq; inde degenerat. Cerasa ut sine osse nascantur, fieri Martialis hoc dicit. Arborem teneram ad duos pedes recides, & eam usq; ad radicem findes, medullam partis utriusq; ferro curabis abradere, & statim utraq; partes in se uinculo stringis, & oblinis fimo, & summam partem, & laterum diuisuras. Post annum cicatrix ducta solidatur. Hanc arborem surculis, qui adhuc fructum non attulerunt, inseris, & ut asserit, ex his sine ossibus poma nascetur. Si cerasus concepto humore putrescit, in trunco foramen accipiat, quo possit educi. Si formicas patitur, succum portulacæ debebis infundere, cum aceti media parte permistum, uel uini fecibus truncum arboris florentis adlinire. Si aestu canicularum fatigatur, trium fontium singulos sextarios sumptos post solis occasum radicibus arboris iubeamus influere sic, ne remedium luna deprehendat, uel herbam symphonicam circa arboris truncum torquebimus in coronam, uel ex ea iuxta inuicodice cubile faciemus. Cerasa non aliter, quam in sole usq; ad rugas siccata seruantur. Mense Octobri aliqui mali arborem calidis, & siccis regionibus ponunt, & cydonia circa Nouembres Calendas, & sorbum, uel amygdala in seminarijs obruunt, & pini semine aspergunt. Hoc mense poma codienda sunt, atq; seruanda eo more, quo in singulorum titulis continetur, uelut quæq; matura processerint.

De apibus.

TIT. XIII.

HOC etiam mense alucaria castrabuntur, more, quo dicitur

dictum est, quæ tamen oportet inspicere, & si abundantia est, demere, si mediocritas, partem mediam relinquere: pro hyemis inopia: si uerò sterilitas apparet in cellis, nil prorsus auferre. Mellis uerò, & ceræ superius est demonstrata confectio.

Quæ Græci, uel alij super uina condienda,
curandaq; dixerunt. TIT. XIII.

NE lecta præteream, quæ Græci sua fide media de condiendi uini genere disputarunt, demonstrare curauit, qui uini naturam tali ratione discernunt, & hanc in eo uolunt esse distantiam, ut quod dulce est, grauius dicant, quod album, & aliquatenus salsum, cõuenire uesicæ, quod croceo colore blanditur, digestionem accommodum, quod album, & stipticum, prodesse stomacho laxiori, transmarinum pallorem facere, & tantum sanguinem non creare. Uuis nigris fieri forte, rubeis suaue, albis uerò plerumque mediocre. In condiendo ergo uino aliqui Græcorum mustum decoctum ad medietatem, uel tertiam partem uino adiiciunt. Alij Græci iubent aquam marinam mundam de puro, & quieto mari, quam anno ante cõpleuerint, reseruari, cuius talem esse naturam, ut & salsedine, uel amaritudine per hoc tempus careat, & odore, & dulcis fiat ætate. Ergo eius octogesimali partem musto admiscunt, & gypsi quinquagesimali. Post tertiam deinde diem fortiter commouent, ac pollicentur non ætatem solum uino, sed splendorem quoque coloris asserere. Oportet autem nona quoque die uinum moueri, atque curari, uel, si tardius, undecima. Frequens enim respectus faciet iudicare utrum uendenda sit species, an tenenda. Quidam resinæ siccæ tritæ uncias tres dolio immergunt, & permouent, & uina diuretica sic fieri posse persuadent. Mustum uerò, quod per pluuias frequentes leue est,

sic curari debere iusserunt, quod probari gustu ipsius poterit. Omne mustum decoqui iubent, donec pars eius uigesima possit absorberi: melius quoque fieri, si centesimam partem gypsi adicias. Lacedaemonij uero eousque decoquere, donec uini quinta pars pereat, et quarto anno usibus ministrare. Suae uini de duro fieri docent, si ordeacci polinis cyathos duos simul cum uino subactos mittas in uini uasculo, et hora una ibi esse patiaris. Aliqui feces uini dulcis admiscunt. Aliqui addunt glycyrrhizae siccae aliquantulum, et utuntur, cum diu uasorum commotione miscuerint. Vinum quoque inter paucos dies optimi odoris effici, si baccae myrti agrestis motanas, siccas, et tunsas mittis in cadu, et decem diebus requiescere patiaris: tunc coles, et utaris. Vitis etiam flores arbutivae collectos in umbra siccare curabis. Tunc diligenter tunsos, et cretos habebis in uasculo nouo, et cum uolueris, tribus cadis unam floris mensuram, quam Syri chenicam uocant, adicies, et superlines dolum, et sexta, uel septima die aperies, et uteris. Vinum fieri ad potandum suauiter ita dicunt. Feniculi, uel satuireae singulorum congruum modum uino immergi, atque turbari, uel fructum, quem duae nuges pineae produxerint, torrefactum, et linteum ligatum mitti in uasculo, ac superliniri, et usui esse quinque diebus exactis. Vinum autem uelut uetus effici de nouello, si amygdala amara, absinthium, pini frugiferi gummen, faenum Graecum simul frangas quantum sufficere aestimaris, et pariter tundas, et ex his unum cyathum per amphoram mittas, et magna uina conficies. Si uero senseris peccatura, huic confectioni aloen, myrrham, crocomagma, singula modis aequalibus tunsas, et in puluerem redacta cum melle miscebis, et uno cyatho unam amphoram condire curabis. Anniculum quoque uinum ut longam

gam simulare uideatur etatem, meliloti unciam unam, glycyrrhizæ uncias tres, nardi celtici tantundem, aloës epatici uncias duas tundis, & cernis, & in sextarijs quinquaginta coclearia sex reconde, & uas ponis in s. mo. In album colorem uina fusca mutari asserunt, si ex faba lomentum factum uino quis adijciat, uel ouorū trium lagœnæ infundat alborem, diuq; commoueat, sequenti die candidum reperiri: quòd si ex asra pisa lomentum adijciatur, eadem die posse mutari. Vitibus quoq; hanc esse naturam, ut alba, uel nigra si redigantur in cinerem, uinoq; adijciantur, ei unāquanq; formam sui coloris imponere, ut ex nigra fuscum, candidū uerò reddatur ex alba, ea ratione scilicet, ut cōbusti sarmenti cineris modij unius mensura mittatur in doliū, quod habebit amphoras x. & triduo sic relictū post operietur, ac lutetur: albū uel (si ita uisum fuerit) nigrum reperiri quadraginta diebus exactis. Vinum quoq; asserunt ex molli forte sic fieri. Althææ, hoc est, ibisci folia, uel radices, aut eius caulem tenerum decoctum mutti, aut gypsum, aut ciceris cotulas duas, aut cupressi pillulas tres, aut buxi folia, quantum manus ceperit, aut apij semē, aut cinerem sarmentorum, cui uis flammæ corpus reliquit exi-
le, omni soliditate detracta. Vinum uerò eadē die ex austero lympidum, atq; optimum fieri, si grana piperis decem, pistacia uiginti adiecto modico uino simul conteras, & in sex uini sextarijs mittas, diu omnibus antè commotis, tunc requiescere patiaris, & coles usui mox futurū. Item seculentum statim in lympidum reddi, si v. i. pini nucleos in unum uini sextariū mittas, diuq; commoueas, & paululum cessare patiaris, mox sumere puritatem, colariq; debere, & in usum referri. Item (quod Cretensibus oraculum Pythij Apollinis monstrasse memoratur) fieri sic candidū, &

sumere uetustatis saporem, si squinantos uncias quatuor, aloës epatici uncias quatuor, masticis optimi unciã unam, cassie fistule unciã unam, piperis unciã unam, spinæ Indicæ semunciam, myrrhæ optimæ unciã unam, thuris masculi nõ rancidi unciã unam: tundis uniuersa, & in tenuissimum puluerem cribro excutiẽte deducis. Cum uerò mustum serbuerit, despumabis, & omnia uuarum grana, quæ feruor in summum reiecit, expelles. Tunc gypsi tritii, atq; cribrati tres Italicos sextarios mittis in uini amphoras decem, prius tamen partem quartam uini cõdiendi in alia uasa transfundis, & ita gypsum adijcies, et dolium uiridi, ac radicata canna per biduum fortiter agitabis. Tertia uerò die, ex superscriptis pulueribus quaterna coelearia completa modestius in denas uini amphoras mittis, & uini, sicut supradictũ est, quartam partem, quam alibi diffuderis, superadijcies, & dolium replebis, & item diu agitare curabis, ut specierum uis omne musti corpus inficiat. Tunc operies, atq; adlines relicto breui foramine, quo aestuantia uina suspirent. Sed exemptis quadraginta diebus, & hoc spiraculũ claudis, & deinde ut libuerit, gustas. Illud medicamento seruare præ cæteris, ut quoties uinum mouetur, inuestis puer hoc, aut aliquis satis purus efficiat. Linimentum quoq; dolij non gypso, sed sarmentorum cinere debetis inducere. Item uinum, quod salutare contra pestilentiam sit, & stomacho proffit, fieri hoc genere fertur. In optimi musti metreta una antè quàm ferueat, tursi absynthij octo uncias linteo inuolutas demittis, & exactis x l. diebus curabis auferre. Id uinum refundis lagænis minoribus, & uteris. Nunc condiunt, primo anne musti spumantis egesto, quibus moris est gypso uina medicari. Sed si natura leuius uinum est, & saporis humecti, in congijs

centum, duos gypsi sextarios misisse sufficiet. Quòd si uinum nascitur uirtute solidius, medietas abunde prædictis poterit satis esse mensuris.

Rosatum sine rosa fieri.

TIT. XV.

N V N C rosatum sine rosa facies sic. Folia citri uiridia sporta palmea misa in musti nondum feruētis uase depones, & claudes, & exemptis quadraginta diebus melle addito, ad modum rosati, cum placebit, uteris.

De uinis pomorum.

TIT. XVI.

H O C mense, omnia, quæ locis suis leguntur, ex pomis uina conficies.

De œnomelli.

TIT. XVII.

M V S T V M de maioribus, & egregijs uitibus post x x. dies, quàm leuatum fuerit ex lacu, quantū uolueris sumis, & ei mellis non dissipati optimi quintā partē prius tritam fortiter, donec albescat, admisces, & agitabis ex canna radicata uehemēter. Mouebis autē sic per dies x l. continuos, uel quod est melius, quinquaginta, ita ut cum moueris, mundo linteo tegas, per quod facile confectio æstuabunda suspiret. Post dies autem quinquaginta, munda manu purgas quodcunque supernatabit, & in uasculo gypso diligenter includis, & ad uetustatem reseruas. Melius tamen si in minora, & picata uascula proximo uere transfundas, & gypsata diligenter operias, & in terrena, & frigida cella recondas, uel arenis fluuialibus, uel eodem solo, uascula ex aliqua parte summergas. Hoc nulla uitiat ur ætate, si tam diligenter effeceris.

De defruto, carœno, sapa.

TIT. XVIII.

N V N C defrutum, carœnum, sapa conficies. Cum omnia uno genere conficiantur ex musto, modus his & uirtutem mutabit, & nomina. Nam defrutum à defruendo dicit

do dictum, ubi ad spissitudinem fortiter despumauerit, effectum est. Carœnum, cum tertia perditâ, duæ partes remanserint. Sapa, ubi ad tertias redacta descenderit, quam tamen meliorem facient cydonia simul cocta, & igni supposita ligna ficulnea.

De passo.

TIT. XIX.

PASSVM nunc fiet ante uindemiam, quod Africa sœuit uniuersa conficere pingue, atq; iucundum, & quoad conditum, si utaris mellis uice, ab inflatione te uindices. Leguntur ergo uuæ passæ quàm plurimæ, & in fiscole clausæ uinco factis aliquatenus rariore contextu, uirgis primo fortiter uerberantur. Deinde ubi uuarum corpus uis cõusionis exoluerit, cochleæ supposita sporta comprimatur. Hinc passum est quicquid effuxerit, & cõditum uasculo, mellis more, seruatur.

De cydonite.

TIT. XX.

ABIECTO corio mala cydonia matura in breuissimas, ac tenuissimas particulas recides, & proijcies durû, quod habetur interius. Dehinc in melle decoques, donec ad mensuram mediam reuertatur, & coquendo piper subtile conspergis. Aliter: Succu cydoniorum sextarios duos, aceti sextarium unum semis, & mellis duos sextarios mifces, & decoques, donec tota permistio pinguedinem puri mellis inutetur. Tunc triti piperis, atq; zinziberis binas uncias miscere curabis.

De fermento musteorû seruando.

TIT. XXI.

EX nouo tritico purgato farriculû facies, & ex musto de sub pedibus raptò curabis infundere, ita ut modio farris lagœnâ musti adijcias: deinde sole siccabis, & itè similiter infundis, ac siccas. Hoc cum tertio feceris, panes ex eo breuissimos admodum facies musteorum, & in sole siccas

tos uasculis nouis fictilibus recõdis, & gypsas. Pro fermento, quo tempore anni musteos facere uolueris, hoc uteris.

De uua passa.

TIT. XXII.

VVA M passam Græcam sic facies. Melioris acini, et dulcis, & lucidi botryones in ipsa uite torquebis, & patieris spõte inarescere, deinde sublatos in umbra suspēdis, & uuam cõstrictam cum ponis in uasculis, substernis pampinos sicco algore frigentes, & manu comprimis, & ubi uas impleueris, item pampinos addis nihilo minus non calentes, & operculabis, ac statues in loco frigido sicco, quē nullus fumus infestet.

De horis.

TIT. XXIII.

OCTOBER Martium similibus umbris sibi fecit æquari.

Hora	I.	pedes	XXV.
Hora	II.	pedes	XV.
Hora	III.	pedes	XI.
Hora	IIII.	pedes	VIII.
Hora	V.	pedes	VI.
Hora	VI.	pedes	V.
Hora	VII.	pedes	VI.
Hora	VIII.	pedes	VIII.
Hora	IX.	pedes	XI.
Hora	X.	pedes	XV.
Hora	XI.	pedes	XXV.

Palladij

PALLADII DE RE

RVSTICA LIBER

DVODECIMVS.

De satione tritici, farris, ordei, fabæ cum
disciplina, & de lenticula serenda,
& de lini semine.

TIT. I.

NOVEMBRI mense triticum seremus, & far satione legitima, ac semente solenni. Iugerum utriusque seminis modijs quinque tenebitur. Nunc & ordeum maturum adhuc seremus. In huius principio fabam spargimus, quæ pinguisimum, uel stercoreatum desyderat locum, uel uallem quam succus ueniens à summitate, fecundet. Primo seritur, deinde proscinditur; & tunc sulcatur. Occanda est largè, ut tegi plurimum possit. Aliqui locis frigidis dicunt in fabæ satione glebas non esse frangendas, ut per eas gelidiorum tempore possint germiua obumbrata defendi: satione eius generis, sicut opinio habet, non fecundatur terra, sed minus læditur. Nam Columella dicit agrum frumentis utiliore probari, qui anno superiore uacuis fuerit, qui calamos fabaceæ messis eduxit. Pingue iugerum sex modijs occupant, mediocre amplius. Spisso bene prouenit. Macrum solum, nebulosumque non patitur. Curandum est præcipuè, ut luna x. seratur, si adhuc ictum solis repercussa non sensit. Aliqui dicunt quartamdecimam potius eligendam. Sanguine caponis Græci asserunt fabæ semina macerata herbis aduersantibus non noceri. Aqua pridie infusa citius nasci, nitrata aqua respersa cocturam non habere difficilem. Nunc seritur prima lenticula, sicut Februario mense narratum est. Hoc etiam toto mense poterit

lini

lini semen aspergi.

De pratis nouis instituendis, ponendis uitibus,
& propagandis, & circumfodiendis
nouellis. TIT. II.

IN huius maximè mensis principio, possumus instituere noua prata, more, quo dictum est. Hoc etiam toto mense locis calidis, & siccis, uel apricis, erit uitium celebranda positio. Nunc & propago iure ducetur, & locis frigidis nouellas uites, & arborum plantas circumfodere, atq; operire conueniet, & ante Idus. Nunc mergus, hoc est propaginis curuatura post triennium, quàm pressa fuerat, recidetur à uite.

De uinea ueteri in iugo, uel pergula
reparanda. TIT. III.

N V N C, ac deinceps uinea uetus, quæ in iugo est, uel pergula, si robusto, & integro trunco sit, ablaqueata fimo satietur, & angustius putata inter quartam, & tertium pedem à terra uiridissima parte corticis, acuto ferramenti mucrone feriat, ac fossa frequentius incitetur. Nam (sicut asserit Columella) ex eo loco germen plerumq; producit, & ueniente uere fundit materiã, qua uitis reparatur antiqua.

De putandis uitibus, & arboribus locis temperatis, & reliquis. TIT. IIII.

N V N C putatio autumnalis celebratur in uitibus, & arboribus, maximè ubi inuitamur tepore prouinciæ, & putantur oliueta: & oliua, cum uaria coeperit esse, colligitur, ex qua primum fiet oleum. Nam cum tota nigrescet, quod spei merito posterauit, fundendi ubertate cõpensat. Est utilis olearum putatio, cæterarumq; arborum, si loci patitur disciplina, ut decisis cacuminibus, rami fluentes
per

per latera prona fundantur. Quòd si regio insolens, & incustodita contigerit, agendum prius toto arboris corpore ab inferiore parte purgato, ut altitudine animalium supergressa, modus transcendatur iniuriæ, & arbor iam spatio suo tuta curetur.

De oliuetis ponendis, & curandis ægris arboribus, & reliquis.

TIT. V.

N V N C etiam locis calidis, ac siccis regionibus oliueta ponuntur, sicut Februario disputatum est. Amat hæc arbor arduo locorum situ mediocriter ab humore suspendi, scalpi assidue, letaminis ubertate pinguescere, feracibus uentis clementer agitari. Hoc etiam mense oleis sterilibus quæ supradicta sunt remedia faciemus. Nunc & corbes, et pali, & ridicæ bene fieri possunt, etiam nunc locis temperatis, est laurini olei iusta confectio.

De hortis.

TIT. VI.

H O C mense allium bene seritur, & ulpicum terra maxime alba, fossa, & subacta sine stercore. Sulcos in areis facies, et semina in locis altioribus pones IIII. digitis se parata, neq; altius pressa. Sarculabis frequenter, inde plus crescent. Si capitatum facere uolueris, ubi coeperit caulis prodire, proculca, succus reuertetur ad spicas. Fertur, si luna sub terris posita seratur, & item sub terris luna latente uellatur, odoris foeditate cariturum. Vel paleis condita allia, uel fumo suspensa durabunt. Nunc & cepulla feri potest, & carduorum planta disponi, & armoracea seritur, & cunela.

De pomis.

TIT. VII.

H O C mense locis calidis, cæteris uero Ianuario perfici ossa in pastinatis areis sunt ponenda, binis à se pedibus separata, ut cū ibi planta excreuerint, transferantur. Sed ossa

ossa ponantur acumine deorsum uerso. Et non amplius, quam duobus, aut tribus digitis obruatur. Ossa uero, quæ ponenda sunt, aliqui siccata prius paucis diebus cineris mistione terra soluta in qualis reseruât. Ego uero usq; ad serendi tēpus sine ulla cura sæpe seruaui. Locis quidē qualibuscunq; proueniunt. Sed & pomis, & frondibus, & durabilitate præcipua sunt, si cœlum calidum, solum arenosum, & humidum, sortiantur. Frigidis uero, & maxime uentosis, nisi obiectu aliquo defendantur, intereunt. Dum tenera sunt germina, sæpe herbis circumfossa liberentur. Binam plantam rectè transferemus scrobe breui. Nec à se longè statuenda sunt, ut inuicem se à calore solis excusent. Ablaqueandæ sunt per autumnum, & suis stercorandæ folijs. Putanda persicus in autumno est, ut arida, & putrida tantum uirgulta tollantur. Nam siquid uiride refecimus, arefcit. Languenti arbori ueteris uini feces, aquæ mistas oportet infundi. Affirmantibus Græcis persicus scripta nascetur, si ossa eius obruas, & post dies VII. ubi patefieri coeperint, apertis his nucleos tollas, & his cinnabari, quod libebit inscribas. Mox ligatos simul cum suis ossibus obruas diligentius adherentes. Genera eorum sunt hæc, duracina, præcoqua, persica, armenia. Si hæc arbor ardore solis inarescit, frequenti aggestione cumuletur, uespertino iuuetur humore, obiectis defendatur umbraculis. Iuuat in ea & spoliū serpentis appendi. Nunc iam contra pruinas stercus ingeratur persico, uel feces uini cū aqua permistæ, uel quod magis prodest, aqua in qua faba decocta est. Si uermes persicus patitur, cinis eos amurcæ mistus extinguit, uel bouis urina cū aceti tertia parte confusa. Si poma caduca sunt, nudatæ radici eius, uel trūco lentisci, aut terebinthi cuneus affigitur,

figitur, uel terebrata in medio, palus salicis imprimetur. Si poma rugosa creabit, aut putrida, circa inum truncum cortex recidatur, & cum inde modicus humor effluxerit, argilla, uel calcato luto plaga retegatur. Magna poma persicus affert, si florenti per triduum ternos sextarios caprini lactis ingesseris. Contra uitia persici proficit spartum ligatum, uel spartea suspensa de ramis. Mense Ianuario, uel Februario locis frigidis, Nouembri calidis persicus inseratur, maximè circa terram surculis plenioribus, & prope arborè natis. Nam cacumina uel non tenebunt, uel diu durare non poterunt. Inseritur in se, in amygdalo, in pruno: sed armenia, uel præcoqua prunis, duracina amygdalis melius adherescunt, & tempus ætatis acquirunt. Mense Aprili, uel Maio locis calidis, in Italia uerò utroque exiunte, uel Iunio persicus inoculari potest, quod emplastrari dicitur præciso super trunco, & emplastratis pluribus gemmis, more, quo dictum est. Persicus rubescit, si platano inserta figatur. Duracina seruantur, condita muria, & oximelle, uel detractis ossibus ficorum more in sole siccantur, ac pendent. Item sæpe uidi, detractis ossibus duracina melle condiri, & saperis esse iucundi. Item bene seruantur, si umbilicum pomi gutta picis calentis oppleueris, ut sic saporem innatare cogantur uase concluso.

De pinu.

PINUS creditur prodesse omnibus, quæ sub ea seruantur. Pinum seremus nucleis suis, calidis, & siccis regionibus mense Octobri, uel Nouembri: frigidis, & humectis Februario, uel Martio. Amat locum gracilem, sæpe maritimum, inter montes, & saxa uastior, & procerior inuenitur. Ventosis, & humidis, arborum fiunt incrementa letiora. Sed siue motes uel conferere, seu spatia quæcumque, hæc huic

hæc huic generi deputabis, quæ alteri utilia esse non possunt. Exarabis ergo ea loca diligenter, atq; purgabis, & frumenti more semē asperges, ac leui sarculo curabis operire, nec enim plusquam palmo debet abscondi. Defendenda est tenera arbor à pecore, ne calcetur inualida. Proficiet, si nucleos aqua ante triduum macerabis. Aliqui dicunt fructū pineum translatione mitescere: sed plantas hoc modo procurant, ut prius multa semina in caliculis terra, & fimo repletis obruant, quæ ubi processerint, relicto eo, quod solidius est, auferunt alia: ubi iustum coeperit incrementum, trimam plantam cum ipsis caliculis transferunt, quibus fractis in scrobe indulgent radicibus largitatem. Terræ tamen equæ stercus admiscet, facientes straturant alterno ordine subinde crescentem. Seruandum est tamen ut radix eius, quæ una, & directæ est, usq; ad summitatem suam possit integra, & illæsa transferri. Putatio nouellas pini arbores tantum promouet (quod expertus sum) ut quæ speraueras incrementa, duplicentur. Noces pineæ & usq; in hoc tempus in arbore esse possunt, & maturiores legentur. Prius tamen legendæ sunt, quàm patefcant. Nuclei nisi purgati durare non possunt: tamen aliqui in uasis fictilibus nouis, & terra repletis, cum testis suis missos asserunt custodiri.

De pruno.

PRUNA si ossibus seratur autumno, mense Nouembri solo putri, & subacta duobus palmis obruantur. Ossa eadē ponantur et mense Februario. Sed tunc prius lixiuio sunt maceranda per triduum, ut cito germinare cogantur. Ponuntur & plantis, quas sumemus ex codice mense Ianuario exeunte, uel Februario circa Idus radicibus fimo oblitis. Gaudet loco leto, et humido: cælo tepido melius pro-

feruntur, tamen queunt & frigidum sustinere. Locis lapideosis, & glareosis si iuuatur letamine, excusant ne poma caduca, & uermiculosa nascantur. Extirpandæ sunt soboles à radice, exceptis rectoribus, quæ seruabuntur ad plântas. Si languida pruni arbor est, amurca cum aqua æqualiter temperata radicibus debet infundi, uel bubulum lotium solum, uel humanum uetus cum duabus aquæ partibus mixtum, uel cineres ex furno, maximè sarmetorum. Si poma decidant, olcastri cuneum terebratum insige radici. Vermes eius, atq; formicas, rubrica cum pice liquida si adlinatur, extinguet. Sed modestius propter arboris noxam, ne idem faciat remedium, quod uenenum. Iuuatur frequenti humore, & assidua fossione. Mense Martio extremo prunus inseritur melius trunco fisso, quam cortice, uel mense Ianuario, antè, quam incipiat gumen lacrymare. Inseritur in se, & persicum recipit, uel amygdalum, uel malum, sed cæ degenerè reddit, & paruum. Pruna siccantur in sole per crates loco sicciore disposita. Hæc sunt, quæ damascena dicuntur. Alij in aqua marina, uel in muria feruente recenter lecta pruna demergunt, & inde sublata, aut in furno tepido faciunt, aut in sole siccari.

De castanea.

CASTANEA seritur & plantis, quæ sponte nascuntur, & semine. Sed quæ plantis seritur, ita ægra est, ut biennio de eius uita sæpe dubitetur. Serenda est ergo ipsis castaneis, hoc est seminibus suis, mense Nouembri, et Decembri, item Febuario. Eligendæ sunt castaneæ ad ponendum recentes, grandes, maturæ: quas si Nouembri mense seramus, facilem se præsentia fructus ipsius præstat. Si uerò Febuario ponamus, ut usq; tunc durent, ita faciendum est: in umbra castaneæ siccentur expansæ. Tunc in angustum,

stum, & siccum locum translata cumulum faciunt, et eas omnes fluuialis arena diligenter operiat. Post dies xxx. eas remota arena in aquam frigidam mittis. Quae sane sunt, merguntur: supernatat quaecunq; uexata est. Itē quas probasti, similiter obrues, & post xxx. dies aequè probas. Hoc cum tertio feceris, usq; ad ueris initium, serere debes quae manserint illibatae. Aliqui in uasculis seruant, arena pariter missa. Amant solum molle, & solutum, non tamen arenosum. In sabulone proueniunt, sed humecto. Nigra terra illis apta est, & carbunculus, & tofus diligenter infractus. In spisso agro & rubrica uix prouenit. In argilla, & glarea, non potest nasci. Diligit caeli statum frigidum, sed et tepidum non recusat, si humor assenserit. Delectatur cliuis, & opacis regionibus, ac maxime in septentrione uersis. Pastinari ergo locus debet, qui huic destinatur arbusto, altitudine pedis unius semis, uel duorum. uel totus aut sulcis in ordinem destinatis, aut certe aratris resolui hinc inde findentibus. Qui fimo satiat, ac redactus in puluerem, castanearum semen accipiat non amplius pedis dodrante demersum. Vnicuiq; semini propter notam surculus debet affigi. Ipsa semina singulis locis simul terna, uel quina ponantur, & inter se quatuor pedum spatio separentur: quibus transferre placuerit, bimas plantas transferre debent. Locus tamen deductoria liquoris accipiat, ne humor insidens limo, germen extinguat. Cui placet, potest castaneae in propaginem ducere ima uirgulta, quae in radice nascuntur. Nouum castanetum circumfodi debet assidue. Mense Martio, et Septembri, incrementum maius acquirit, si putationibus adiuuetur. Castanea inseritur (sicut probaui ipse) sub cortice mense Martio, uel Aprili, tamen genere utroq; respondet. Potest &

inoculari. Inſeritur in ſe, & in ſalice, ſed ex ſalice tardius maturat, et fit aſperior in ſapore. Caſtaneæ ſeruantur uel in cratibus diſpoſitæ, uel intra ſabulonem, ne inuicem tangantur immerſæ, uel in uafculis fictilibus nouis cõditæ, & loco ſicciorẽ deſoſſæ, uel incluſæ uirgeis ex ſago receptaculis, et lutatæ, ut ſpiracula non relinquas, uel ordeĩ paleis minutiffimis obrutæ, uel paluſtri ulua figuratis denſioribus ſportis recluſæ.

De pomis alijs.

HOC mense locis calidis, ac ſiccis regionibus agreſtiũ pyrorum plantas ponimus, quas poſtea poſſimus inſerere, & malorũ, uel mali punici, & cydonij, & citri, & meſſili, ſici, ſorbi, ſiliquæ, & plãtas agreſtis ceraſi, poſt inſerendas, & mori taleas, & amygdali ſemina, & nuceſ iuglandes, ſi in ſeminarijs (quo dictum eſt more) pangantur.

De apibus.

TIT. VIII.

HVIVS mēſis initio apes ex tamarifci floribus, reliquisq; ſylueſtribus mella conficiunt: quæ auferenda non ſunt, quia ſeruantur hyberno. Eodem mense ſordibus, liberandi ſunt aluei, quia tota hyeme eos mouere, aut aperire non decet. Sed hæc die aprico, tepidoq; faciẽda ſunt, et pennis maxime auium maiorum, quæ habent rigorem, uel aliquo ſimili omnia interiora mundetur, quò manus non ualebit attingere. Tum rimas omnes, quæ ſunt extrinſecus, luto, & ſimo bubulo miſtis linamus: & inſuper genetiſtis, uel alijs tegumentis ſimilitudinem porticus inuitemur, ut poſſint à frigore, & tempeſtate defendi.

Remedium uicibus, quæ ſine fruge luxuriant.

TIT. IX.

LOCIS calidis, & apricis uites, quæ fructu carent, fronde luxuriant, & pauperiem foetuum cõpenſant ubertate

tate foliorum: nunc putare prescius conueniet: frigidis uero, mense Februario. Si permanebit hoc uitium, circumfosas arena fluuiali, uel cinere debemus aggerare. Quidam lapides inserunt inter flexuosa radicum.

Remedium sterili uiti.

TIT. X.

HISDEM temporibus, & locis uitem, quæ sterilis fuerit, Græci ita præcipiunt esse curandâ. Trunco eius fisso lapidē asserunt includendū, & ibi urinæ ueteris humanæ quatuor cotulas circa truncū debere suffundi, ut ad radices instillatio ipsa descēdat. Tunc adiiciēda est terra admista latamine, & circa radices, solum omne uertendum.

De rosario ex paucis uirgultis instituendo.

TIT. XI.

QVAMVIS mense Februario sunt cōserenda rosaria, tamen locis calidis, apricis, atq; maritimis hoc etiam mense poterimus instituere rosaria. Quæ si indigus plantarū, uolueris ex paucis uirgulis habere copiosa, quaternorum digitorum surculos gemmātes cum geniculis suis debebis excidere, & in modum propaginis sternere, & stercore, ac rigationibus adiuuare. Vbi anni ætatem compleuerint, pedis spatium inter se transferre disiunctos, atq; ita solum, quod huic generi deputabis, implere.

De uua, quæ usque ad uer reseruetur in uite.

TIT. XII.

GRÆCIS asserentibus, ut uuam serues in uite usq; ad ueris initia, circa ipsam uitē, quæ fructu plena est, loco umbroso scrobem fodies, altitudine trium pedum, latitudine duorum, & mittis sabulonem, & ibi calamos figis, in quibus retorquet assidue sarmenta fructibus plena, & illæsis botryonibus alligabis, ut solum nō contingāt, & cooperies, ut imber eò penetrare non possit. Item

Græcis docētibus uuas in uite, aut poma in arbore si diu seruare uolueris, uasculis clausa fictilibus ab ima parte pertusis diligenter à summo tecta suspende, quāuis poma & gypso cooperta in longam seruentur ætatem.

De gregibus ouilli generis,
& caprini.

TIT. XIII.

HOC mense agnorū prima generatio est. Sed agnus statim natus uberibus maternis admouendus est. Manu prius tamen exiguū lactis, in quo spissior est natura, mulgendum, quod pastores colostram uocant, nanq; hoc agnis, nisi auferatur, nocebit. Ac primo per biduū natus cū matre claudatur. Tunc septis obscuris seruetur, & calidis: ita secluso paruulorum grege matricēs mittantur in pascua. Sufficiet autem prius quā procedant matricēs mane, & cum saturæ reuertuntur ad uesperam, agnis ubera haurienda permittere. Qui donec firmentur intra stabulum surfuribus, uel medica herba, uel (si est copia) farina ordeī pascantur ingesta, donec conceptum paulisper robur ætatis, pascuum matribus possint habere cōmune.

De pascendi ordine.

PASCUA ouillo generi utilia sunt, quæ uel in noualibus, uel in pratis siccioribus excitantur. Palustria uerò noxia sunt, syluestria damnosa lanatis. Salis tamen crebra conspersio, uel pascuis mista, uel canalibus frequēter oblata, debet pecoris leuare fastidiū. Nam per hyemem, si penuria est, fœnum, uel palea, uel uicia, uel facilior uictus ulmi seruatis frondibus præbeatur, aut fraxini. Aestiuis mensibus pascantur sub lucis initio, cum graminis teneri suauitatem roris mistura commendat. Quarta hora calefacte potus puri fluminis, aut putei præbeatur, aut fontis. Medios solis calores uallis, aut arbor umbrosa declinet.

Deinde

Deinde ubi flexo iam die ardor infringitur, & solum primo imbre uespertini roris humescit, gregē reuocemus ad pascua. Sed canicularibus, & æstiuis diebus ita pascendæ sunt oues, ut capita gregis semper auertantur à solis obiectione. Hyeme autem, uel uere nisi resolutis gelicidijs ad pascua prodire non debent: nam pruinosa herba huic generi morbos creabit, ac tunc semel adquare sufficiet. Græcas oues, sicut Asianas, uel Tarentinas moris est potius stabulo nutrire, quàm campo, & pertusis tabulis, solū, in quo claudentur, insternere: ut sic tuta cubilia, propter iniuriam pretiosi uelleris, humor reddat elabēs. Sed tribus, per annum totū, diebus aprico die lotas oues ungere oleo oportebit, & uino. Propter serpentes, qui plerunque sub præsepibus latent, cædrum, uel galbanum, uel mulieris capillos, aut ceruina cornua frequenter uramus.

De capris.

N V N C hirci admittendi sunt, ut foetū primi ueris fouere possit exortus. Sed caper eligendus est, cui sub maxillis duæ uidentur pendere uerruculae, magni corporis, crassis cruribus, breui, plenaq; ceruice, auribus flexis, & grauibus, paruo capite, nitido, spisso, & longo capillo. Ad ineundas fœminas & ante anniculum congruus. Non autem durat ultra sexennium. Capella similis corporis, sed magnis uberibus est eligenda. Non tamen ita multæ capræ, ut oues una statione claudantur, quam luto, & stercore carere conueniet. Hædis supra lactis abundantiam, edera, & arbuti, & lentisci cacumina sunt sæpe præbenda. Trimæ educare optimè possunt: quod teneriores matres generant transigendum est. Sed ultra VIII. annos seruandæ non sunt matricæ, quia genus hoc longiore sterilescit ætate.

De glandibus colligendis. TIT. XVIII.

HOC tempore glandis legenda, ac seruanda cura nos excitet, quod opus foemineis, ac puerilibus operis celebrabitur facile more baccarum.

De materie caedenda. TIT. XV.

NUNC materies ad fabricam caedenda est, cum luna decrescit. Sed arbores, quae caeduntur usque ad medullam securibus recisas aliquandiu stare patieris, ut per eas partes humor, si quis in uenis continetur, excurrat. Vtiles autem sunt haec maxime. Abies, quam Gallicam uocant, nisi perluatur, leuis, rigida, et in operibus siccis perenne durabilis. Larix utilissima, ex qua si tabulas suffigas tegulis in fronte, atque extremitate tectorum, praesidium contra incendia contulisti. Neque enim flammam recipiunt, aut carbones creare possunt. Quercus durabilis si terrenis operibus obruitur, et aliquatenus palis. Aesculus aedificijs, et ridicis apta materies. Castanea mira soliditate perdurat in agris, et tectis, et operibus caeteris intestinis, cuius solum pondus in uitio est. Fagus in sicco utilis, humore corrumpitur. Populus utraque, et Salix, et Tilia in sculpturis necessariae. Alnus fabricae inutilis, sed necessaria, si humidus locus ad accipienda fundamenta palatus est. Ulmus, et Fraxinus si siccentur, rigescunt, antea curuabiles, catenis utiles habentur. Carpinus utilissima. Cupressus egregia. Pinus nisi in siccitate non durans, cui contra celerem putredinem comperi in Sardinia hoc genere prouideri, ut excisae trabes eius, aut in piscina qualibet anno toto mersae lateret, post operi futurae aut arenis obrueretur in litore, ut aggestionem, qua tectae essent alternis aestibus reciprocans fluctus allueret. Caedrus durabilis, nisi humore tangatur. Quaecumque autem ex parte meridiana caeduntur, utiliores sunt: quae uero

verò ex septentrionali proceriores, sed facillè vitiantur.

De transferendis arboribus maioris

ætatis.

TIT. XVI.

HOC mense locis siccis, calidis, & apricis maiores arbores transferemus truncatis ramis, illæsis radicibus, multo stercore, & rigationibus adiuuandas.

De oleo faciendo secundum Græcos, &

emendando.

TIT. XVII.

GRÆCI in conficiendi olei præceptis ista iusserunt. Tantum legendum esse oliuæ, quantum nocte ueniente possimus exprimere. Molâ primo oleo debere leuiter esse suspensam. Ossa enim confracta sordescunt: quare de solis carnibus sit prima confectio, & de salignis canistros fieri debere uirgultis, quia genus hoc oleum dicitur adiuuare. Nobilius erit quod sponte defluerit. Sales deinde, ac nitrû iubent nouo oleo misceri, ut hæc res spissitudinẽ eius absoluat. Deinde cum amurca subsederit, oleû purû xxx. diebus exactis, in uitrea uasa transferri. Secundum simili disciplina fieri, sed mola fortiore quassari.

Oleum liburnico simile.

TIT. XVIII.

OLEVM primû liburnico simile fieri asserunt Græci, si in optimo uiridi oleo inulam siccam, & lauri folia & cyperum omnia simul tusa, & subtiliter creta permisceas cum salibus torrefactis, ac tritis, & diu oleo iniecta perturbes, deinde tribus, aut aliquanto amplius decursis diebus, cum quieuerit, utaris.

Vt oleum sordidum purges.

TIT. XIX.

SI sordet oleum, frictos, & adhuc calentes sales iniici iubent, & diligenter operiri. Ita mundum reddi post tempus exiguum.

De oleo odoris horrendi.

TIT. XX.

Si sic

SI fuerit odoris horrendi, uirides oliuas sine ofibus tūdi, & in olei metreta choenicas duas mitti. Si baccae defuerint, caules tenerrimos oleae similiter esse tundendos. Nonnulli utraq; permiscēt, adiecto etiam sale. Sed omnia intra linteū clausa suspendūt, atq; ita in uas olei demittūt. Postea tribus diebus exactis auferunt, & oleū in alia uasa transfundunt. Quidam mittūt uetustum laterem breuiter torrefactum. Pleriq; ordeaceos panes figuratos, & raro linteo inuolutos mergunt, & novos subinde permutant: ubi hoc bis, aut tertio fecerint, sales mittūt, et in alia uasa translatum per paucos dies subsidere patiūtur. Quod si aliquod animal forte deciderit, & oleum putredine, ac nidore uitiauerit, iubent Græci coriandri manipulum in olei metreta suspendi, atq; ita paucis diebus manere. Si nihil de nidore decusserit, mutandum est coriandrum, donec superetur hoc uitium. Sed maxime proderit, post senos dies in uasa munda transferre, melius si acetum antè uerxerunt. Quidam foeni græci semen siccum, tritumq; permiscēt, uel incensos oleaginos carbones in ipso oleo frequenter extinguunt. Si acerbus odor fuerit, uuae excrementa, quæ Græci *ἰσάρα* uocant, præcipiunt tusa, & in massam redacta mersari.

De oleo rancido curando.

TIT. XXI.

OLEUM rancidū Græci asserunt sic posse curari. Albam ceram mundo, & optimo oleo resolutam, & adhuc liquentem mitti in oleo iubent. Tunc sales frictos calentes addi, operiri, atq; gypsari. Sic fieri, ut oleum purgetur sapore, & odore mutato. Oleum tamen omne in terrenis locis esse seruandum, & eam eius esse naturam, ut sole, uel igne purgetur, uel aqua feruenti, si simul misceantur in uasculo.

De con

De condiendis oliuis. TIT. XXII.

HOC etiam mense oliuas condiemus. Harum genera sunt diuersa. Colymbades oliuæ fiunt sic. Alternis cratibus oliuarum pulcium spargis, & mel, & acetum, & sales modicè, stratura intercedente suffundes. Itè sternes oliuas supra surculos fœniculi, uel anethi, siue lentisci, & ramulis oliuæ subditis, aceti heminā, & muriā superfundis, & has constructiones usq; ad uasculi plenitudinem patieris insurgere. Aliter: Electas oliuas muria maturabis, post XL. dies muriam fundis uniuersam: tunc duas defruti partes, aceti unā, mentam minute incisam uasculo adjicies, & oliuis replebis, ut iusta infusione liquor supernatet. Aliter. Oliuas manu lectas, una nocte integra, in balnei uapore esse patieris tabulæ, uel crati superpositas: mane balneis exemptas, salibus tritis consperges, & uteris: quæ non amplius, quam VI. dies poterunt custodiri. Aliter: Oliuas illæsas primò mittis in muria: post dies XL. leuabis, atq; intercedes acuto calamo. Et si dulciores habere uolueris, duas sapæ partes, et aceti unā: si acriores, aceti duas, et sapæ unā debebis infundere. Aliter: Passi sextariū unū, cineris bene creti quantū manus utraq; gestabit, uini ueteris unū suniculū, & aliquantū cupressi foliorū mustis omnibus oliuas infundis, inculcas, & subinde crustam faciendo saturabis, donec ad uasculorū summa ora peruenias. Aliter: Oliuas, quas iacentes repereris, rugis contrahentibus crispas colligis, et salibus tritis resperfas expādis, donec sole inarescant. Tunc substrato lauro alternas crates baccarū sæpius ordinabis. Tunc defrutum cum saturciæ fasciculo duabus, aut tribus undis feruere patieris. Et postquam tepuerit, supra cōpositas baccas refundes admisto sale paulo, & origani fāsce coniecto, supra ius omne perfundes.

Aliter

Aliter: Lectas baccas ex arbore statim condies, rutam, & petrosilinū sternes inter spatia structionis, et subinde cimini nati salis aspersione cumulabis. Postremū mel, & acetū superfundes. Nouissime optimi olei quantumcunq; miscebis. Aliter: Legis oliuas ex arbore nigras, et cōpositas muria diluis: tunc olla adijcis mellis partes duas, uini unam, defruti dimidiā: et ubi simul defruberint, deponis, ac permoues, & acetū misces: cūm refrixerit, super oliuas organi surculos sternis, et supra ius omne diffundes. Aliter: Oliuas manu lectas cū pediculis aqua spargis tribus diebus: deinde mittis in muria, & post XII. dies exemptas in uase adijcis cum musti & aceti æquis ponderibus. Et impletū uas ita operies, ut aliqua spiramenta dimittas.

De horis.

TIT. XXIII.

NOVEMBREM & Februariū ratio temporis per horas dierum fecit æquales.

Hora	I.	pedes	XXVII.
Hora	II.	pedes	XVII.
Hora	III.	pedes	XIII.
Hora	IIII.	pedes	X.
Hora	V.	pedes	VIII.
Hora	VI.	pedes	VII.
Hora	VII.	pedes	VIII.
Hora	VIII.	pedes	X.
Hora	IX.	pedes	XIII.
Hora	X.	pedes	XVII.
Hora	XI.	pedes	XXVII.

Palladij

PALLADII DE RE

RUSTICA LIBER

DECIMVSTERTIVS.

De serendis frumentis, faba, &
lini semine.

TIT. I.

DECEMBRI mense seruntur frumēta, triticum, far, ordeum, quamuis ordei satio iam sera sit. Et faba circa septimū Idus seri potest. Nam post exactam brumā male seminantur. Hoc etiam mense adhuc lini semen spargi poterit, usq; ad VII. Idus Decembris.

De fodiendis pastinis, & cædenda
materie.

TIT. II.

NUNC ad instituendas uites, sed post Idus pastina inchoemus effodere, sicut antè tractatum est. Et materiæ bene hoc mense cædemus. Palos quoq; & corbes faciemus, & ridicas. Et locis frigidis oleū faciemus ex lauro, & myrti baccas, atq; lētisci in olei sui cōfectione quassabimus, & uinū myrrite, sicut dictum est antè, retingemus.

De hortis,

TIT. III.

HOC tempore serenda est lactuca, ut planta eius Februario transferatur. Etiam nunc allium, & ulpicum, & cepullæ, & sinapi, & cunela seri poterunt, disciplina, & more, quo antè narratum est.

De pomis.

TIT. IIII.

HYPOMELIDES poma sunt (ut Martialis asserit) sorbo similia. Mediocri arbore nascuntur, & flore candidulo. Dulcedo huic fructui cum acuto sapore commista est. Seritur mense Decembri nucleis in uasculis positus. Mense autè Februario hypomelidis planta, sed pollicis magnitudinis

magnitudine robusta transfertur breuissimo scrobe, soluta terra, plurimo stercore. Sed munienda est, quia cito arefcit, si radices eius uentus afflauerit. Terram qualemcūq; non respuit. Amat loca tepida, aprica, maritima, & sepe saxosa. Statum rigidum reformidat. Inseri non potest, exiguua durat etate. Poma eius aut in picatis, & minutis urceolis, aut scrobe populi, aut in ollis inter uuas uinaceis obruta seruabuntur.

De rapis condiendis.

TIT. V.

N V N C rapa in partes minutas recisa, & leuiter cocta, & tota die diligentius exsiccata, nequid reseruent humoris, & sinapi ex aceto (sicut moris est) temperato, mergere, & condire curabimus, & repleta uasa claudemus, ac post aliquantos dies gustibus explorata, profereamus usuri. Quam rem Ianuario quoq; & Nouembri mense poterimus efficere.

De echinis, & pernis, & lardo salientis, & auium laqueis disponendis.

TIT. VI.

N V N C etiam quibus litus in fructu est, ubi luna iuuabit augmentum, quæ omnium clausorum maris animalium, atq; concharū iubet incremento suo membra turgere, echini carnes salibus condire curabunt. Quod solito more conficitur. Hanc quoq; rem per omnes menses bene faciemus hybernos. Pernas etiam, & lardum conficimus non solum mense hoc, sed omnibus, quos hyemalis algor astringit. Tempore hoc per humiles syluas, & baccis fecunda uirgulta ad turdos, & cæteras aues capiendas laqueos expedire conueniet. Hoc usque in Martium mensem tendetur aucupium.

De horis.

TIT. VII.

DECEMBREM Ianuario in horis causa dispar adiunxit

adiunxit, cùm linea simili ille augeatur, iste decreseat.

Hora	I.	pedes	XXIX.
Hora	II.	pedes	XIX.
Hora	III.	pedes	XV.
Hora	IIII.	pedes	XII.
Hora	V.	pedes	X.
Hora	VI.	pedes	IX.
Hora	VII.	pedes	X.
Hora	VIII.	pedes	XII.
Hora	IX.	pedes	XV.
Hora	X.	pedes	XIX.
Hora	XI.	pedes	XXIX.

PALLADII RVTI.

LII TAVRI AEMILIA=

*ni de Inſitione Liber, Ad Paſi=
philum uirum do=
ctiſſimum.*

ABES aliud indultæ fidei testimonium. Pro usura temporis hoc opus de arte inſitionis adieci. Sed quòd uolumina hæc ruris colendi serius, quàm iusseras, scripta sunt, librarij manus segnior fecit, cuius ego tarditatem nunquã maligne æstimo. Scio enim quòd frequenter inclinēt argutia famulorũ. Malo operam eius expectare potius, quàm timere. Nescio utrum cõmune sit dominis: mihi difficile contigit, in seruilibus ingenijs inuenire temperiem. Ita sæpiſſime natura hæc uitiat cõmodũ si quod est, & miscet optanda cõtrarijs. Velocitas procurrit in facinus, segnicies figurã benignitatis imitatur, & tantum re=

MM

cedit

cedit ab agilitate, quantũ recessit à scelere. Diu tamẽ apud
 te pudorem meum distuli, sed hoc quasi bonus famulus feci.
 Verũ nescio, si tuum ad has modo minutias inclinetur inge-
 niũ. Grande erit, et par desyderio suo, quod studij tui qua-
 ret affectio. Et licet de his nugis fauorabiliter sentias, ego
 meas opes estimare nõ differo. Non est magni loci assibus
 intuẽdis oculos duxisse per puluerẽ, quia nescio quomodo
 notæ sunt quedã maximarũ personarũ minuta cõpendia.

D E I N S I T I O N I B V S

L I B E R X I I I I.

PASIPHILE ornatus fidei, cui iure fa-
 temur,

Siquid in arcano pectoris umbra t egit,
 Bis septem paruos opus agricolare libellos

Quos manus hæc scripsit, parte silente pedum,
 Nec strictos numeris, nec Apollinis amne fluentes,
 Sed pura tantum rusticitate rudes,
 Commendas, dignaris, amas, & rustica dicta
 Affectu socij sollicitante colis.

Nunc ideo modicum crescens fiducia carmen
 Obtulit arbitrio letificanda tuo.

Est nostræ studium non condemnabile muse,
 Vrbanum fari rusticitatis opus:

Sub thalami specie felices iungere sylvas,
 Vt soboli mistus crescat utrinq; decor:

Connexumq; nemus uestire affinibus umbris,
 Et gemina partum nobilitare coma.

Fœderibus blandis dulces confundere succos,
 Et letum duplici fruge saporis ali.

Que quibus hospitium præsent uirgulta docebo,
 Que sit adoptiuis arbor onusta comis.

Ipse poli rector, quò lucida sydera currunt,
 Quò fixa est tellus, quò fluit unda maris,
 Cum posset mustos ramis inducere flores,
 Et uaria grauidum pingere fronde nemus,
 Dignatus nostros hoc insignire labores,
 Naturam fieri sanxit ab arte nouam.
 Non segne officium nostræ reor esse camœnæ,
 Aut operis parui gratia fiet inops.
 Si uelocis equæ pigro miscetur asello
 Ardor, ut in sterilem res cadat acta gradum,
 Fœcundumq; genus productus deleat hæres,
 Et sibi defectum copia prolis agat:
 Cur non arbor inops pinguescat ab hospite gemma,
 Et decus externi floris adeptæ micet?
 Incipiam, quicquid ueteres scripsere coloni,
 Sacraq; prisorum uerba labore sequar.
 Principio multas species industria solers
 Protulit, & doctam iussit inire manum,
 Nam quæcunq; uirens alienis frondibus arbor
 Comitur, his discit credita ferre modis.
 Aut noua discreto figuntur germina libro,
 Aut aliud summo robore fissa capit,
 Aut uirideis oculos extremi gemma tumoris
 Accipit, & lento stringitur uda sinu.

De uite.

Primus echionij palmes se iungere Bacchi
 Nouit, & externo tenditur uua mero.
 Nexilibus gemmus fœcundos implicat artus
 Vitis, & amplexum pascit adulta genus,
 Degenerisq; comæ uestigia mitis inumbrat
 Pampinus, & pingui curuat onusta Deo.

De oliua.

Robora Palladij decorat syluestria rami,
 Nobilitat partus bacca superba feros.
 Fœcundat sterilis pingues oleaster oliuas,
 Et quæ non nouit munera ferre, docet.

De pyro.

Germine ca na pyrus, niueos haud inuida flores
 Commodat, & uarium nectit amore nemus.
 Nunc rapit hirsutis horrenda sororibus arma,
 Et docet indomitas ponere tela pyros.
 Nunc teretem pingui producit acumine malum,
 Fraxineasq; nouo flectit honore manus.
 Phyllida quin etiam grandi mitescere fructu
 Instituens, duræ dat sua membra cuti.
 Et steriles spinos, & inertem fœtibus ornum
 Dotat, & ignotum cogit amare decus.
 Huius & immissi uertere cydonia rami,
 Pomaq; confusus blanda creauit odor.
 Castaneæ septos aspro uelamine fœtus
 Exuit, & placido pondere mutat onus.
 Messilaq; exarmat pugnacibus horrida membris,
 Et mala tranquillo cortice uota premit.
 Creditur in Libycis sua germina nectere ramis,
 Lataq; puniceo posse decore frui.

De malo punico.

Punica non alios unquam dignata saporis
 Mala, nec externis associata comus.
 Ipsa suas augent mutato semine gemmas,
 Et sibi cognato picta rubore placent.

De pomo.

Insita proceris pergit concrefcere ramis,

Et sociam mutat malus amica pyrum.
 Sequi; seros syluis hortatur linquere mores,
 Et partu gaudet nobiliore frui.
 Spiniferas prunos, armataque; roboras sentes
 Leuigat, et pulchris uestit adulta comis.
 Exiguam sorbum dulci distendere succo
 Nouit, et ad cupidas flectere poma manus.
 Stipitibus gaudet nomen mutare salignis,
 Et gratum nymphis spargere flore nemus.
 Robora thyrfigero platani concordia Baccho
 Foetibus instituit plena rubore nouis.
 Illius insolitas miratur persicus umbras,
 Populeaque; ferunt candida dona come.
 Mespilus huic paret, lapidosaque; uiscera mutans
 Tenditur, et niueo plena liquore rubet.
 Pro sudibus foetis, et pro praegnantibus armis
 Castaneae fuluum dant noua mala decus.

De persico.

Ipsa suos onerat meliori germine ramos
 Persicus, et pruno scit sociare genus.
 Imponitque; leues in stipite Phyllidis umbras,
 Et tali discit fortior esse gradu.

De malo cydonio.

Cum praestet cunctis se fulua cydonia pomis,
 Alterius nullo creditur hospitio.
 Roboris externi librum aspernata superbit,
 Scit tantum nullo crescere posse decus.
 Sed proprijs pandens cognata cubilia ramis,
 Stat, contenta suum nobilitare bonum.

De mespilo.

Aemula dura pyri despecti mala saporis

Mespilus admissio germine tuta subit.
 Et geminis sese uiolentior inserit armis,
 Atque auidas terrent robora saeva manus.
 De malo citrio.

Nec non & citrij patiuntur mutua rami
 Pignora, quae grauido cortice morus alit.
 Pomaq; pasturi blando redolentia succo
 Armatis mutant spicula nota pyris.

De prunis.

Pruna suis addunt felicia germina membris,
 Donaq; cognato corpore leta ferunt.
 Exarmat foetus, sed brachia roboris armat
 Castaneae prunus iussa tenere larem.

De filiqua.

Assuescunt filiquae uiridi mollescere succo,
 Et gremio pascunt caetera poma suo.

De ficibus.

Persuadet moris tetrum mutare colorem
 Ficus, & inuasit dat sua iura comis.
 Se quoque miratur pingui grandescere succo,
 Et solitum gaudet uincere poma modum.
 Insignes folijs platanos, felicia mensis
 Brachia gaudentes uitis honore comas.
 Ingrediens pingui se cortice maxima ficus
 Seruat, & optatos implet adepta sinus.

De moro.

Mutua quin etiam moris commercia ficus
 Praestat, & oblatum robore germen alit.
 Fraxinus huic auidae confert sua membra sorori,
 Et metuit foetus sparsa cruore nouos.
 Proceras fagos, & poma hirsuta uirentis

Castaneæ, duris aspera mala comis
 Inficiens, monstrat piceo nigrescere partu,
 Et succo pascit turgida poma nouo.
 Obsequitur moris blando terebinthus odore,
 Et geminis ueniunt munera mista bonis.

De sorbis.

Sorba suos partus merito maioris honestant
 Seminis, & pulchro curua labore nitent.
 Hæc arbor spinæ duros mucronibus artus
 Exuit, ac libris mitibus arma tegit.
 Aurea q̄; annexo miscere cydonia foctu
 Gaudet, & externi dona coloris amat.

De ceraso.

Inseritur lauro cerasus, partu q̄; coacto
 Tingit adoptiuus uirginis ora pudor.
 Umbrantes platanos, & iniquam robore prunum
 Compellit gemmis pingere membra suis.
 Populeas q̄; nouo distinguit munere frondes,
 Sic blandus spargit brachia cana rubor.

De amygdalo.

Phyllis odoratos primæuis floribus artus
 Discissi pruni cortice fixa tegit.
 Poma q̄; permutat uelamine persica misto,
 Duriciem q̄; docet tegminis esse loco.
 In modicam tornat siliqua tendente figuram,
 Et frondes pulchro ditat odore feras.
 Castaneam q̄; trucem depulsis cogit echinis
 Mirari fructus leuia poma sui.

De pistacijs.

Quin & amygdaleos subeunt pistacia ramos
 Et debitum maius de breuitate petunt.

Hæc & cognato cingens terebinthus amictu
Nutrit adoptius nobilitanda comis.

De castanea.

Flumineam salicem fecundant ardua membra
Castaneæ, & multo pasta liquore uigent.

De nuce.

Arbutæas frondes uastæ nucis occupat umbra.

Pomaq; sub duplici cortice tuta refert.

Cætera, quæ solers processu temporis usus

Exprimet, exemplis instituere nouis.

Hæc sat erit tenui uersu memorasse poëtam,

Quem iuuat effossi terga mouere soli.

Carnina tu duros inter formata bidentes

Aspera, sed miti rusticitate leges.

F I N I S.

INDEX EORVM

QVAE HABENTVR IN
Palladij de re rustica libris.

A

Abies	170	Anserum sagina, admissura,	
Ablaqueandæ uites quando		partus, pastus, educatio,	
37		plumarum uulsura, incu-	
Admissarius asinus	104	batio, foctura	24
Aedificium pro agri merito		Anserum letamen	19
statuendum	11	De Apibus	32.122.132
Aëris probatio	4	Apium statio	33
Aesculus	170	Apij maiores ut fiant	107
Aestiue mansiones	14	Aprili mense quæ fiant	106
Agri electio	10	Aqua quomodo probanda,	
Agrorum remedia	27	an sit salubris nec ne	4.
Agricultura quatuor rebus		134	
consistit	3	Aqua quõ inueniatur	132
Agnorum generatio, & cu		Aquã ex qualitate terræ diju	
ra	168	dicare	132
Albarium opus quomodo		Aquarum discrimina ibidẽ	
fiat	15	Aquæductus quõ fiant	135
Alica quomodo fiat	125	Arandi disciplina	37
Allij satio	160.175	Arborum maioris ætatis	
Alnus	170	tralatio	172
Albineus color	102	Arborum tempestiua insi-	
Althea	153	tio 64.ca.19	
Amygdalum	183	Arbustiue uites	55
Amygdalæ cultus	45	Aræ situs, & constructio	
Aneti satio	67.148	31	
Anisi satio	89	Arenæ genera	22

M 5 Arietes

I N D E X.

Arietes	128	Capillamenta radicum	149
Armoracia quid, & eius satio	148	Caprae	169
Asinus admissarius	104	Capparidis satio	148
Asparagus ubi serendus	66.	Caprificare ficus	96
87		Capitatum	161
Atriplex	108	Carpinus	170
Auellanae satio	76	Cardui satio	86.147
Augusto mense quae fiant		Carœnum	155
360		Castanea	170
Auiaria	19	Castanea quō seratur	164.
Aureus color	102	184	
B		Castaneae quomodo seruntur	166
Badius color	102	Catena lignea	15
Balnea	34	Caules quando serenda	67
Betae satio		Ceparum satio	67
Brassicae satio	107.141	Cepulae ibidē, &	148.175
Brassica uitibus inimica	132	Cera	122
Bubiliū cōstructio, & satus	19. cap. 21	Cerasi satio	144.183
De Bubus abunde	99. ca. 11	Chamemilleum oleum	124
C		Ceruinus color	102
Caduea poma	73	Cicer	83
Cædrus	170	Cicercula quando serenda	38
Calcis genera	13	Cimices quomodo enecentur	28
Calcatorium	17	Cuminum	89
Campae	29	Citri satio	96
Canabi satio	50	Claua seri	eadem
Cancris fluuiales	29	Color terrae	6
Cannetorum positio	66	Color in equis	102
Cantarides	28	Colostrā quid	168
		Columba	

I N D E X.

Columbariorum positio	19	Fici satio	95.182
Coniza	18	Fœnile	23
Coriandri satio	89	Fœni græci satio	39
Cors quomodo fiat	19	Fœniculum	68
Cucumeres	87	Formicæ ne molestæ sint	
Cucurbitæ	89	29	
Culices quomodo necabis		Fossorum periculum in pu-	
28.29		teis fodendis, & quomo-	
Culex herba	87	do cuitetur	134
Cunela satio	175	Fraxinus	170
Cupressus	170	Fructuum uenturorum ex-	
		perimenta	124
D		Frumentum in quali campo	
Dactylorum ossa	148	serendum	9
Damascena pruna	164	G	
Decembri mense quæ agen-		Galaticum ordeum, & eius	
da	175	satio	52
Defrutum	155	Gallarum educatio	22
Duracina persica	162	Gallarum partus	49
E		Gilbus color	102
Equis & Equabus	101	Iryagra	172
Eruca: remedia contra eru-		Git	142
cas	28	Glandis legendæ ratio	170
Eruca satio	43	Grando: Contra grandinẽ	
Eruum	51	remedia	27.28
Eius satio	39	Guttatus color	102
Excodicare uites	37	H	
F		Helioselinon	107
Fabæ satio	158	Hybernæ mansiones	12
Fagus	170	Hydromelli	129
Faseli satio	143	Hippomelides	175.ca.4
Fici uirides quõ seruẽtur	97	Hippo	

I N D E X.

Hippofelinon	107	Mali infitio	71
Horrei positio	17	Maltha	16
Hortorū situs	26	Maltha calidaria, & frigida	
Hortorum remedia	27	daria	35
I		Maluæ satio	147
Inoculatio	162	Mansiones hyberna, et æstiva	
Instrumenta agrestium	36	uæ	12
Intybi satio	147	Martio mense quæ fieri debeant	82
Inulæ satio	69	Materies quâdo cadēda	170
Iuglans	46	Medica	51, 106
Iulio mense quæ agēda	126	Mel dijs ac hominibus gratum	
L		tum	123
Lactuca 42. Eius satio	175	Melonum satio	83
Latamen	131	Mentæ satio	68, 148
Latere arbores	10	Milij satio	83
Larix	170	Myrti uinum	48, 79
Lateres quō conficiēdi	117	Myrtinum oleum	48
Lateritij parietes	14	Mori satio	76
Laurinum oleum	48, 146	Morus	76, 182
Legumina an sarienda	39	Muli	103
Lenticulæ satio	50	Mures ne noceant	29
Lentiscini olei confectio	49	Murteus color	102
cap. 21		Mustum	151
Lignarium	25	N	
Liliorum satio	65	Nasturtium	143
Liliaceum oleum	118	Napi	126
Lini satio	144	Napus mutatur in rapā	126
Lupini satio	138	Nux inglans	46
M		Nux	184
Maiο mense quæ agēda	112	Nouembri mense quæ agēda	
Mala punica	89	da	

I N D E X.

da	158	Pastinandi genera	39
O		Pastini mensura	40
Ocymisatio	148	Pauimenti construendi ra-	
Octobri mense quæ fieri de-		tio	13.117
beant	143	Pauones	21
Oenomelli confectura	155	Persici insitio 161. Inocula	
Olearum cura	85	tio	162
Oleæ insitio	106	Petroselinum	107
Olea à castis colenda	9	Persicus scripta nascitur 161	
Oleum uiridius quomodo		Phasiani	23
fiat	146	Pilæ	34
Olei conficiendi ratio	171	Pinguis terræ indicia	5
Oleum liburnico simile	171	Pinus	170.162
Oleum sordidum, horrendi		Pistacia	149.183
odoris, rancidum, quomo		Pyri satio	70
do repurges	172	Pyra ne lapidosa, nec uermi	
Oliuarum conditura	173	culosa sint	71
Oliueti situs	62.146	Pyri uinū & acetū, ibidem	
Olus	89	Pisi satio	138
Ordei gallatici satio	38	Piscinæ	25
Origani satio	148	Pistaciorum satio	149
Oues ne scabræ fiāt	128	Pistrinam	36
P		Podia	17
Palearium	25	Poma ne uermiculosa sint,	
Palus uitanda	11	nec caduca, & ut diu ser	
Palmæ satio	148. cap. 12	uentur	73
Papaueris satio	141	Pomariorum situs	26
Pascua	168	Poma ne findantur, & ne	
Pascendi ordo	168	uermibus laborent in ara	
Passum quomodo fiat	156	bore	90
Pastinacæ satio	68.148	Populus	170
			Porco

Porcorum educatio	77	Rosati confectio	117
Porrum quando serendum, et si uelis sectiuum aut ca- pitatum	68.69	Rosatam, sine rosa quomo- do fiat	155
Eius tralatio	148	Roseum oleum	118
Prata irrigua quomodo ser- uanda, & lacamine satu- randa	50	Rubus caninus	26
Prata nouella formanda, ue- tera excolenda quomodo	139	Russeus color	104
Pruni satio	163	Ruta quando seritur	88
Pugna Apum quomodo cõ- pescatur	123	S	
Pulices: contra pulices	29	Salix	170
Pullorum equorũ cura	103	Salsi humoris remedia	137
Puluerare uites	84	Sapa	155
Putandi tempus	57.159	Scylliticum acetum	129
Putei quomodo fodiendi	134	Scutulatus color	102
Q		Septembri mense quæ fiant	136
Quercus	170	Serendi tempus	9
R		Serpentes quomodo fugan- tur	30
Radices	131	Serpillum	89
Raporum satio	126.127	Siliqua	75.182
Rapa cõfecta ut serues	126	Symphoniaca herba	150
Rapæ ut condiendæ	176	Sinapis satio	67.147
Raphanũ uiti iniunctũ	132	Sinapi quomodo faciãs	130
Rodomelli	118	Sisami satio	138
Rosa	65	Solum pangendis uineis d- ptum	41
Rosarij institutio	167	Sorba	183
Rose uirides seruandæ	118	Spongiæ asparagi	88
		Stabula equorum uel boum.	
		19	
		Sterquilinum	25

T

Tabulæ uinearum	40
Talpa: contra talpas	30.86
Tauri	128
Terrarū qualitates	4
Tesseræ	13
Thymi satio	141.148
Tilia	170
Tonsura ouium	114
Turdorum sagina	20
Turtures	20

V

Vaccæ forma	99
Valles uitandæ	16
Vinariæ cellæ positio	17
De Vino cōdiēdo quæ Græci dixerint	151
Vinum è granatis	92
Viola ubi serenda	65
Violatium oleū et uinū	109
Viciæ satio	38
Vitibus quod solum eligendum	41.51

Vitibus quæ seminaria elis

genda	55
Vites si luxuriant sine fruge	166
Vites ne nimū sint lachrymose	80
Vitis fructus si humore putrescat	142
Viti sterili remedium	167
Vlmus	170
Vlpicum 160. ca. 6. & 175. cap. 3	

Vuæ cōplutæ remediū	146
Vuæ ut sint coloris uarij	81
Vuæ ut sine uinacijs nascantur, & sine seminibus	79
Vuæ ut reseruentur in uite	167
Ziziphi satio & cultus	108

F I N I S.

(2)
M A R C I
C A T O N I S,
A C
M. T E R E N.
V A R R O N I S
D E R E R V S T I
C A L I
B R I,
*

*Per Petrum Victorium, ad ue-
terum exemplarium fidem, suae inte-
gritati restituti.*

L V G D V N I A P V D S E B.
G R Y P H I V M,
1 5 4 1.

